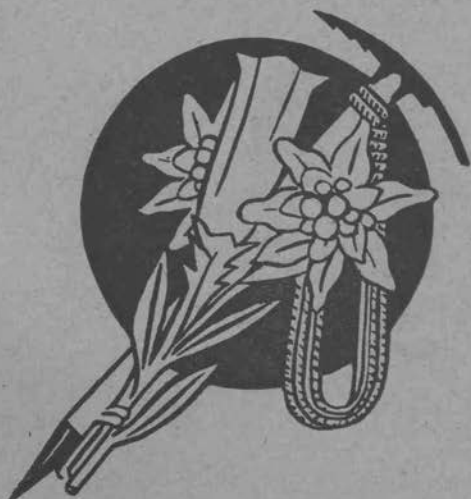

Spedizione in abbonamento postale
Poština plačana v gotovini

pla. ninski VESTNIK

LETO 1943-XXI

ŠTEV. 1-2-3-4

PLANINSKI VESTNIK, LJUBLJANA

Izdaja in zalaga: SLOVENSKO PLANINSKO DRUŠTVO - OSREDNJE DRUŠTVO, LJUBLJANA

»PLANINSKI VESTNIK« izhaja 12 krat na leto in stane v tuzemstvu za vse leto 20 lir, za inozemstvo 32 lir. Naroča, plačuje, reklamira, inserira se pri upravi: Osrednje Slovensko planinsko društvo v Ljubljani.

Uredništvo: Glavni in odgovorni urednik dr. Arnošt Brilej v Ljubljani, Dalmatinova 1/II.; njemu se pošiljajo rokopisi, poročila, sploh spisi za tisk besedila. — Za vsebinsko odgovorni avtorji; njim se pridržava pravica ponatisa.

Izdajatelj in uprava: Slovensko planinsko društvo - Osrednje društvo, Ljubljana. — V področje uprave spadajo vse gmotne zadeve (naročnina, honorarji, oglasi, računi), razvid naslovov, reklamacije.

Tiska Ljudska tiskarna v Ljubljani (njen predstavnik Jože Kramarič).

KNJIGOTISK
BAKROTISK
KAMENOTISK
OFFSETTISK
KLIŠARNA

LJUDSKA TISKARNA LJUBLJANA, KOPITARJEVA ULICA 6

TOČNA POSTREŽBA
UMERJENE CENE

dobavlja v okusni opremi knjige, brošure, cenike, jedilne liste, etikete, razglednice, dopisnice, diplome, letake, plakate, tiskovine za tujsko propagando, za poslovno reklamo, za urade, trgovino in obrt ter vse druge tiskovine, eno- in večbarvne. — Izdeluje tudi vse za ilustriranje tiskovin potrebne osnutke, risbe, predloge, kakor tudi raznovrstne klišeje

DEŽNIKI

NA MALO
NA VELIKO

Ustanovljeno leta 1839

L. MIKUŽ

Ljubljana, Mestni trg 15

Telefon 22-82

VELIKA IZBIRA PIJAČ
AVTOMATIČNI BIFE

»RIO«

LJUBLJANA - ŠELENBURGOVA ULICA 4

Kunaver Pavel:

Hvala goram

Daleč so sedaj planine, a kako drage so nam, kako topla so čustva, ki nam vstajajo ob spominu nanje, kako bogato se nam je izplačal ves trud pri vzpenjanju nanje, kako globoki so bili vtisi, da so se tako silni, tako prečiščeni, tako neizmerno prijetni ohranili do danes, lajšajoč nam življenje! Vedel sem o tem že iz pripovedovanja starih planinskih pisateljev, a da so ti vtisi tako mogočni, spoznavam sedaj na samem sebi in globoka hvaležnost do gora me vsega prevzema. Žal mi je, da še vedno premalo ljudi zahaja v gore in večkrat sem se v zadnjem času spomnil nekega svojega prijatelja, ki sem ga v nekdanjih časih zaman pregovarjal, da bi šel za mano na planine. Zadnjič pa sem ga po mnogih letih ločitve srečal v parku in ga nagovoril:

»Pozdravljen, prijatelj! Leta so minila, odkar sva se zadnjikrat videla!«

»Res je. Ko sva se takrat poslovila, pač nisem slutil, da me bo usoda zanesla v takem stanju tu sem.«

»Doživljamo velike čase. Nekoč smo z zanimanjem čitali zgodovino, a danes jo sami doživljamo. Je to težavnejše, a zanimivejše.«

»Tako je. Toda, kako se ti godi, ti navdušeni planinec?«

»Skoraj bi ti postavil vprašanje, kako se godi tebi, ki nisi hodil v planine?«

»Zanimivo! Toda odgovori mi na moje vprašanje, da bom videl, če je kdo še bolj nejevoljen kakor jaz.«

»Jaz o sebi tega ne bi mogel trditi. Zagotavljam ti, da se mi malokateri čas tako bogato obrestuje kakor tisti, ki sem ga preživel v gorah, tisti čas, ki si mi ga ti večkrat očital. Kajti zapustil je v meni zaklad, od katerega bi rad dal marsikomu del, da bi ga malo potolažil, nekoliko osvežil. Pa to bogastvo v meni se žal ne da deliti. Koristno ti bo morda za prihodnost, če ti bom zadevo nekoliko obrazložil. Najprej moram priznati, da mi ta nekam prisiljeni daljši odmor ni ravno odveč. V zadnjih letih smo hodili v gore ob vsakem letnem času, v vsakem prostem času, kamor koli, tako da se že skoraj ni bilo mogoče več zbrati in premisliti vsega, kar smo užili. Skoraj bi se primerjal človeku, ki brez prestanka uživa slaščice, ali obiskovalcu galerij, ki neutrudoma hiti od slike do slike, ne da bi

se kdaj poglobil v to, kar je užil in videl. Sedaj, v tem dolgem odmoru pa zadovoljno motrim preteklost in nešteti izleti drug za drugim vstajajo pred menoj. Ocenjujem jih, uvrščam, kakor bisere jih nanizavam v spominu in vidim, da sem si jih nabral mnogo.«

»In kaj imaš od tega?«

»Nepopisno mnogo. Vprašanje je samo, če boš mogel razumeti moje osebne občutke, ki pa jih doživljajo gotovo še mnogi drugi planinci. Skoraj ne bi mogel verjeti, česa je zmožna človeška duša, kaj vse in koliko more sprejeti vase — in zopet vrniti. Te ogromne gore, vsa ta silna planinska priroda s svojimi skalnimi orjaki, snežišči, ledniki, s svojim živalstvom in rastlinstvom, da, z viharji in slabim vremenom in jasnim nebom in z vsemi vedno se menjajočimi prizori — vse to se je tekom desetletij nakopičilo v duši. Nevidno, breztelesno — in vendar je tu v vsej svoji velikosti in krasoti. Vse to nosim v sebi in uživam ravno v tem času, rekel bi, kakor Egipčani v dobi sedmih suhih let zaklade, ki so si jih od prej prihranili. Pa to je grobo rečeno, kajti to, kar mi vrača moj zaklad, je vse slastnejše in lepše.«

»In v čem je ta slast in ta lepota?«

»Kakor veš, so globoki vtisi neizbrisni in vstajajo v duši tudi po mnogih letih. Dobri ali slabi vtisi — posebno mladostni — včasih odločajo o poznejši sreči ali nesreči človeka. Jaz o sebi lahko trdim tole: Ko mine delo, pa tudi zabava, naj bo noč ali dan, naj sem doma ali na cesti, sam ali v družbi, pred duhom mi nenadoma vstane lepa planinska slika, brezmejna, krasna in nepokvarjena, kakor da sem jo doživel nekoč v resnici. Razprostre se pred menoj planinska trata, posejana z žarečimi planinskimi cvetkami, tihe skale se pojavijo, vsem nezdgodam kljubujoči macesni, gorske smreke, skratka ves tisti neskončno lepi gorski svet, ki nas tako osrečuje, kadar se dvignemo v višave. Pri spominu na ta doživetja pa me prevevata neka nepojmljivo velika in sladka sreča in zadovoljstvo, ki ju ne more nič nadomestiti, nič preplačati, pa tudi nobene besede opisati, in ki se vedno in vedno povračata in sladita življenje. V sedanjem položaju pa se pridruži še nekaj prav posebnega: tam na planinah si v resnici včasih poleg lepote občutil tudi glad in žejo, mraz ali veter. Spomin in čas pa je prečistil vse, ostalo je res kristalno čisto to, kar je šlo skozi sito duše: one prelestne barve, ki so v planinah toliko bolj čiste kot tu v dolinah in ki jih duševno oko danes, počivajoč, tako jasno vidi; one tihe, silne oblike vrhov, segajočih v nebo, preko katerega se prepeljavajo mogočni oblaki; z eno besedo, čudovito planinsko stvarstvo se tako pestro in lepo pojavlja v duši danes, jasni življenje in potrjuje trditve in teorije, ki smo jih nekoč mi planinci slutili in učili, ko smo vabili ljudi na gore.«

»Kaj hočeš s tem reči?«

»To, da čas, ki ga je resen planinec prebil v gorah, ni izgubljen za njegovo življenje; da ima duša morda še več koristi od gora kakor telo. Spomin na planine te dviga v vsakem položaju, pa naj bo še tako težak. Spominja te na velikost prirode, na majhnost

človeka in njegova dejanja, ki niso bila, ko so gore že stale, in ki jih ne bo več, ko bodo gore še vedno zrle na naše solzne doline.«

»V tem ti dam prav. Obup in žalost se zmanjšata, če jima vidiš konec.«

»Da, še bolj pa, če veš, da bo presledku, ki je bil težak in grenak, sledil zopet čas, ko boš, morda bolj premišljeno in skrbno, volil in izbiral le najlepše in najboljše, kar ti more nuditi življenje. In od prej poznaš lepoto prirode, posebno planinske prirode. Veš tudi danes, ko smo žalostni in potrti, da je svet še vedno lep in žareč in s cveticami okrašen kakor nekdanj in da ga boš mogel zopet uživati, občudovati; ob njem in na njem zaceliti dobljene rane; da boš mogel izpolniti v duši še one vrzeli, ki so ostale, s krasoto, ki jo nudi naša lepa zemlja, naše divne gore, zemlje cvet!«

»Razumem te, tovariš; sedaj razumem tudi vprašanje, ki si mi ga v odgovor na moje vprašanje v začetku zastavil.«

»Veseli me, da sem ti mogel nekoliko obrazložiti, kako sijajno je planinstvo rešilo svojo nalogo, ko je vabilo ljudi v planinsko prirodo in kako iskreno, kako toplo hvaležnost do planin čutimo danes ravno planinci! Kako žal nam je, da ostale množice te dobrote — planin — niso uživale in se niso ob njej obogatile z zakladom, ki mine šele, ko človek za vedno zatrisne oči.«

»Iz tega bi nekako sledilo, da se je za razširjenje planinstva še vedno premalo storilo.«

»Tako je! Mladino bo treba v največji meri izpostaviti silnim vtisom gora, ker je njena duša še mehka in dostopna vsemu lepemu. Gotovo je, da jo bodo gore dobro in trdo vzgojile, pa jo bodo tudi osrečile kakor nas, ki smo že v mladih letih bili deležni njihovega blagoslova. V mladih letih je treba pokazati človeku, kje naj išče srečo in zadovoljstvo, kje bo v vsakem času našel neminljivo lepoto, mir in srečo. Ob pogledu na veličastno gorsko prirodo bo prišel do spoznanja, po spoznanju pa bo videl dalje.«

»Prijatelj! Praznota, ki sem jo v zadnjih mesecih prav posebno občutil, in tvoje besede so me prepričale, da si ti delal prav. Da naravnost povem, rad bi popravil, kar sem zagrešil in zamudil. Le žal, da me teži že peti križ!«

»O, to so besede! Moj dragi, nič ni prepozno! Daj, skleniva! Dovolj mi, da te jaz uvedem v planine in ti obogatim življenje z doživetji, za katere boš hvaležen goram še v zadnjih dneh svojega življenja!«

»Velja! Srečen bom, če bom v tvojem spremstvu vstopil v planinski raj.«

»Popeljal te bom v gorski raj: za prvič bova šla po zložni poti tja gori na Višarje; zadosti visoko, a obenem prav v osrčje mogočnih Julijcev, tja med Triglav in Montaž, med Mangrt in Viš, od koder boš deležen pogleda na predivni venec naših gora, tako prelestnih, tako resnih in mogočnih, da boš že tedaj vzplamtel v najgloblji ljubezni in hvaležnosti do njih.«

»Velja! Daj mi roko, prijatelj! In po vojni prva pot na gore!«

Catinaccio in stolpi Vajolet

Mrak lega nad Bolzano. Stojim na Klavdijevem mostu nad reko Talvero, ki priteka iz osrčja Sarentinskih gora. Lesket valov ob suši tako ponižne reke ne more zvbati pogleda. Zamaknjen strmim proti vzhodu, kjer v zarji tonečega sonca čudovito žare vrhovi, visoki, vitki stolpi in zobci dolomitske skupine Catinaccio. Nepopisno krasen in edinstven prizor, res redka skladnost oblik in barv. Prejšnji večer je bilo pečevje teh gora svetlo, skoraj popolnoma belo na temno modrem nebu, nocoj pa se prelivajo tam rožnate barve.

Mar res ob tej uri sameva Laurin, kralj palčkov, v svojem nekdanjem kraljestvu, sedeč ob robu pravljničnega vrtiča »Gartla«, premišljuje o zgubljenem cvetniku, ki je zvbil viteze s severa, da so ugrabili njegovo lepo ljubljenko? Zaradi izdajskih, krvavordečih cvetk je besen razrušil cvetnik in grad, pri čemer je izrekel čarobni rek, da nihče ne sme videti cvetk ne podnevi ne ponoči; pozabil pa je na mrak.

In ko žare v ognjeno žareči lepoti ti zobčasti, globoko zasekani dolomitski skladi nad že otemnelimi dolinami in nad težkim, gostim lesovjem, tedaj ljudje stopijo iz svojih koč, zamaknjeni strmé v čudovito večerno zarjo; prebude se jim slutnje o dobrih starih časih, ko ni bilo ne sovraštva ne bojev, ko je bilo vse tisočkrat lepše in boljše. Rožnatordeče osijano pečevje jim obuja spomin na zlate čase, ko je v gorski globeli klopotal mlin in je čarobno petje ptic vabilo revne in potrebne po moko, katero so delili dobrotljivi škrtatje vsem, tudi onim, ki so imeli zaloge doma. Danes ni mogoče več najti tega mlina, voda ne udarja več ob lopate njegovega kolesa in pticam je petje zastalo v grlih.

Ljudje ljubijo to zarjo. Ko pa preneha in vrhovi zopet hladno kipe v zvezdnato jasnino, tedaj umolknejo kot ono pečevje in otožni se vračajo v svoje zadimljene koč.

Gorska veriga, smiselno imenovana Catinaccio, ima ugodno lego sever-jug, da se na njenih zahodnih pečevnatih, belkasto-rumenkastosivih plategh more odražati v polni svetlobi rožnata barva večerne zarje.

Po zatonu sonca je nižinska pokrajina že zavita v tmino, ki je tem temnejša, čim globlje leži pod gorami, vrhovi pa so še obsijani od sončnih žarkov, ki lomijo kristale rahlih vlažnih hlapov v mavrične barve. Ker prevladujejo oziroma prodirajo vlažni pas rdečkaste in rumenkaste barve, žare vrhovi v sijajni rožnati luči, vzbujajoči občutek prijetne topline.

Sončna obla se nagiba vedno bolj in dokaj naglo pod obzor. Sivkastomodrikasta barva nastajajoče noči se dviguje vedno više v vrhove gora, ki se zde sedaj hladne, mrzle, odbijajoče. Najučinkovitejši je pogled na to čudovito nasprotje v kratkem času, ko traja borba med dnevom in nočjo, vse do takrat, ko ugasne poslednji plamenček na najvišjih konicah gora. Gore stoje nato nekaj časa

Stolpi Vajolet in vrh Catinaccio

Foto L. Fränzl, Bolzano

v svetlobi miru in počitka, toda svetloba dneva se še enkrat pokaže v vrhovih v še lepšem sijaju moči in sile, v odsevu škrlatnih barv, prelivajočih se od svetlih do temnih odtenkov. Bajno slikovita je takrat podoba gora, ki bleste v škrlatnem sijaju pod že skoraj temnim baldahinom. In še enkrat zmaga tema, ki se dviguje iz nižine, nad poslavljajočim se dnevom. V kratkem času žarenje polagoma pojenja, medtem pa je noč že prižgala na temnem nebu milijone zvezd.

Ta svet pečevja in ostrih obrisov, zdaj žareče osijan, zdaj belo osvetljen, zdaj teman, vzbuja v otroški duši pravljичno domišljijo, pesniku odkriva lepoto in trpko resnico, slikarju nudi v svoji skladnosti zgradbe in barv pestrih nastrojenj in pogledov v vseh mogočih odtenkih. Iznad sočno zelenih pašnikov in senožeti, temnih gozdov, zagnan v belini pod sinji svod neba, neprestano vabi mladeniča, krepkega in zdravega po duši in telesu, naj ne opazuje te krasote iz temnih, hladnih ulic, ampak naj se vzpne v zračne višave, k svetlobi, k soncu...

Tudi mene je dan za dnem vabil in me končno zvabil ta prekrasni svet nad mestom.

Bil je sobotni delopust, ko sem oznojen in prašen po naporni kolesarski vožnji prispel v Tires, lično gorsko vas in letovišče (okoli 20 km od Bolzana v višini 1019 m) na pobočju gore Cavone nad bistrico Brio. Po naključju sem tu spoznal tovariša Fritza Spornbergerja, moža jeklenega kova, tesno povezanega z rodno grudo in gorami in — kot sem pozneje spoznal — odličnega plezalca. Ko smo se nekoliko porazgovorili, me je povabil, naj grem z njim nasled-

njega dne na Catinaccio. Proti večeru sem že koračil po dobri gozdni poti čez sedlo Nigra (1689 m), od koder sem krenil na planino »Baumann-Schwaige«, kamor me je zvalo zvončkljanje živine. Tu sem zamenjal jabolka za maslo in mleko. Okrepčan sem se dvignil na rob prostranih, visečih planinskih pašnikov in dosegel preko njih pečevnat pomol pod stenami razdrapanega ostenja in razbitega grebena Coronelle, kjer stoji planinski dom »Rifugio Aleardo Fronza alle Coronelle« (2325 m).

Nedeljsko jutro — dvojni praznik. Kot dogovorjeni, smo se sestali v tem domu, popili skodelico pristnega, toda zasoljenega čaja ter odšli. Steza, ki se takoj za domom dvigne čez kratek prag na rob krnice Belvedere, nas je po široki gredini, nato po žlebu in kratkih zagatah privedla do nevarnega, često žrtve terjajočega ozebnika, katerega iztek prepade čez steno melišča pod njo. Po trdo osrenjenem snežišču je bila hoja kljub naklonini snežišča lahka, kajti noga je stala varno v širokih stopih. Iz plitve krajne počii, zametane s snežnimi grudami in meljo, smo prestopili v krušljivo, strmo sténico, kjer smo zaradi potrgane vrvi imeli nekoliko sitno delo. Iz zahodnih pobočij smo prestopili na široko melinasto vesino, kjer smo se spogledali z vrhnjim delom stene Kralja Laurina, »Croda di Re Laurino«, ki zapira vhod v njegovo kraljestvo in kot obzidje obdaja na eni strani »Gartl«, kotanjo, kjer je bil nekoč, v pravljlični dobi, čarobni cvetnik, na drugi strani pa se dvigajo vrhnje stene vrha Catinaccio. Malo dalje pa se vzpenjajo v polnem sončnem sijaju vitki stolpi, morda najbolj slikovita zgradba dolomitskega pečevja — Vajolet — ki kot okameneli orjaki bde nad »Gartlom« in malo kočico »Rifugio Re Alberto«.

Naš načrt je: dopoldne vzpon po zahodni steni na Punta Catinaccio, popoldne prečenje stolpa Stabeler.

Gremo navzgor po meliščih v smeri velike kaminaste grape, ki reže zapadno steno tega vrha, kjer se melišča najbolj zajedajo vanjo. V steni odložimo vso nepotrebno in plezanje ovirajočo opremo. Vstopimo v bolj navpičen, ozek kamin, poln oprimkov in stopov, seveda že močno obrušeni, zglajeni in mastni, znak, da je ta smer zelo priljubljena in pogosto obiskovana. Vendar ta zagata ni za vsakogar; vitki v njej uživajo, ko se z gvozdenjem in trenjem dviguje in zmaguje višino, debeli bi se pa jedva prerinili tod skozi. Prilike za varovanje je dovolj. Ko se kamin razširi in nagne v grapo, krenemo z razčlenjenega rebra v levo navzgor pod značilno škrbinico v grebenu. Kratek, krušljiv previs daje nekoliko truda, vendar se poda krepkim mišicam. Ker pa je izpostavljen tako, da gledaš med nogami melišča pod sabo, je tu že marsikateri plezalec klonil pred lastnim strahom. Vpričo nas se skupina dveh gospodov in gospodičen na tem mestu obrne, dasi je dobro opremljena. Niso pač takšne krvi in srca kot mi. Do značilne škrbinice v grebenu imamo čez kratke stopnje prav lahko pot, nato pa po vzhodnem boku tik pod severnim grebenom nekoliko sitno prečenje preko plati in skrotja do vrha.

Punta Catinaccio (2981 m) je drugi najvišji vrh v gorski verigi Catinaccio, ki obsega okoli 75 vrhov, špikov in stolpov in katere naj-

Skupina Catinaccio (pogled z zahoda)

Risal arh. Kopač

1 Punta Catinaccio 2981 m — 2 Gartl 2600 m — 3 Croda di Re Laurino 2819 m — 4 Stolp Piaz 2670 m — 5 Južni stolpi Vajolet, viden je le Delago, ostali so za njim — 6 Škrbina Winkler — Severni stolpi Vajolet: 7 Osrednji stolp 2821 m — 8 Severni stolp 2810 m. I Vzpon od Rifugio alle Coronelle čez prelaz Santner in Gartl po zahodni steni — II Se-stop s prelaza Laurin v Pra Caminaccio.

višji vrh je Catinaccio d'Antermoja (3001 m). Vzponi na to krasno najbolj vidno in najbolj obiskovano zgradbo, so z vseh strani kolikor toliko težavni in izpostavljeni.

Zapustimo vrh, ki nam je nudil obsežen razgled preko množice pečevnatih zgradb dolomitskega sveta do daljnih lednikov, in se spustimo naravnost po severnem grebenu navzdol do škrbinc, kjer ugibamo, katera je prava. Zdi se nam, da je gora tu spremenila svoje oblike. Pa se le znajdemo in zmagamo nekoliko nerodnih mest brez posebnih težkoč; nato se preobujemo in zapodimo po melišču na stezo. Šele na prehodu Passo Laurino tik pod vitkimi stolpi Vajolet se zleknejo na zeleno blazinico, namažemo želodce z maslom in tirolsko salamo, paradižniki in sodobnimi dobrotami ter prepustimo kožo žgočemu opoldanskemu soncu.

Nad nami vise krasni, gotovo najbolj občudovani stolpi v Dolomitih. Zagnani v sinjino, po kateri plovejo beli oblaki, so po preteku raznih dob v tej divjini gorskega sveta dobili ostre poteze, izrazite robove, in njihove ozke plati ter velike, navpične prepoke

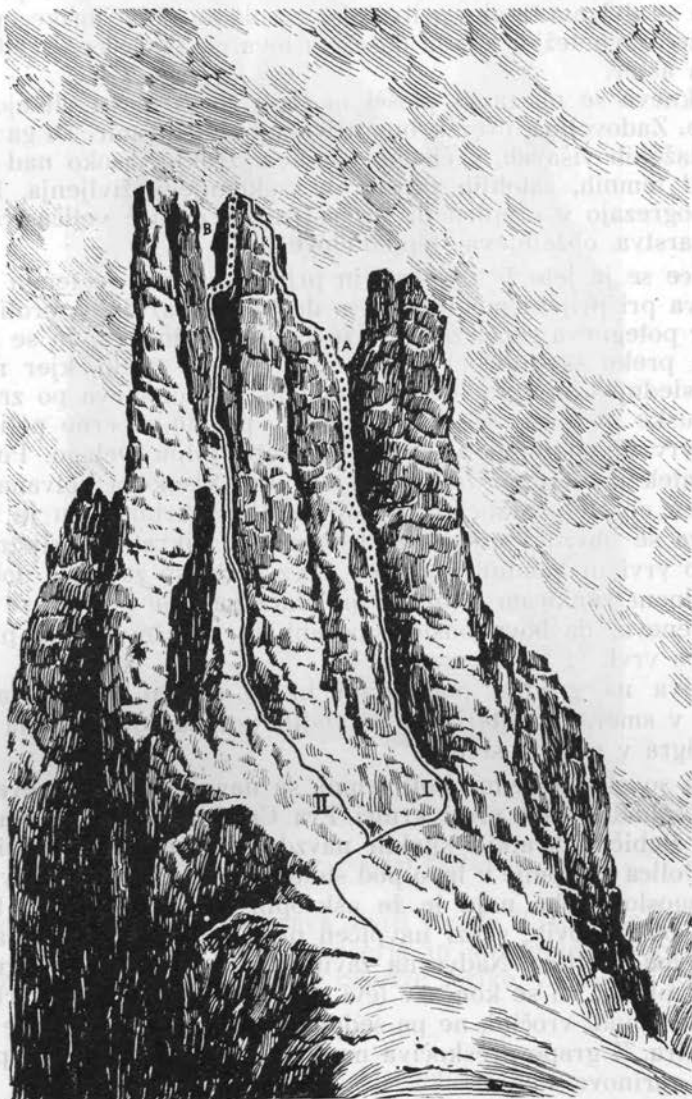
še povečujejo videz strmoče. Gledamo, proučujemo vse, kar nas zanima in kar je važno za uspešen vzpon, to je razčlenjenost, navpična razpokanost in vodoravna stopnjevitev pečevja. Naravne sile oblikujejo, tvorijo, spreminjajo gorski svet, brišejo marsikatero za nas važno podrobnost ali jo postavijo drugam. Mar stojte ti stolpi večno? Ali ni tudi njim odmerjena doba življenja? Vse je minljivo, tudi oni se bodo morali nekoč ponižati in zrušiti v kup razvalin in prahu. Danes še stojte ponosni, vzravnani in znameniti. Trije so tu nad nami — južni — in na račun teh tudi ostali trije — severni — ki stojte nekoliko zadaj, uživajo slavo.

Vzpone na te stolpe prištevajo še danes med najlepše težke ture v pečevju Alp. Severni stolpi so nekoliko višji (2810—2821 m) od južnih, vendar je plezanje nanje dosti lažje. Ker so odmaknjeni, niso tako pogosto obiskani kot južni. Skupino južnih stolpov tvorijo: Delago, ki je najzahodnejši in najnižji (2780 m), Stabeler, srednji in obenem najvišji (2805 m) in Winkler, vzhodni in morda najodpornější (2800 m).

Hladen vetrič nas je vzdramil iz zamaknjenosti v tej pravljici gorski samoti. Po prijetnem počitku mora slediti delo, trdo plezalsko delo.

S tovarišem Fritzem prečiva skrotasto podnožje stolpa Delago in stolpiča Piaz ter plezava dalje po polici pod stolpom Stabeler okoli južnega rebra v grapo, ki se nagloma vzpne v kamine proti ozko zasekani škrbini Stabeler. Vzpon po tej kaminasti grapi med pravilno naloženimi, oglatimi skladi me je pošteno ogrel zaradi napore, kakršnega zahteva pravo kaminsko plezanje. Ko se grapa, v katere dnu leži gruda snega, strmo vzpne proti škrbini, prestopiva v levo okoli kockastega sklada na ozko polico, kjer urediva vrv in se naveževa. Tu je vstop v jugovzhodno steno stolpa Stabeler. Kdor do sem ne pripleza brez varovanja, je bolje, da ne poskuša nadaljnega vzpona na stolp. Vstop označuje ozka lašta, stremeča v levo proti naslonjenemu stebriču. Počasi se premikam po lašti s prsmi ob steni do tovariša, ki varuje. On že dobro pozna smer in se vzpne, tvegajoč morebitni padec, za celo dolžino 40 m vrvi navpično navzgor na polico, kjer je klin z zankami. Prvih 20 m zahteva mnogo napore, v pomoč pa je ozka, telo tesno objemajoča zagata, ki jo tvori stebrič, prislonjen ob Stabelerjevo steno. V tej zagati se oddahnem. Z oporami na rokah in s trenjem se pomaknem po njej nekoliko navzgor, prestopim v desno v odprto steno, se potegnem navzgor in ponovno prestopim v levo nad zagato, na teme stebriča. Tovariš počasi priteguje navpično potekajočo vrv, kajti plezanje po odprti steni na mestih, kjer je telo nagnjeno nazaj, ne zahteva samo pravilne plezalne tehnike in izrabe treh opornih mest, ampak tudi moči v rokah; saj je treba telo trzoma dvigniti, zaupajoč moči prstov in rok ter le dvema opornima točkama — oprimkoma. Po polici greva v levo do roba, za katerim je vrsta zagatic in žlebičev. Težaven in izpostavljen je vzpon od tod v desno navzgor na ramo v vzhodnem razu. Zavijeva nekoliko v desno za raz na severno plat ter skozi tesno okence znova na severovzhodno stran, na kratko policičo pod rume-

Delago 2780 m Stabeler 2805 m Winkler 2800 m

Stolpi Vajolet v skupini Catinaccio (južne plati) Risal arh. Kopač

A Skrbina Stabeler — B Skrbina Delago. I Vzpon po jugovzhodni steni — II Sestop po severnih in južnih kaminih Delaga. S pikicami označena smer poteka zadaj, na sliki ni vidna.

nimi stenami. Ta naju privede do konca, od koder pri prestopu pade pogled mimo nog kar naravnost na melišča. Po kaminu se vzpnem navzgor do tovariša, ki me varuje v mali škrbinici med glavnim in vzhodnim vrhom. Zadnjih 8 m do vrha označujejo kot zelo težavne,

ker je pečevje krušljivo in mesto skrajno izpostavljeno. Varovan na vrvi dobro pregledam vsa oporna mesta, naslonim telo s prsmi ob steno in se dvigam tipaje, pritiskajoč z rokami ob stranske opore in tako držeč ravnotežje; kmalu dosežem tovariša, sedečega sredi zlato-rumenih aster.

Zlekneva se na ravni plošči in topli žarki nama vlivajo novih sil v žile. Zadovoljna, brezskrbna uživava božanski mir. Tu ga najdeš, v teh blaženih višavah, v čistem gorskem zraku, visoko nad nižino, daleč od temnih, zatohlih prostorov vsakdanjega življenja, kjer se ljudje pogrezajo v prepiru in sovraštvu; občudujoč veličastveno lepoto stvarstva, obžalujeva slepoto človeštva.

Sonce se je jelo že nagibati in pritihotapili so se temni oblaki. Zopet sva pri prijetnem plezalskem delu. Nad škrbinico proti stolpu Winkler potegnava skozi zanke v že zabitem klinu vrv in se po njej spustiva preko škrbinice v zagato na severni strani, kjer naju že čaka naslednji klin z zankicami. Ponovno se popeljeva po zraku do velike luske in z nje na široko, z meljo posuto severno polico. Pobereva vrv in po tej polici odideva proti stolpu Delago. Polica se zoži, kratek prestop in že stojiva na vrhu visokega bolvana, ki je prislonjen ob stolp Stabeler in tvori z njim škrbino. Tu je klin in popeljeva se navzdol v škrbino Delago. Še trikrat se prijetno spuščava po vrvi in kaminih navzdol. Brez skrbi se zaupava dobro zabitim klinom, zankicam in obročem. Hlače pa trpe in koža se smodi; zato skleneva, da bova odslej uporabljala sedežne zanke pri spuščanju po vrvi.

Stojiva na gredini pod stolpi in še enkrat pogledava nazaj navzgor v smer, po kateri nas je vodila pot navzdol. Srečna sva in veselje igra v najinih srcih.

Dasi so oblaki vedno bolj temni, se naveževa in začneva sestopati na zahodno plat proti krnici Pra Caminaccio. Spuščava se po skrotju, žlebičih, kratkih skokih navzdol, pazeč, da ne rušiva kamenja. Polica nas pelje v levo pod steno Kralja Laurina. Hitiva, kajti prvi blagoslov neba naju je že oškropil. Naglo drčiva po kaminu navzdol, po žlebovih, skozi navpičen preduh, ki se spodaj razširi v veliko temno votlino. Nadvesna zavita gredina z nazven nagnjenimi gladkimi platmi, ki se konča v levi ob prijetnem točilu — prijetnem seveda le v hudi vročini, ne pa sedaj, ko nas zaliva dež! — je zadnja resna ovira. Z grape preskočiva na široko melišče, ki se razprostira vzdolž Laurinove stene.

Končno sva iz območja temnih, mokrih sten. Še pogled nazaj k stolpom, katerih glave tiče v temnih kučmah, pa urno navzdol proti dolini.

Z dolgimi skoki hitiva po melišču navzdol in dospeva zopet med zelenje; s planine »Hanicker-Schwaige« odideva razočarana, kajti letos tu ni živine, pašniki pa so bujni. Posloviva se od prelepega gorskega sveta, orjaških Vajoletov in Laurinovega kraljestva. Po gozdni poti nad dolino Pra Caminaccio dospeva do senožeti s seniki, imenovane »Traun-Wiesen«.

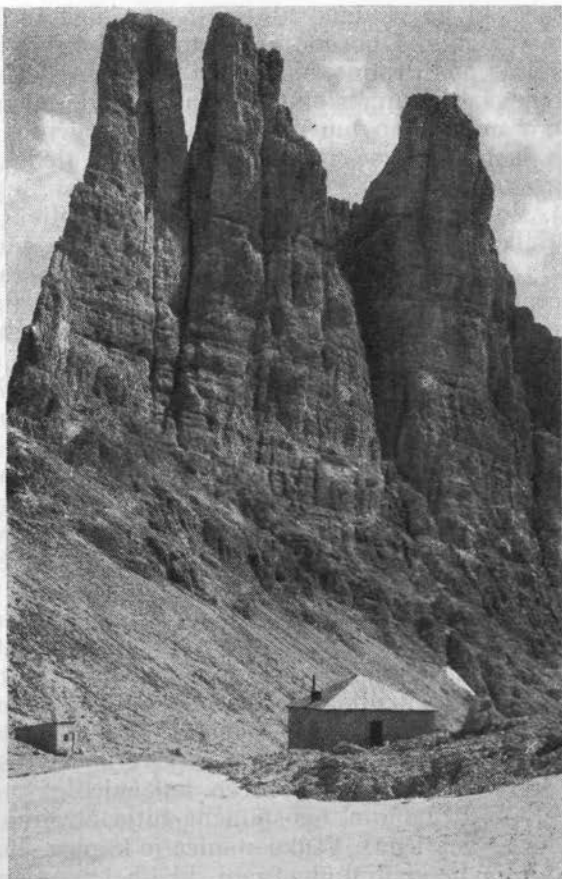

Foto L. Fränzl
Bolzano

Stolpi Vajolet v skupini Catinaccio

Temna noč je že, ko stopava skozi vasico S. Ciprian do našega gostišča. Na mizi čaka krepka večerja in steklenica dobrega vina, ki napolni kozarce, poživi kri in razveže jezike. Zunaj pa rohni nevihta in kapljice tolčejo ob okno...

A. Budnar — Lipoglavšek:

Krvavordeča jezerca in mlake v planinah

Marsikateri planinec je že opazil na svojih izletih in turah v Alpe rdeče mlake, ki so se mu zdele od daleč kot mlake krvi, a pogled od blizu mu je izdal, da ni to kri, pač pa sluzasta snov krvavordeče barve. Ker si ni mogel razložiti tega pojava, je poklical na pomoč planinca-prirodopisca, ki mu je raztolmačil, da je ta sluz sestavljena najbolj verjetno iz tako drobnih enostaničnih alg, da jih s prostim očesom niti ne vidimo.

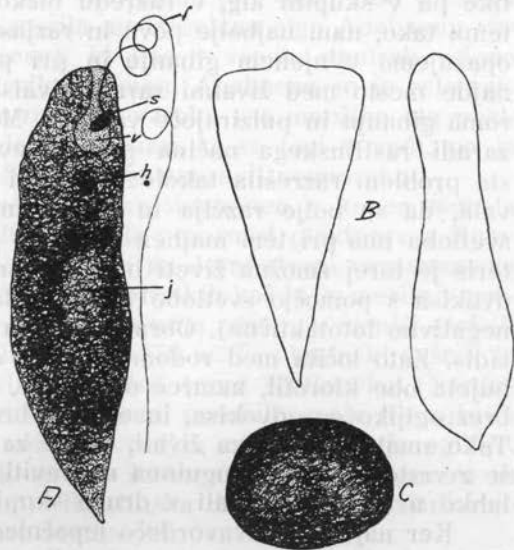
Prirodopisec, ki ga zanima, ali so to res alge in katere vrste alg so, zajame v stekleno posodo nekaj te snovi in vode ter jo naslednji dan preišče pod drobnogledom. Na objektno steklo da kapljico sluzi, ga pokrije s krovnim stekelcem in postavi na mikroskopovo mizico. Pogled v mikroskop mu mnenje o enostaničnih algah potrdi in mu odkrije še mnogo več. Na zornem polju zagleda mnogo rjavkastordečih kroglic (slika C). Navadno je vsaka zase, le redko jih je po več skupaj. Med njimi se spretno in živahno gibljejo enostanična »živa bitja« (slika A), ki prihajajo in izginjajo iz vidnega polja. Objektno steklo mora ves čas spretno premikati in tako loviti ta »živa bitja«, če jih hoče še živa podrobneje opazovati in spoznavati. V teku enomesečnega opazovanja v presledkih vidi vedno manj »živih bitij« in vedno več kroglic. Obenem mu ovirajo raziskovanje druge vrste organizmov (predvsem alge), ki se razmnožijo v odprti posodi. Če je že kdaj poprej opazoval pod mikroskopom živo zeleno lepočnico (*Euglena viridis* Ehrenb.),¹ katere je včasih v dolinskih mlakah toliko, da zaradi nje pozeleni voda, bo takoj spoznal, da ta gibajoča se krvavordeča znanka ne more biti nič drugega kot njena bližnja sorodnica z drugačnim barvilom v svojem telesu. Iz navedenega in še iz drugih znakov ugotovimo, da je to vrsta *Euglena sanguinea* Ehrenb., krvavordeča lepočnica ali krvavordeča lepooka. Rjavkastordeče kroglice so mirujoča stanja ali ciste teh alg. Stanica se je namreč ovila z mrenico (*membrano*), t. j. varnostnim oklepom, da si zavaruje svoj bistveni del, to je notranjost, pred nepovoljnimi izjemnimi prilikami, ki so nastopile s tem, da je bila prinešena s planin v posodo v sobi. Tudi v prirodi nastopijo ob določenih dobah (suša, zmrzal itd.) zanjo nepovoljni življenjski pogoji.

Oglejmo si natančneje krvavordeče lepočnice!

Ta mikroskopsko majhna, enostanična bitja živahno spreminjajo svojo obliko (so metabolična). Vsaka stanica je kepica sluzaste plazme s staničnim jedrom in majhnimi organi, ki jih imenujemo organele. Navadno je oblika stanic podolžno ovalna, vretenasta, cilindrična, najdemo pa med njimi tudi vse mogoče prehode iz ene v drugo obliko. Spredaj je *Euglena* zaokrožena, na zadnjem koncu pa ima kratek podaljšek, nekako konico. Njena dolžina je 55—121 μ (1 μ = 0.001 mm), širina 28—33 μ ; sedaj razumemo, zakaj je s prostim očesom ne moremo videti in da se »stisnjena« med obema stekelcema še vedno zelo živahno giblje. Lepočnice niso med seboj vezane, gibljejo se samostojno. Opazovalcu takoj vzbudi pozornost rjavkastordeča barva posebnega barvila, imenovanega hematohrom, s katerim so obarvani hromatofori (nosilci barvil v rastlinskih stanicah). Ta hematohrom prekriva navadno rastlinsko barvilo — listno zelenilo ali klorofil — kar se prav dobro vidi na svetlejših mestih, kjer zeleno barvilo proseva skozi rdeče. Klorofil in hematohrom usposabljata rastlino za avtotrofno prehranjevanje (za asimilacijo ogljikovega dvokisa), poleg tega ima hematohrom še drugo funkcijo, pa o tem pozneje. Ogljikov dvokis sprejema euglena iz vode, v kateri je raz-

¹ Glej »Proteus« IV./4.

topljen. Mnoge vrste alg, tako tudi *Euglena sanguinea*, uspevajo bolje, če so v vodi tudi organske razkrojnine, zato se naselijo rajši v vodi, kjer je mnogo razpadajočih snovi; te tvorijo vir dušičnate hrane. Produkt asimilacije ogljikovega dvokisa je ogljikov hidrat paramylum, ki je škrobu kemijsko soroden. Na zunaj obdaja lepočnico gosti, tenki in prožni sloj plazme, to je periplast. Na sprednjem koncu, to je onem delu, s katerim se premika krvavordeča lepočnica naprej, je v posebnem lijaku usidran organel bič (flagellum), ki je močan in približno dvakrat tako dolg kot telo. Pri živih euglenah ta bič težko zagledamo, ker je viden samo vrtinec vode, ki ga napravlja z njim. Pri vestnem opazovanju se pokaže tudi sam bič, ki se neumorno giblje. Z gibanjem biča se premika stanica naprej, s tem prihaja vedno v nov okoliš ter si z vrtincem, ki ga povzroča, privablja vodo in v njej raztopljeno, predvsem anorgansko hrano; to sprejema po ozmozi v svoje telo. Lijak, v katerem je usidran bič, je po kanalu zvezan z drugim organelom, z duplinico v plazmi, ki jo imenujemo pulzirajočo vakuolo. Vakuola in lijak služita odstranjevanju vode, ki prihaja v stanico po ozmozi in s tem regulira ozmotski tlak. Odstranjevanje vode se vrši popolnoma ritmično, zbiranju vode v vakuoli sledi v nekem razdobju izpraznitev v okolje.

Euglena sanguinea (po naravi), povečano ca. 1000 krat

A oblika telesa pri plavanju — B oblika telesa pri plezanju — C oblika telesa v mirujočem stanju; *f* = bič, *s* = stigma, *v* = vakuola, *h* = hromatofor, *j* = jedro.

Na sprednjem koncu je poleg vakuole še škrlatnordeča pigmentna pega (stigma), ki je občutljiva za svetlobo. Imenujemo jo lahko tudi primitivno očesce enostaničarjev, po njem ima lepočnica tudi svoje ime. Ker ima lepočnica stigma, plava v smeri proti svetlobi s pigmentno pego in bičem spredaj. Stalno se vrti okrog svoje podolžne osi. Če naleti na oviro v kakršni koli obliki, zmanjša hitrost premikanja ali se celo ustavi. Po raznih poizkusih z bičem, ki spominjajo na otipavanje, odplava končno v smeri najmanjšega odpora (ovire) na običajni način.

Stanica se lahko tudi na poseben način plazi (sliki B). Prednji konec kroglasto nabrekne, nabreklina gre kot val po telesu do drugega konca. Temu gibanju s kontrakcijskimi valovi je vzrok pre-

majhen dostop zraka (kar je med objektnim in krovnim stekelcem pogost pojav), opaža se tik pred smrtjo in pred prehodom stanice v mirovanje. Tudi močan pramen svetlobe v mikroskopu povzroča kontrakcije.

Važni organeli so tudi hromatofori, najvažnejši organel v sredini stanice pa je jedro, ki je nosilec dednih lastnosti.

Če hočemo uvrstiti vrsto *Euglena sanguinea* v sistem, trčimo na težkoče, ker združuje v sebi živalske in rastlinske lastnosti. Rod *Euglena* najdemo i v zoološkem i v botaničnem sestavu. V zoološkem ga najdemo med praživalmi (Protozoa), v knjigi rastlinske sistematike pa v skupini alg, v razredu bičkovcev (Flagellatae). Zakaj je temu tako, nam najbolje pove in razjasni sama živa lepočnica, če jo opazujemo v njenem gibanju in pri prehranjevanju. Rod *Euglena* najde mesto med živalmi zaradi živalskega načina premikanja oziroma gibanja in pulzirajoče vakuole. Med živalmi pa ga ne pustimo zaradi rastlinskega načina prehranjevanja. Cuninghan in Hearne sta problem razrešila takole: pri vrsti *Euglena tripteris* sta opazovala, da se bolje razvija in razmnožuje brez ogljikovega dvokisa, svetloba ima pri tem majhen vpliv ali ga sploh nima. *Euglena tripteris* je torej zmožna živeti brez fotosinteze (asimilacije ogljikovega dvokisa s pomočjo svetlobe in klorofila) in se ogiblje svetlobe (je negativno fototaktična). Obratno kot ta vrsta se ponaša *Euglena viridis*. Zato ločita med rodom *Euglena* dve skupini vrst, četudi vsebujeta obe klorofil, namreč one vrste, ki žive kljub klorofilu lahko brez ogljikovega dvokisa, in one, ki brez njega ne morejo uspevati. Tako smatrata prve za živali, druge za rastline. Sedaj bi bilo treba še z vrsto *Euglena sanguinea* napraviti enak poizkus, pa bi tudi njo lahko uvrstili v eno ali v drugo skupino.

Ker najdemo krvavordečo lepočnico razmnoženo v velikih množinah ob določenem času v alpskih mlakah in jezercih v alpskem brezdrevesnem pasu, povzroča ta vrsta tipično rdečo barvo vode; ta pojav imenujemo »vodni cvet«. Govorimo tudi o »krvavih jezerih in mlakah«. Hematohrom, ki daje rdečo barvo, služi lepočnici kot ščit, kot »varovalna barva« proti intenzivni visokoalpski svetlobi, ki vsebuje mnogo ultravijoličnih žarkov. Ravno ti žarki so škodljivi zelenemu rastlinskemu barvilu (klorofilu), celo razkrajajo ga, če premočno vplivajo nanj. Klausener trdi, da je intenziteta rdeče barve »krvavih jezer« sorazmerna jakosti svetlobe. Steuer navaja primer, da barva izginja, če lepočnico držimo v temnejšem okolju: poleti 1906 je bilo mnogo sončnih dni, zato je našel vrsto *Euglena sanguinea* v alpskih »krvavih jezerih« mnogo močneje obarvano kot pa naslednje leto, ko je bilo manj sončnih dni.

Postavljata se nam praktični vprašanji: ali vpliva »vodni cvet« v širšem pomenu besede (t. j. ne samo rdeči, ampak tudi zeleni, modri, rumeni) škodljivo na vodo in na organizme v njej in ali je voda postala zaradi njega za človeka neuporabna? Lahko rečemo, da se »vodni cvet« ali še ože »krvava jezera«, ki jih povzroča *Euglena sanguinea*, pojavijo le tedaj, ako je voda že polna razpadajočih, gni-

jočih organskih snovi in torej taka voda ni uporabna kot pitna voda ali voda za kuhanje. Tudi živina, ki se pase, se ogiblje takih mlak, napaja se rajši iz čistejših. »Vodni cvet« se pokaže hkrati z izumiranjem v vodi živečih živali. V majhnih lužah najdejo dobre življenjske pogoje bakterije, ki povzročajo gnitje. Te razkrajajo organske ostanke in pripravljajo s tem »vodnemu cvetu« ugodne prilike za razvoj, pri tem pa poginjajo druge živali, ki ne prenesejo gnijočih snovi. Odgovor na drugo vprašanje nam daje primer, ki ga navaja Cohn: četrt milje od kraja Zirke (Poznanjsko) je oddaljeno jezero, katerega voda je služila za pitje in kuhanje. Voda je dobila naenkrat posebno modro barvo. Živali niso več hotele piti vode, ribe v jezeru so poginjale. To barvo je povzročila modrozeleno alga *Anabaena circinalis* Rabenh. (Cyanophyceae), ki ima v svojih stanicah zeleno barvilo klorofil in modro barvilo fikocian. *Anabaena* se je zelo razmnožila, naenkrat pa je brez znanega vzroka vsa množina alg poginila. Klorofil je ostal v stanicah, fikocian, ki se topi v vodi, pa je prodril v vodo in jo obarval. S tem jo je napravil neuporabno.

Krvavordeča mlaka z vrsto *Euglena sanguinea* je konec avgusta in v začetku septembra l. 1940. vzbujala pozornost planincev v Kamniških Alpah na Veliki planini. Bila je na desni strani zaznamovane poti v bližini planinske koč SPD in pastirskih koč in je merila v premeru komaj 1 ½ m. Bila je že nad drevesnim pasom, v manjši globeli na planinskem pašniku, v višini okrog 1550 m. Ta planinski pašnik je enoličen, ker na njem prevladuje ostra trava ščetinovka (*Nardus stricta*), ki se je razvila v taki meri zaradi preobilne paše v prejšnjih letih. To travo živina sedaj uživa le redko, navadno se je ogiblje. Poleg ščetinovke uspeva tudi mnogo šotnega mahu (*Sphagnum*) in mahu praproctice (*Polytrichum*). Rastlinska družba tega pašnika je imenovana Nardetum po travi ščetinovki.

V Julijskih Alpah je dr. F. Kos videl krvavordeče mlake v letih 1924 do 1940 na opuščeni planini Ute med 4. in 5. Triglavskim jezerom okrog 1730 m visoko, na planini Lepučnici zapadno od koč pri Triglavskih jezerih v višini 1550 m, na opuščeni planini Kal (okrog 1500 m) pod Kalom (2001 m), na Slemenu pod Mojstrovko v višini okrog 1900 m. Tudi prof. dr. A. Seliškar je naletel nanje na Slemenu.²

Krvavordeča jezera so znana tudi z visokih Alp in iz raznih predelov Švice. Klausener navaja celo vrsto alpskih jezer, kjer vodo obarva *Euglena sanguinea*: na Stätzerhornu v Švici pri 2200 m, blizu kraja Tenna na Tirolskem v višini 1820—2110 m, pri kraju Arosa v Švici v višini 2350 m, jezero »Wolfsee« pri kraju Parpan (Švica) 1500 m. Schrötter je opisal rdečo mlako na Monte Generoso (Tessin) v višini 1500 m, Brehm in Woltereck sta jih našla v predelu Lunškega jezera (Spod. Štajersko). Tudi v dolini so naleteli na rdečo barvo, posebno v jarkih (v Velikem vrtu v Dresdenu) in ribnikih (v okolici Petrovega sela v Rusiji).

² Morda se bo še kdo od cenjenih bralcev spomnil, da je videl kje kaj podobnega; v tem primeru ga prosim za podatke.

Krvavordeča jezera vsebujejo povsod prav posebno favno in floro periodičnih majhnih mlak. Četudi niso vezana na izredne višine, vendar so tipična za eksponirana mesta nad drevesnim pasom Alp, toda pod mejo večnega snega. Tam imajo prav važno vlogo. V splošnem so »krvava jezera« navadno majhna, prav za prav vodne kotanje največ 40 m premera in 1 m globine. Vse te vodne mlake so na sončnih, odprtih krajih. Njih dno je vedno blatno, voda vsebuje raztopljen apnenec. Redko se naselijo v njih višje rastline, navadno sega trava, na kateri se pase živina, prav do vode. Spomladi napaja te vodne mlake taleči se sneg. Nimajo ne dotoka ne odtoka, le deževje jim poleti tu pa tam dovaja vode. Zaradi težko propustne podlage voda v njih med letom izgine (izhlapi!) popolnoma; ker imajo eksponirano lego, so krepko osvetljene. Poleti se čez dan močno segrevajo, ponoči pa se hitro ohlajajo. Navedem naj primer, v kakšni meri se lahko spremeni temperatura »krvavega jezera«: Storch je meril temperaturo Lunškega jezera: opoldne je kazal toplomer v vodi 28° C, zjutraj je bilo jezero še pokrito z ledom. Največ štiri do pet mesecev so mlake proste snega, ostali čas leta so pokrite s snegom ali pa zamrznjene. Samo malo časa je v njih aktivno življenje, zato morajo biti organizmi v njih zmožni, da ostali del leta prebijejo v mirujočem stanju, zakopani v blatu, in vzdrže nizko temperaturo. Ne le po 7 do 8 mesecev, včasih tudi po več let morajo ostati tako, ker se te mlake ne napolnijo vsako leto z vodo, bodisi zaradi suše ali spremembe okolice, tal in podobnega. Spomladi je voda čista in bistra, proti poletju pa vsebuje čimdalje več organskih snovi, živalskega blata in podobnega. Zato kažejo »krvava jezera« ob tem času vedno bolj rjavkasto barvo in se približujejo videzu vaških gnojnih mlak v dolini. V tem stadiju mlak nastopi zaradi ogromnega razvoja (ugodne življenjske prilike!) vrste *Euglena sanguinea* rdeča barva.

Vedno ne smemo pripisovati rdeče barve vode samo vrsti *Euglena sanguinea*; znano je, da tudi drugi organizmi obarvajo vodo rdeče. Za nahajališča v Julijskih Alpah bi bilo treba še ugotoviti, katera vrsta obarva vodo rdeče. V literaturi je omenjana rdeča barva, ki jo povzroča alga *Oscillatoria rubescens* DC; opazoval jo je Zacharias v Züriškem jezeru (domačini imenujejo pojav, ki ga ta alga povzroča, »burgundska kri«) in v rdečem jezeru pri Luzernu. Isto vrsto navaja kot povzročitelja rdečega barvanja Lampert za Sempaško in Murtensko jezero v Švici. V drugih primerih je vzrok rdeče barve k bičkovcem spadajoča *Astasia haematodes* Ehrb. Tudi *Anabaena schemetiewi* Elenk., purpurne bakterije in alge iz skupine *Peridineae* lahko povzročajo rdečo barvo vode. Huber-Pestalozzi ugotavlja pri preiskavi nekega jezera, da je vzrok njegove rdeče barve alga *Haematococcus plavialis* Flotow. Rdeče barvilo v svojem telesu ima tudi *Euglena haematodes* (Ehrb.) Lemm. Chodat jo navaja kot posebnost za »Lac rouge« na Velikem Sv. Bernardu 2100 m, ker spreminja barvo v rdečo in zeleno pod vplivom različnega vpadnega kota sončnih žarkov. Celu raki iz skupine *Cladocera* in *Copepoda* so povzročitelji rdeče barve v večjih jezerih.

Gregor Skalar:

Boleči prividi

Verjel je, da bo še zdržal, čeprav je tako nerodno zašel v strmino, da se zdaj še geniti ni mogel na vegavem stopu. Spodaj je stal France s široko odprtimi očmi. Prav nič mu ni mogel pomagati. Seveda se nista bila navezala, ko je pa na pogled bilo vse skupaj tako neumno lahko, čeprav zračno. Da bi se le tehle nekaj sežajev preril, pa bo spet sledilo igračkanje! Skozi ušesa mu je zvenelo kakor izpod zamrzle struge prebujen curek, padajoč na ledeno krhotino.

Makse niti pomislil ni, da bi trenutek mogel biti tisti, pred katerim vztrepetavajo množice.

Pa je le bil.

Z zamolklim stokom je popustil in omahnil. V zarisanem loku je dojel od groze bedasto zverženi Francetov pobledeli obraz. Ko je zdrknil mimo njega, se mu je utrgal divji, živalski glas, prav tak, kakršnega je pred tisočletji zarjul njegov praded, ko je končal pod težko mamutovo stopinjo. Potem je treščil z glavo ob pomol, da so se topli možgani sesuli po sivohladnem pečevju.

Bil je konec, ki je prišel kakor čudovito olajšanje po nečloveški napetosti...

V davno minulem življenju bi se mu gotovo zdelo groteskno, ko bi se bil tako mirno gledal, kako pada truplo brez čela od pomola do pomola, dokler se ne bi kup polomljenih udov zarinil med oskalke pod žlamborjem. Zdaj, v tem hipu, je pa bilo vse samoumevno in nič nenavadno.

Bil je vzvišen nad vsem, kar ga je nekoč v tistem bežnem trenutku, ki ga je imenoval pet in dvajset let svojega življenja, burilo in veselilo; ob sómračni brezbrežnosti časa in prostora, pred katero je stal, je bilo vse ničevo.

In še nekaj je bilo. Zavedel se je sebe z vso jasnostjo, sebe kot nujnega člana v čudoviti gradbi vesoljstva. Obenem je pa legla nanj mračna groza in vztrepetal je, ko je začutil, da stoji pred neizprosno sodbo.

Bil je glas, ki je spregovoril v njem, zapovedujoč glas, pred katerim se ni dalo ničesar tajiti:

»Nápak je bilo neštévilo tvojih potov — ti, ki prihajaš v kraljestvo resnice! Grešil si in greh te pokoplje v prekletstvo!«

Sklonil se je in priznal: »Resnično, nevidni, mnogo sem grešil, a sem tudi mnogo ljubil — pisano pa je, da je bilo ljubečemu veliko odpuščenega!«

»Malo si ljubil in še od tega malega je bilo mnogo slabega. Bodi!« je odločilo. »Pojdi v očiščenje in ljubezen naj ti postane bolečina in pokora!«

»Kako naj bi postala ljubezen bolečina in pokora?«

»Mlad si še v brezbrežnem svetu duhov, zato pojdi, dokler ne doumeš...«

Sómrak, ki ga je objemal, se je razgrnil v svetlobo in pokazal krajino razprostrtih travnikov in host. Stopil je na pot, a ni vedel

po kaj, ne kam blodi. Oblivala ga je svinčena groza pred slutnjo neznanega, ki ga je nevidno obkrožalo. Tesnobi ni vedel imena, bilo je, kakor bi čul nemi krik tisočerih umirajočih, kakor jek mučenih in preganjanih, poln je bil bridkega občutja, da je vklenjen v nevidne verige lastne misli, trpeč za vse grehe bližnjega in za svoje zablode.

Bil je lep, jasen dan, poln svetlobe brez sonca, čista dnevna luč bi budila upanje v boljše, če bi ne bilo vse tako mrtvo in mirno. Listi na drevju se niso niti zgenili, težko so viseli kakor ob veliki soparici. Niti njegovi trdi koraki niso delali šuma, vsak zvok je v zarodku skrepenel in se pogrezal v večerni molk.

Hodil je tako in nenadoma dohitel človeka kot je bil sam, preplašenega in s težko slutnjo v očeh. Nič si nista rekla, le spogledala sta se in molče nadaljevala pot. Dohitela sta še druge, mnogo jih je kakor vzrastlo s tal, ki so se molče in upognjeni pod nevidno pezo pridružili. Ni padla beseda, pa so se vendar razumeli.

Makse jih je ogledoval. Čudno znani so se mu zdeli obrazi. Ali ni tale, z visokim čelom, čokato postavo in divje odločnim pogledom, na svet podoben Klementu iz Grape? Pa le-oni vitki z zasanjanimi očmi, mar ni to Vladimir iz Grabna, ob katerem gresta Sandi izpod Plaza in Lojze s Skal? In ta z mehko, osivelo brado in mirnimi očmi je vendar Henrik Značajni v družbi z živahnim in vserazumnim Janezom Obletenim.

Seveda so, saj jih pozna, saj jih je že zdavnaj srečaval v samotnih urah in prav taki so bili! In še in še so prihajali in se pridruževali, bili so učitelji in učenci v procesiji, ki jo je nedoumljiva sila gnala neznanemu naproti.

Kam gredo in kdo jih drevi po poti, ki niti ni pot? Tesno je bilo Maksetu in ničesar več ni spreumel. Mar je bila ljubezen tudi vsem tem bolečina in pokora?

Mračne obraze je oralo neutešno hrepenenje.

Tedaj so oči zablislile. Speli so na položen kucelj in na obzorju je zakipelo skalovje, samogibno je prihajalo vse bliže in se večalo, vrhovi so se zagnali v sinjino in na temenih je jemala vid bleščava snegov. Truma je obstala in iz prs se je izvil vzdih olajšanja. Oči so žarele in drsele po izžaganem obzorju. Maksetu se je skoro inako storilo. Saj se vendar vrača v svoj svet, k svoji ljubezni — o, in to v družbi vseh teh, katerim poje v srcih ista koprneča melodija dotika skladov in neučakljivega zagona!

Glej jih, vrhove, vse ožarjene! Vsa rajda se pnè iz ravnine, kamnitna pesem prečudno lepega soglasja! Ali ne tožijo po tem prvem kopastem vrhu žametni zvoki violončelov, zasanjani in polni se v hipu sprevržejo v tri, štiri nizke potege kontrabasov v škrbini zato, da je potem še večji kontrast, ko se ves orkester mahoma vzpne visoko gori na piramiden vrh, kjer se izvije trepet gosli v svojem najvišjem in najčistejšem tonu? Pa se spet melodija ostro pogrezne, široko zapoje po kamnitnih podih, nad katerimi po svoje igra kontrabas po usločenem hrbtu, glasovi godal se spet dvignejo in spet padejo, vzgibnejo ubrano na ostre vrhove, rogovi zajokajo in piščali

zavriskajo, prepolne življenjske moči, dokler se vse ne umiri in za-
poje otožno v molu nizkega razpotegnjenega sedla. Pesem ne odneha,
razvija se, juška in tiplje navzgor nad stene, od koder zadone zmago-
vite fanfare, ki oznanjajo začudenim srcem nove poti in nove raz-
glede vse do tja, kjer se ritem in glas blažita in se rajda razpušča
v spokojne gozdove in pašnike...

Makse gleda, posluša in lahkotnost ga preveva. V trôpu pade
beseda, spočetka tiha in negotova, dokler se ne razživi in jih ne
požene preko ravnice. Makse spè z njimi in še osiveli Henrik se drži
lahkotno v koraku.

Naprej, k strminam, ki se čarovno bližajo! V pozdrav jim že po-
šiljajo oster vonj po boru in žehtenje skalovja. Ni več tako daleč, ko
bo neučakani korak zamenjal mehko, gluho ravninsko pot s škrtan-
jem po grušču in pesmijo deseternega odmeva pri vsakem udarcu.
Vera raste, up kipi in se kosa z iskrečo svetlobo snežišč. Maksetu
je z drugimi vred lahkotno, da bi vriskal. Prste ščemi slà po oprimku
hladnega apnenca, prsi se širijo in si žele opojnega gorskega zraka,
oči pričakujejo vseh odtenkov barv skalovja in neba, duša hoče
svezih in svetlih vzgonov...

...tedaj pa mahoma treščita prednje up in veselje ter se raz-
bijeta kot ilnate črepinje.

Obrazi se polnijo z grozo in ukleti trôp obstane okamenjen v
začetem koraku.

Gore pa stoje v zasmeh skoraj na dosegu in lepše so kot kdaj
koli. Tako k srcu prirasle, a vendar mahoma vsem zaprte.

Pred njimi stoji sila, nezmogljiva, hladna in trda kakor skopu-
hovo srce.

»Nikamor, niti koraka naprej!« veleva.

Glave klonejo in nema misel bije v razočarano notranjost: »Za-
kaj? Kaj vas nismo dovolj ljubili?«

Nevidna pregraja se ne gane, roke tipljejo po mrzli neizprosnosti,
kakor bi grabile v goli zrak. Tedaj kane v misel prvo boleče spo-
znanje, za njim se vsili drugo in tretje, dokler ne zapeče vest kakor
žareč ogorek:

»Ali pa smo zmerom vedeli, da hodimo v svetišče, kadar smo se
jim bližali? Mar nismo bili preobjestni, predomišljivi? Kaj nismo
tolikokrat spreminjali njih lepoto v skrotovičeno torišče svojega na-
puha, zavisti, snobizma, prezira in bahaštva? Smo li bili zmerom
res tovariši?...«

Brezčutno so se odmikale gore, bile so vse manjše, vse bolj
daljne, dokler niso potonile v obzorje...

Bili so goli drug pred drugim in oči se jim v sramu niso srečale.
Makse se je potuhnil in se ločil od trôpa, zataval v pogrezujočo se
barjansko travo in molil na molek grehov. Žal mu je bilo časov,
tako nerodno zapravljenih. Žal mu je bilo tiste zimske poti, ko
so mu gore darovale bogastvo, razkrile svoje deviške skrivnosti
in ga čudovito opojile, da mu bo laže v dolinski vsakdanjosti. On se
je pa konec poti, ko je bil še poln bele prelesti, napil žganja, da
je divjal v ponorelosti. Izdal je ljubico, komaj ji je obrnil hrbet. Mar

naj se res na tak način sklicujejo korajžni na pranger, kakor mu je bilo nekoč rečeno? Pa takrat, ko je izrabil čudovito tišino in mir gorà ter njihovo nenavadnost v to, da se je laže poigral z dekletom vražjega pogleda! Ali je bilo pri tem res vse prav, čeprav so se kovalale takrat lepo zveneče besede? In ni bil tisto greh, ko je zapeljal vnetega tovariša, ki je imel dobro voljo, da bi se dvignil v višino, pa sta rajši lenarila v podanku in tako zamudila tisoč lepote, ki so jih višine pripravile prav zanju? Kaj je bil to najmanjši greh, ko se je zmrdoval nad starcem, ki je s poslednjimi močmi ob palici prilezel obiskat svojo kamnitno ljubico, on se je pa v napuhu čutil vzvišenega nad njim ob svoji mladostni moči in spretnosti?

O, bilo je še mnogo grehov, velikih in malih, on pa se je še trkal na prsi kot dober planinec...

Taval je vdilj, čas je umirjal srce in spet je začutil, da se mu je pridružil tovariš, pa spet eden in spet drugi. Čim bolj je procesija rasla, tem bolj je bolelost kopnela.

Mislil je, da je prestal najtežje, pa se je začelo znova. Spet so ugledali lepoto in veličino skalovja, iz tal je zrastle kamnitno božanstvo, ki se je razpotegnilo v višino. Med silnimi rameni je slonel stena, okrašt odlóm čudovitega sadeža, nad katerim je bleščeče zelenel jezik lednega jezera pod nepozabno oblikovanim belim vrhom. Stena je vabila in klicala, ponosna in mogočna — pa so spet v zanosu hiteli, dotaknili se prvega skalovja nad melmi — in spet zadeli ob grozeče in nepojmljivo, da je razočaranje zdrobilo vso vero in upanje v besneč obup.

Spomin je spet zaključeval kakor črn vran, roke so se stezale, dokler niso omahnile. Kamnitni velikan se je neizprosno izgubljal v daljo in molče so klicali za njim njegovo ime. Upor je divjal nad kaznijo, dokler se ni srce strlo in se je spet zažrl vanj pekoči črv.

Spet so se razšli, da so se spet v veri sešli.

Igra se je začela znova, odločna in trda, kakor so bili sami včasih trdi z lepoto. V strašnem ritmu se je ponavljala, bila je vse hujša in vse bolj boleča, da je Makse divjal od slepečih prividov in ga je krivilo v mukah.

Blazna mena upanja in razočaranja je bila vedno hitrejša, nihala je v vse krajših, a tem bolj bolestnih presledkih, potegnila ga je v divji vrtinec, ga dušila in mu mlela srce.

Rad bi zarjul, zaprosil, ustavil valujoči privid; tiščal si je pesti na oči, a neizprosnost mu je kazala vse lepše in vse bolj poželenja vredne slike, da mu je lahko nato tem ostreje očrtala izgubo.

Takrat, ko se je potapljala v obzorje gora, bela in čista kakor nevesta, toda pri tem zapeljiva kakor prevejana spogledljivka, ga je prelomilo in zmlinčilo, scefiralo občutje in začutil je, da bo razpadel, zgorel — takrat je zbral poslednjo silo, da je zarjul v obupni prošnji:

»Gospod, odnehaj!...«

Ves poten je planil Makse s skupnega ležišča, kjer je ležal ob hrkajočem Francetu. Mrzlično je nateknil kvedrovce in jopič, spotaknil se ob kupu vrvi, da je dremavi turist v kotu nevoljno zagodrnjal ob ropotu; planil je po stopnicah in iz koč v jutrnji svit.

Zraka, samo zraka!

Do zadnjega mešička je zajel rezni zrak in takrat je šele popustila groteskna omama. Rahel pih mu je mršil lase, privihal si je ovratnik in stopil je za skalo v zavetje.

Na vzhodu se je vžigala zarja, dolina je mirovala v modrem mrču. Vrhovi so se odrivali z boki in silili temena kvišku, da bi čimprej ujeli prvi žarek. Na planini pod njim je udaril kravji zvonec. V grapi je mlela voda enolično pesem. Na levi je tlesknil kamen s stene in se zakotalil po grušču. Skoro tik pred nogami je prhnil ptič po rosni travnati grivi in pridušeno cvrkutnil v jutrnji pozdrav.

Makse se je z rokama na hrbtu naslonil na vlažno skalo in zajemal krajino, ki se je risala v vse večji luči. Otipljivo je začutil svobodo in sproščenost, ki jo nakazuje novi, porajajoči se dan, in kakor bi dopolnil težki sen, je zamrmral:

»Doumel sem...«

Axel Munthe:

Mont Blanc, kralj nad gorami

(Iz »Stare knjige o ljudeh in živalih«.)

Montblanc is the monarch of mountains,
They crowned him long ago
On a throne of rocks, in a robe of clouds
With a diadem of snow.¹ Byron.

Mogoče se bo ta moj članek zdel nekoliko čuden ljudem, ki ne poznajo pustolovščin, ki so se zgodile ob mojem vzponu na Mont Blanc, pustolovščin, ki so se začele v snežni lavini in se končale v ledeni razpoki ter me pohabile za cele štiri mesece. Ta moj članek pleše na vrVICi metafore, pleše nad prepadi. Toda še vedno sem tako ves prevzet od občutja, ki ga razodeva naslov mojega članka, še vedno tako zelo občudujem jezo mogočnega lednika, da se mu ne upam približati z vsiljivo zaupnostjo reporterja. Tu in tam vidim, da sem se poskusil nasmehniti — to je od tod, ker me še vedno boli moja zmrzla noga. Ko se šalim z Mont Blancom, se spominjam reliefa, ki sem ga videl v Rimu, ki kaže režečega se satirčka, kako z onemoglim nasmeškom meri palec spečega velikana Polifema.

Vzpon na Mont Blanc je lehak.

Weisshorn, Monte Rosa, Dent Blanche ali Matterhorn ne običe nihče, kdor nima mirnega pogleda in varnega koraka, vsi pa vemo, da se je Tartarin iz Tarascona povzpel na Mont Blanc — čeprav ni prišel do njegovega vrha.

To so neukrotljivi revolucionarji, ti gorski velikani, plameneči junaki svobode, ki se ne dajo premagati od nikogar drugega kakor od sonca, ki vedo, da so plemenitega rodu.

¹ Mont Blanc je nad gorami vladar,
kronan že bogvekdaj,
na skalnem prestolu, v plašču meglá
in s krono iz snegá.

Mont Blanc pa je kralj nad gorami. Nekdaj je bil trd in okruten, na stara leta pa se je omehčal in sedi pred nami kakor častitljiv ožak, belolasi stari Karel Veliki, in z mirno vzvišenostjo gleda na svoje tri države. Dobrodušno dovoli, da človeški drobiž mrgoli po marmornato belih stopnicah njegovega gradu, in s kraljevsko gostoljubnostjo trpi, da si ogledajo njegov grad, ki se lesketa od ledu. Ko se poletni dnevi začnejo nagibati proti jeseni, pa se umakne in leže na svoje nebeško ležišče pod oblaki. In tedaj stari kralj nima več rad, če ga kdo moti.

Ne, res ne mara, da bi ga kdo motil, to sem dobro vedel. Izpraševal sem grajsko služabništvo, pa se mi je reklo, da je za avdienco že prepozno, da kralj ob tem času ne sprejema več.

Prišel sem od daleč nekje z nahrbtnikom in z glavo, polno čudovitih pripovedk o čudovitem kraljevskem gradu, pa sem že dolgo hrepenel, da bi ga videl, ponosnega, starega pogorskega vladarja.

Osuplo sem stal tam in dolgo hodil sem in tja pred grajskimi vrati, pri tem pa pod svojimi brkami godrnjal množico socialističnih govorov. Za celo leto sem bil vnaprej plačal množico radikalnih časopisov in nikakor nisem bil tako nedolžen, kakor bi se komu zdel. Mislil pa sem si, da je že taka usoda visoke gospode, da nima miru pred zvedavimi očmi, in da se človeku ne more zgoditi nič hujšega, ko da ga vržejo skozi vrata na cesto.

In tako sem se napotil h kralju, spremljan od dveh vodnikov — vse skupaj je bilo res nekoliko vsiljivo, toda konvencionalnega dvorskega ceremonielca ne poznam. Tappio si je bil skoraj odbrusil šape na Matterhornu, zato ga tokrat nisem vzel s seboj.

Poletje me je spremljalo lep košček pota; od kraja je šlo čisto lepo z menoj in se držalo gorskih razpok, toda videl sem, da tega ljubljenska dolin obisk pri kralju ne mika toliko kakor mené. Oblekel sem se kar se le da primerno za poklon pred sivim in mrzlim vladarjem, v ostro okovane gorske čevlje, v dokolenke proti snegu, v rokah sem imel popotno palico z jekleno konico, toda poletje, ubogi malček, ni bilo kar nič pripravljeno za takšno pot! Veter je pulil in trgal njegovo obleko, stkano iz perja, ostro kamenje je trgalo njegove žametno zelene čeveljčke, okrašene z zvončki in potočnicami. Tako zlahka pa se ni vdalo. Svoje uboge nožice je zavilo v mehak gozdni mah, krilce si je zakrpalo s praprotjo in brinjem, in čeprav je imelo prstke tako premražene, da so bili kar modri, se je vendar še čudovito okrasilo z drobnim cvetjem resja.

In tako smo prišli do visoke, strme skale, na njenem vrhu pa je sedel Cerber, čemerni čuvaj gradu, tulil in zavijal in stresal svoj kožuh od severnega medveda, da so beli kosmi leteli na vse strani. Nikoli se nisem bal hudih psov, pa sem poklical starega Boreasa in ga vprašal po švedsko, ali me res ne pozna, on, stari čuvaj v domu mojih otroških let. Pa se je pognal proti meni, mi položil šape na prsi, da bi se bil kmalu prevrnil vznak, in me s svojim hladnim jezikom lizal po licu, da sem komaj lovil sapo.

Toda med vsemi prijateljskimi dokazi svidenja me je hudo vgriznil v nos, da bi mi ga bil kmalu odgriznil — vedno sem pravil,

Mont Blanc

Risal arh. Kopač Vlasto

da moraš biti previden s tujimi psi! Pse imam sicer zelo rad, toda tokrat nisem prav vedel, kaj si naj mislim o tem, pa sem gledal, da se čimprej zgubim. Pa se mu je vendar zazdelo, da spada v našo družbo, in je šel z nami in vso pot renčal — spaka! — vesel sem bil, da Tappio ni bil z nami, ker bi ga brez dvoma zadavil.

Poletje, otrok doline, pa se je zbalo in je reklo, da naprej ne pojde z menoj.

In tako smo se ločili: poletje se je vrnilo, lahkono in veselo, v nižino k zelenju alpskih lok, jaz pa sem si tesneje zapel obleko okoli telesa in šel naprej. Nekoliko brinovih grmov se je tudi ojunalo; krepko so se z zavitimi rokami oprijemali prostega kamenja in me spremljali na višino. Vzpon je bil čimdalje bolj strm, enako pa se je redčila temnozelena karavana, ki se je z nami vred vzpenjala. Zadnji so se ustavili v zavetju skalnega pomola. Vprašal sem jih, ali me ne marajo spremljati dalje, pa so samo svoje glave z belimi kodri sklonili za slovo. Pogladi sem svoje stare tovariše iz otroških let in jih poprosil, naj izročijo pozdrave na mojem domu, če se ne bi vrnil, sam pa sem šel naprej.

Vedno globlje je prodiral moreči mraz v žile gore, vedno bolj pritajeno je utripalo srce prirode, vedno više me je vodila moja pot. In tam je stala zadnja sprednja straža poletja, čudovito cvetoče dete strmine, lepo kakor njegovo ime: planika! Tu je stala popolnoma sama z nogami v snegu, ne živa duša ji ni bila za družčino, vkljub temu enako lepa v svojem sivem volnenem oblačilcu, okrašena z ledenimi biseri, in je enako pogumno in srčno gledala proti soncu. Tudi ona je morala stati na svojem mestu, kamor je bila postavljena, pa mi zato niti na misel ni prišlo, da bi ji storil kaj žalega. Nekaj časa sem jo gledal, pa se mi je zdela tako čudovito lepa, čeprav je bila oblečena samo v svojo sivo obleko iz doma stkanega blaga brez vsake barve, s katero bi se lahko okrasila, uboga Pepelka med vsemi poletno krasnimi tovarišicami.

Stal sem na meji kraljestva večne zime in sem s trdnim korakom prekoračil jarek, ki je z otrplimi ledenimi valovi obdajal grad vladarja nad ledom.

Mir, popoln mir je vladal v spečem kraljevskem gradu, jaz pa sem čutil, da se bližam veličanstvu. Korakal sem po pustih grajskih sobanah, na čijih bleščeče bele preproge še ni bila stopila noga človeka, pod oboki templja, ki so se lesketali od kristalov, kjer so orgle donele kakor šumot podzemeljske reke, med mogočnim stebrovjem, čigar glaviči, zaviti v oblake, so podpirali samo nebo.

In tako sem se približal najvišjemu stolpu gradu. Zavitih stopnic, ki so nekdaj vodile vanj, ni bilo več, toda s cepini in z vrvmi smo lezli proti domu starega kraljevskega orla.

Pa sem stal pred njim in ga gledal iz oči v oči. Okoli čela mogočnega vladarja se je lesketal žareči diadem sonca, nepopisni nadih škrlata in zlata je trepetal na njegovem belem kraljevskem oblačilu.

Noben odmev v dolini ni motil njegovega ponosnega miru, nem, kakor v žalost pogreznjen je sedel starec v svojem osamelem miru in gledal na svoje molčeče kraljestvo.

Nemo so stali okoli prestola najvišji služabniki s svetlimi, ledenimi oklepi okoli skalnih prsi in s šopi oblakov okoli belih senc. Prav dobro sem poznal razbičane poteze marsikaterega izmed njih, spoštljivo sem pozdravljal orjaške postave z imeni — Schreckhorn, Wetterhorn, Finsteraarhorn, Furka, Monte Velan, Monte Rosa, Gemmi, Diablerets in Monte Viso, in njo, valkiro s spuščnim vizirjem na krasni glavi, deviško kakor Diano v njeni snežnobeli obleki, Jungfrau! In moje oko je za trenutek počivalo na visokem velikanu nekoliko dalje, ponosnem kakor Ahil v zlato okovanem oklepu, s škrlatno barvo kakor od krvi, na Matterhornu!

Toda naenkrat je potemnelo kraljevsko lice in mrkel oblak mu je legel na čelo. Snel je krono in beli kodri so mu zaplapolali v zraku. In ne da bi se količkaj zmenil za nas, si je »nasadil nočno čepico«. Tako pravijo vodniki belemu oblaku, znamenju viharja, ki se včasih naglo obesi ob Mont Blanc. Najlepše se vidi — iz daljave! Mi pa smo razumeli, da je avdienca pri kraju.

Pa smo si mislili, če sploh more spat v takem hrušču in trušču, da ne more imeti lahkega spanca — okoli nas je namreč nastal strašen vihar. Burja nam je bobnela nad glavami, mislili smo, da se bo cela streha gradu zrušila na nas, kakor lačen volk je zavijal Boreas za našimi petami — pozneje mi je grdoba odgriznila nekoliko prstov na nogi.

Brzo smo pohiteli skozi vedno bolj temno palačo čez pusto grajsko dvorišče, kjer so roke duhov zametle sleherni sled poti, skozi mračne slavnostne dvorane, pošastne kakor strašila s svojimi belimi draperijami, pod temnimi cerkvenimi oboki, kjer so orgle grmele kakor ob sodnem dnevu.

In res ni bilo vse v redu tam v teh grajskih dvoranah — brez dvoma je tam strašilo. Vzdihovalo in hreščalo je tam znotraj, naenkrat pa se je oglasil smeh, porogljiv in presunljiv, in dolge tenje, zavite v bele rjuhe, so hitele mimo nas — ni se dobro videlo, kaj prav za prav je, zdi se mi pa, da so bili gorski duhovi.

In tako smo prišli na veliko grajsko dvorišče, ki se mu pravi Grand Plateau, toda komaj smo polovico prekoračili, ko je počil top. Pogledal sem kvišku in videl, kako bela megla pleše po pobočju Mont Maudit, pa nas je takoj kakor lavina zasula cela toča strelov. — Ni vrag, smo si mislili takoj, sedaj pa gre na ostro.

In smo šli dalje. Pa je zagrmelo, kakor da je strela treščila nad našimi glavami, zemlja se je odprla pod našimi nogami in čutil sem, kako padam nekam v podzemlje. Vse je potihnilo, hlad smrti je legel na mene.

Pa se je oglasil nagon samoohranitve in me potresel, da sem se zmedeno v rakvi posadil pokonci in pogledal okoli sebe. Eden mojih vodnikov se je tedaj prav tako izmotal iz svoje mrtvaške srajce, pa sva s cepinom razbila pokrov rakve, ki je bila že zabita nad tretjim tovarišem. In smo z velikim začudenjem spoznali, da sploh nismo mrtvi. Sedeli smo zaprti v podzemski ječi in pričakovali sodbe, bili pa smo vsi ene misli, da smo v celici obsojenih na smrt. Dnevna svetloba je padala k nam skozi ozko špranjo nad našimi glavami,

poleg nas je zijal globok prepad — bilo je prav kakor v mamertinski ječi v Rimu. Časa smo imeli dovolj, da smo lahko razmišljali o tem in onem. Tarnanje je bilo brez koristi, ugovori prav tako, želeli smo si samo, da bi se sodnijske formalnosti preveč ne zavlekle.

Zdaj pa zdaj je skozi okence naše ječe pokukal beli gorski duh in nam s porogljivim smehom nasul pest snega, potem pa topotal nad našimi glavami.

»Ali ste še vedno vladarji zemlje, ubogi človeški mikrobi?« je grmelo nad nami, da se je obok tresel. — Stisnili smo zobe in nismo črhnili niti besedice. Nazadnje sem se ujezil in zakričal nad duhom, da je mikrob on sam, stari čuk — pogledal sem oba tovariša v nesreči in vsi trije smo se nekako zarezali, kar bi naj pomenilo, da se nam ta dovtip zdi zelo zabaven, toda naš smeh je kmalu otrpnil v naših modrikastobelih licih.

Vsekakor je kazalo, da duh ne ve, kaj bi nam naj odgovoril, jaz pa sem si nabral korajže in sem rekel, da nima smisla, da bi se tako postavljaj, ker je nekaj še višje ko Mont Blanc, in sem pokazal na zvezdo, ki je prav takrat gledala na nas skozi sivo meglo v okence naše ječe. Komaj sem to izrekel, pa je duh izginil in v jasnečem se večeru smo videli, kako se je spremenil v ogromno gručo ledu, ki se je odtrgala od lavine in se ustavila prav ob robu prepada — čudež, pravi čudež!

Pa ni bil nikak čudež, da smo si tokrat rešili življenje. Pomoglo nam je nekaj drugega, kar nam je rešilo življenje. — Nekaj, kar je višje ko Mont Blanc.

Viktor Pirnat:

Zibelka Trdinovih bajk in povesti o Gorjancih

Bilo je v sedemdesetih letih prošlega veka. Sonce je žgalo z jasnega poletnega neba, da je izsušena zemlja odpirala žejna usta svojih rež in razpok ter zaman hrepenela po odrešilnem oblaku, ki se že teden dni ni prikazal nad njo. V tej poletni soparici se je pojavila dolga sloka moška postava, ki je nekam okorno merila korake po rumenečem polju. Visoka kučma je skoraj zakrivala resno zamišljeno lice, oguljen dežnik je malomarno sledil počasnim kretnjam svojevrstnega popotnika. Bil je mož najlepših let, njegovo strogo lice pa je kazalo, da mu borba z življenjem ni ostala prihranjena.

Med vinskimi nasadi tolstovrških gorc so se ostre poteze okoli njegovih usten nekam zmeščale, in ko se je izza trtja prikazalo sivo zidovje starega gradu, se je mrki pogled zjasnil in Janez Trdina se je nasmehnil. Njegov vedri duh je pozdravljaj svoje najljubše zatočišče in bivališče najdražjega mu prijatelja, Dragotina Rudeža, graščaka v Gracarjevem turnu.

Razočaran se je Trdina še tisto jesen po upokojitvi preselil v svojo ožjo domovino, ki je dala njegovemu duševnemu poletu novih sil, slovenskemu narodu pa odličnega pisatelja ter glasnika tajn in lepot njegove dotlej tako malo poznane zemlje tam med belo Ljubljano in ponosnim Zagrebom. Nastanil se je Trdina, sin planinske Gorenjske, v Novem mestu, ki je naravno središče ondodne pokrajine, tihe Dolenjske.

Grad Tolsti vrh (Gracarjev turn)

*Foto Tujsko pro-
metna zveza*

Prijetno ležeče mestece v objemu sanjave reke Krke, obkroženo s peštrm svetom valovitega gričevja in temnih gora, je dvignilo ponižani in užaljeni duh, dalo mu je novih moči. Holmi, posejani z zelenimi vinogradi, pisanimi zidanicami in belimi cerkvicami, raztresene vasice, kočje in bajte, samotni mlini in zakajene gostilne, mrki gradovi in za njimi molčeči lesovi, prostrane košenice in cvetne ravnice, vse to je postalo njegov novi, dragi dom. Najljubši od vseh pa mu je bil Gracarjev turn, grad, ležeč dobri dve uri hoda vzhodno od dolenske prestolnice. Potisnjen je na severovzhodno pobočje slovite vinske gorice Tolsti vrh, ki se naslanja že na obronke tajinstvene Kukove gore, kot pravi ljudstvo tam najvišjemu vrhu Gorjancev, o katerem meni, da je poln vode, ki bo nekoč zalila pregrešno dolino.

Pa ni dolina pregrešna, dobro je njeno prebivalstvo in v teku stoletij je ob turških grozodejstvih, uskoških napadih in grajskih nasiljih že dovolj poravnalo svoj dolg vsevečnemu Stvarstvu za srečo in dobrobit, ker ga je postavilo v pokrajino, ki zadivi vsakogar, kogar zanese noga vanjo.

Gorjanci, pogorje, ki je nekaka naravna meja med Slovenci in Hrvati, so na tej strani košati, bujno zeleni, pokriti z lesovjem stoletnih bukev, na oni strani se po vrhovih raztezajo prostrani pašniki, košenice, niže doli pa je svet krševit, neploden, boren. Tam žive po skromnih žumberških vasicah že štiri sto let potomci junaških Uskokov, ki so še obdržali svoj jezik, svojo vero in svoje divne narodne običaje. Zato nazivajo nekateri zemljevidi Gorjance tudi Uskoške gore. V podnožju doli do Kolpe so raztresena zadnja slovenska naselja Belih Kranjcev.

Tostran se stiskajo pod Gorjance ali se skrivajo med trtjem in sadovnjaki stari gradovi, polni slavne preteklosti, tajn in grozot. Dika teh številnih starin je Gracarjev turn, ali kot se sedaj imenuje po svoji gorici, grad Tolsti vrh.

Nad šest sto let staro, mrko, sivo zidovje kaže še povsem srednjeveško lice, kot pred dawnimi stoletji. Globok jarek ga loči od ceste, številni stolpi stopnjujejo njegovo slikovitost. Odlikuje ga prostran in pester razgled. Poln starin še vedno odkriva davne tajne. Sedanja graščakinja, gospa Marija Rudeževa, vdova po sinu Trdinovega prijatelja, je v teku zadnjih let našla na grajskem hodniku spet dva stara napisa in najbrž še starejšo fresko Novega mesta, v stolpni sobani pa dobro ohranjene freske iz prve polovice XVI. stoletja. Latinski napis pod novomeško sliko ni povsem čitljiv, pač pa se dobro vidi letnica 1653.

Okoli trideset gradov je v bližnji in daljni okolici, nazvani »Dolina gradov«. Gracarjev turn je bil prvi med vsemi, ki je prišel v slovenske roke. Bilo je to že leta 1825. Kupil ga je bivši upravitelj ribniške graščine Anton Rudež, oče Trdinovega prijatelja. Rudeži so odpravili tuje zveneče grajsko ime in ga zamenjali z lepim domačim nazivom »Tolsti vrh«.

Večni popotnik Trdina tam ni bil baš redek gost. Saj je vedno kolovratil okoli, le huda zima ali skrajno slabo vreme sta ga zadržala v novomeškem stanovanju. Na grad Tolsti vrh je prihajal v nerednih presledkih, ostajal pa je tam najmanj šest in največ štirinajst dni. Dalje pa niti ure ne. Najprijaznejša vabila niso nič zalegla. Poveznil je na glavo svojo visoko kučmo, ki ga je spremljala pozimi in poleti, v mrazu in v vročini, pograbil je svoj stari dežnik, od katerega se tudi nikdar ni ločil, pa še palico, in ubral je pot pod noge. Peš, vedno in povsodi le peš. Včasih se je vrnil v grad že čez nekaj dni, ostal pa je tam spet najdelj točno štirinajst dni.

Rudež je imel bogato knjižnico in pri njem se je tedaj zbiral cvet naših razumnikov. Levstik, Zarnik, Levec, Costa in drugi so bili kaj česti njegovi gostje, najčeseši pa je bil Trdina. V krvi je bilo Rudežem menda tudi zbiranje narodnega blaga. Okoli leta 1840. je pomagal zbirati narodne pesmi, pravljice in pripovedke poljskemu izseljencu Emilu Korytku, bivajočemu v pregnanstvu v Ljubljani, ribniški graščak Jožef Rudež, sorodnik Trdinovega prijatelja. Tudi tolstovrški graščak Dragotin Rudež je zbiral raztreseno narodno blago in ga otemal pozabljenja. In tod sta se našla Rudež in Trdina pri novem delu.

Trdina se je v svojih akademskih letih v tej stroki prav živahno udeleževal. Tudi on je zbiral narodne pripovedke, bavil se je z novelistiko in celo s pesništvom, poskušal se je kot prevajalec, kritik in zgodovinar; svoje spise je večinoma objavjal v »Sloveniji« in v »Ljubljanskem časniku«. Po nastopu prve službe v Varaždinu pa je skoraj povsem utihnil. V ljubki novomeški okolici, v srednjeveškem Gracarjevem turnu, v neposredni bližini tajinstvenih Gorjancev se mu je znova zbudila stara žilica, ki jo je nemara vzdramil ravno tolstovrški graščak in zbiratelj narodnega blaga Dragotin Rudež. Marsikateri korak sta napravila prijatelja v tej nameri skupno. Predvsem pa se je Trdina kot popolnoma svobodен človek ves posvetil temu delu, njegov nemirni duh ni poznal počitka. Pretaknil je vse vasi, posedal po vseh gostilnah, bil je na vsakem sejmu, udeležil se je vsakega božjepotnega romanja. Bil je kmečki in delavski gost, doma v hiši in v bajti, poznal je vse ljudi šest ur naokoli. Z gospodo se ni rad družil. Zlezal je na vsak hrib, splezal na vsako goro, brskal po starih zidovih, razgledoval se z višin in cerkvenih lin ter sanjaril. Da, šel je med cigane, bival po več dni v njihovem taboru ter se je popolnoma priučil njihovemu jeziku.

Povsod je prisluškoval ljudski govorici, opazoval je ljudsko početje, razčlenjal njegovo miselnost in si vse verno in vestno zapisoval.

Kadar je bil v Gracarjevem turnu, sta s prijateljem Rudežem preždelala dolge ure v prostrani dvorani severnega trakta, razglabljala to in ono, posneto iz ljudskih ust. Trdina je pisal kot je slišal govoriti Dolenjca in se je izražal z njegovimi besedami, včasih v vsej grobosti brez vsakih olupšav. Tako so se grmadile zbirke, ki so nastale izven vsake sodobne književne tradicije, proti katerim se je v devetdesetih letih borila tedanja mladina. Neizčrpna se je zdela Trdinova zakladnica preprostih, edinstveno umetniških legend ali pravljic bolj novelističnega značaja, prepletenih z bajnimi motivi, kot tudi pravljic z anekdotskim značajem in folklorističnimi označbami. Risal in slikal je dolenjske kraje in ljudi, ki jih je dodobra spoznal.

In po tridesetletnem molku se je spet oglasil, tedaj kot izkristalizirana književna osebnost, ki je navdušila predvsem borbena mladino.

Leta 1881. je pričel objavljati v »Ljubljanskem Zvonu« »Verske bajke na Dolenjskem«, med katerimi najdemo prave bisere slovenskih legend. »Zvon« je urejal tisto leto mladi dr. Ivan Tavčar, ki je v istem letniku priobčeval svojo ljubko noveleto »Otok in Struga«, koje dejanje se dogaja tudi na torišču Trdinovega zamaha.

Gorjance je prekoračil Trdina več ko petdesetkrat in pravi o njih: »Gorjanci so se mi priljubili zato, ker niso enolična gora, ampak polni razlik in izpremen, tu divji, tam ljubki, idilski, tod kamenita puščava, ondi prekrasen obširen cvetnik. Zgodovinar in starinoslovec, naravoslovec in etnograf, geolog in geognost imajo tod obilo prilik za svoje študije, morda več nego na kateri koli drugi slovenski gori. Mene je to hribovje tako očaralo, da sem si je izbral za domovino svojim bajkam in povestim.«

In 1882. leta je prišel z njimi na dan. Seveda spet v »Ljubljanskem Zvonu«, ki mu je tedaj postal urednik Fran Levec. Tudi ta je večkrat zahajal na grad Tolsti vrh, zato je Trdina 7. junija 1882 iz Novega mesta pisal Rudežu:

»Kar se tiče gorjanskih pripovedk, Te prosim, da poveš g. prof. Levcu, da mu bom nadaljevanje gotovo o pravem času, to je, še ta mesec, poslal. Nabralo se jih je toliko, da ne pojdejo vse v letošnji »Zvon«, če bi se tudi v vsaki številki deset strani z njimi napolnilo. Glavne in največje še niso prišle na vrsto.«

Nabral jih je skupno štirideset in izhajale so v »Zvonu« tja do letnika 1888 pod naslovom »Bajke in povesti o Gorjancih«. — Napisal je tudi še mnogo drugih stvari, celo knjigo je posvetil pokrajini onstran Gorjancev pod imenom »Izlet v Belo Krajino«, ki jo poleg njegove avtobiografije, »Hrvaških spominov« ter »Bahovih huzarov in Ilirov« prištevamo med njegova najboljša dela. Vse njegove spise je v začetkih sedanjega stoletja zbral ljubljanski založnik L. Schwentner ter jih izdal v desetih knjigah, ki so danes že bolj redke.

Smrt Dragotina Rudeža leta 1885. je Trdino močno potrla. Napisal je: »Smrt Rudeževa je bila zame strašen udarec, ker mi je bil resničen prijatelj.« Na Tolstem vrhu pa se hrani še mnog drag in dragocen spomin na sina gorenjske matere, ki je toli vzljubil Dolenjsko, da jo je ovekovečil v slovenskem slovstvu, prikazovaje verno sliko naroda in njegovega življenja, kar daje Trdinovim spisom trajno vrednost.

Na stare dni je postal Trdina še bolj sam vase zaprt. Družbi se je umikal, razgovoril se je le med dobrimi znanci in prijatelji. Spominjam se ga kot otrok. Močno smo se bali sivega moža, njegovih otožnih oči in dolge sive brade.

Kot 75 letni starec se je poslovil od sveta. Polnih enointrideset let je počival na starem novomeškem pokopališču, ki se je v tem času pomaknilo že sredi mestnih zidov. Nekdanje bivališče mrtvih je zdaj kraj veselja, mestni park. Zato se je moral Trdina še enkrat seliti v novi dom izven mesta, kjer se njegov črni granitni steber neovirano ozira čez tiho Krko in zasanjane dolenske griče na najvišji vrh dragih mu Gorjancev, krščen na njegovo ime. Trdinov vrh (1181 m) je najmogočnejši spomenik, ki ga je narod mogel postaviti svojemu pesniku, in ostal bo njegov večni pomnik. Pa tudi ob vznožju onih temnih gora še živi priča njegovega književnega dela. Obdana s trtjem in cvetjem kljubuje tam času častitljiva starina grad Tolsti vrh, nekdanji Gracarjev turn, ki bi ga po vsej pravici mogli nazvati zibelko Trdinovih bajk in povesti o Gorjancih.

Dr. Alojzij Merhar:

Žalostna gora pri Preserju

Ni visoka, so drugi vrhovi v obližju višji od nje. Ni starodavna, Valvazor je še ne našteva med podružnicami župnije Sv. Vida v Preserju. Tudi ni daleč izven slovenskega središča, stoji tako rekoč pred ravnim dvorom bele Ljubljane. Vendar se zdi, da ji gre danes naša posebna pozornost zaradi njenega imena in pomena. Žalostna gora pri Preserju.

Kakor Šmarna gora, Sveta gora nad Litijo, Limbarska gora nad Moravčami, Planinska gora na Notranjskem je tudi Žalostna gora pri Preserju v preteklih dveh stoletjih slovela kot božja pot. Ime »Gora« pomeni Slovincem v tej dobi nekaj svetega, božjega, romarskega. In »Žalostna gora« označuje, da jo je ljudstvo postavilo in se zatekalo k njej v časih stisk in nadlog. Tako je ostala Žalostna gora do današnjih dni jasna priča davnih iskrenih in uslišanih prošenj v velikih javnih zadevah.

Tudi danes nam kliče s prijazne gore: »Ne pozabi bolečin svoje matere!«

Kdo se ne bi odzval temu klicu? Morebiti je to glas matere Slovenije? Morebiti je to spomin katere koli žalostne slovenske matere? Morebiti je naposled vendarle sočutno vabilo nje, ki kraljuje na Žalostni gori? To bo najbolje vsak sam razložil in razumel v svojem srcu. A gor gremo danes na vsak način. Kakor že kdo more in hoče: peš ali z vlakom. Da! Obojna pot je danes še odprta romarju na Žalostno goro.

Kakor vse reči na svetu, imajo tudi slovenske gore dvojno stran: žalostno in veselo. Seveda je še tretja stran; če hoče biti kdo brezbrizen do vsega, kar zadeva slovenski narod; a takih ni med nami, ki romamo na Žalostno goro. Nekateri bodo pač vedeli tudi še za četrto stran, ki nas iz tega sveta ugovorov in nasprotij vodi v vse zravnajočo onostranost. Toda ta svet, kakršen je sam ob sebi, nam nudi ali žalostne ali vesele reči; morebiti poreče kdo: nam kaže ali tragične ali komične reči; tako da se moramo ali jokati ali smejati ali oboje obenem.

Ko tako premišljujemo, se nam je pot izpod vznožja že obrnila v goro. Pot ni ravno strma, pa tudi ne gladka, pač taka, da se ne izgubi tvoj in njen romarski značaj.

Žalostna gora je prav pripravna božja pot. Kdor se želi nekoliko oddahniti od svojih trudov in obenem ugoditi duhovnim željam svojega srca, si bo rad izbral to pot. »Znano je, koliko milosti so bogoljubni Slovenci nekdanj že dosegli

tamkaj gori in koliko jih še vedno dosegajo, kateri se priporočajo Žalostni Materi božji v mogočno varstvo.« Tako se glasi neko romarsko poročilo izza l. 1863.

Nasproti nam prihaja cerkovnik božjepotne cerkve. Bolehen je; dve svetovni vojni sta ga že nemilo zadeli kot vojaka. Obeh se je še otel in upa, da tudi še dočaka mir in red v deželi. Potem pa tudi mogočen zahvalen shod številnih romarjev na Žalostni gori.

Vendar je cerkovnik po letih še premlad, da bi nam mogel kaj več povedati o tem, kar je sam čudodelnega doživel na Žalostni gori. Pred več deset-

Foto
Vek. Kramarič

Žalostna gora

letji pa je tam gori opravljal cerkovniško službo star mož, ki je bil živa povestnica velikih duhovnih dobrot na Žalostni gori. Vse to je danes zapisano v letnikih te romarske cerkve, pa tudi v župnijski kroniki v Preserju in na Rakitni. Kogar bi taki čudni dogodki posebno zanimali, bi jih mogel natančneje izvedeti v omenjenih knjigah.

Dovolj o tem! Ali kam ste se mi tako zagledali? Vidim, vidim. Mičen razgled daleč tja čez gorenjske gore. Od daleč se poklonimo Triglavu. Naj nam ne zameri, da nas že toliko časa ni k njemu. Zdaleč ga gledamo in se čudimo

njegovi stanovitnosti, kako srčno se vojskuje z mrazom, snegom in ledom. Ta samodržec nad svojimi brati: Grintovcem, Stolom, Blegašem in kar bi se moglo še naštetih visokih imen. To so ti zvesti podložni. Še nikoli nismo slišali, da bi se kateri vzdignil nad tebe.

Prelep je tudi ta pogled čez Ljubljano in čez ljubeznive ravnine naokrog. Poglejte! Tu doli so senožeti naših Posavcev in Pólacev. Koliko poezije bi mogli tukaj uživati ob junijski košnji! Zgodaj zjutraj bi se pripeljal tamkaj od Save. Pa čeprav je vroče poletje, junijska jutra so hladna. Kako bi si že želeli, da zapoje jutranjico romarski zvon z Žalostne gore, pa tudi tisti z vrha Sv. Ane in Sv. Jožefa. Ko zapoje zvon, tedaj dobiva jutranje sonce večjo moč. OGREJEŠ SE IN VESelo ODMOLIŠ ZDRAMARIJO. Seveda, če bi bil med kosci, bi te že dokaj prej ogrela prav do potu marljiva košnja, da ne bi vedel, kaj je junijski jutranji hlad pod Žalostno goro. Kadar pa kosa »travco položi«, bi tudi ti legel nanjo, na mehko travo namreč, in pogledal bi proti cerkvi na gori z zahvalnim pogledom.

Popolnoma nov in drugačen razgled se razprostira pred nami na jugozahodni strani Ljubljane. Čez Mirje in barje. Kako bi se zmotil, kdor bi mislil, da je Mirje le skrajšana beseda za močvirje; pa je le samolasten izraz, ki pomeni ruševine ali staro zidovje. Pa tudi tisti ne reče prav, ki izgovarja »bárje« namesto »barjè«. Ta druga beseda pa res pomeni močvirje. Toda danes ljubljansko močvirje že daleč in davno ni več močvirje, marveč so lepo obdelane poljane. Svoj čas je celo dr. Prešeren, četudi v malo drugačnem pomenu, z nekakšnim prezirom omenjal ljubljansko močvirje. Ni ga dosti poznal; sicer bi vedel, kako se je moglo tedaj še opaziti, da je ljubljansko barjè zbirališče in gostišče najraznovrstnejših ptic. Le kam je prešel ves ta rod, ko je nekoč namesto človeka v glasnih zborih opeval to sicer tihotno in samotno idilo med Igom in Ljubljano? Čast in spoštovanje možem, ki so se pečali in se še pečajo z obdelavo ljubljanskega barja. V zadnjem času jim poje neprestano hvalno pesem z barjem povsem skladna cerkev sv. Mihaela.

Kam smo se zamislili? Saj stojimo vendar ob cerkvi na Žalostni gori. Na prvi pogled je ta cerkev podobna oni na Rožniku; vsaj oba zvonika sta si zelo podobna. Značilno je pri cerkvi na Žalostni gori zlasti dvoje. Dokaj visoko kamenito stopnišče pred vhomom v cerkev in nekoliko proti zapadu rahlo nagnjena, z zidovjem obdana ravnica. Prav ta ravnica ti s svojo prijetno lego takoj udomači in obenem romarsko označi svetišče na Žalostni gori. Ako si priromal semkaj gor v priložnem času, da ti moreta cerkev in nje stolp postreči s hladno senco in z udobnim počitkom na zeleni ravnici. Pred teboj svetišče, nad teboj nebo in komaj se bo našla še katera skrb, ki bi begala tvojo dušo. Brezskrbno gledaš za ptico, ki brezskrbno plava v zraku. Taki trenutki so človeku tolikokrat tako koristni, tako potrebni, da je celo Stvarnik o njih dejal: »Poglejte ptice pod nebom...«

Veselje z naravo in v naravi in ob romarskem svetišču je res božje veselje. Nikjer se tako lepo ne goduje in ne praznuje veselega dne kakor na takem kraju. Podajmo en sam zgled takega praznično veselega godu. »Danes teden. 3. tega meseca« — piše dopisnik Zgodnji Danici 10. avgusta 1863 — »je bil na Žalostni gori velik del duhovščine iz vrhniške dekanije, pa tudi pobožna milostiva grofica gospa Blagajeva z drugimi romarji in romaricami in s preserskim, od ondotnih župljanov močno ljubljenim gospodom duhovnim pastirjem Nacetom Podobnikom, ki ga je prišla imenovana družba prijazno vezovat. To vezovanje

tedaj se je začelo na Žalostni gori, kjer je imel domači gospod oče sv. mašo z blagoslovom med orgljanjem in petjem in je maševalo tudi več drugih duhovnikov. Po takih opravilih se je prav dobro prileglo priljudno pogostovanje med mikavnimi marnjami, kramljanjem in napitnicami. Taka romanja in razvedrila so poštena in nedolžna.«

Človek jih kar vidi, kako se radujejo na romarskem taboru. »Horacij dulce et utile veleva«... Pаметen opomin! Stopiti moramo v cerkev. Široko, prostrano, kakor vse kaže, svoj čas povečano svetišče. Umetniškemu čutu se zdi preveč obloženo. Zares, preobloženo z oltarji, podobami, z lestenci. Tvoje oko pa išče, kje zagleda in pozdravi Žalostno Mater božjo. Kje je? Kakšna je?

Oči vam bodo morda najprej skoraj ostrmele ob dveh velikih slikah v stranskih dveh oltarjih na desni in levi. Marija in Presveta Trojica. Dve izredno lepi umetnini. Obe je ustvaril sloveči cerkveni slikar Metzinger. Umetnostni zgodovinarji naj doženo, kako se pravilno piše to ime; nas zanima predvsem delo, prvo kakor drugo.

Ne le višina slike (3 do 4 m), tudi Marijin stas in izraz na sliki predstavljata nekaj vzvišenega in mogočnega. Pred Devico pa je v iskrenem zaupanju zbrana skupina njenih častilcev iz vseh časov in stanov. Ko se zamislimo v to pomembno sliko, vstane v duhu pred nami neštivilen sprevod vseh, ki so se kdaj v stiskah in nadlogah zatekli na ta kraj. Zunaj cerkve na razpadajočih križepotnih znamenjih je ohranjen še spomin tiste verne ljudske pobožnosti, ki si je v Kristusovih in Marijinih bolečinah lajšala in posvečevala svoje bridkosti.

Istemu tolažilnemu namenu naj bi služila tudi slika Presvete Trojice. V isti velikosti je uprizorjena ta skrivnost, ki ji je na slovenski zemlji posvečenih še toliko drugih podob, oltarjev in svetišč.

Barve na obeh slikah so lepo ubrane in še vedno polne svežega bleska. Res da jih je še nedavno očistil in prenovil podobar Albin Slivar iz Trnovega pri Ljubljani, vendar gre hvala mojstru Metzingerju, ki je z večšo roko znal dobiti in ubrati te barve.

Sedaj moramo od stranskih oltarjev obrniti pogled k velikemu oltarju. Po njej, ki stoluje v glavnem oltarju, nosi cerkev in gora svoje ime.

Pričakovali bi Marijo, stoječo pod križem; ali Marijo, sedečo, z mrtvim Sinom v naročju. Ne, ne! Te in take ne vidite v glavnem oltarju cerkve na Žalostni gori. Brez križa in brez Sina žaluje Devica Mati v oltarju, obdana od štirih angelov, ki jo tolažijo. Prav dobro jo označuje tale kitica pesmi:

»Kot lilija v bodičju
prosevam v božji stan
na žalostnem obličju
odsev nevidnih ran...«

To je torej Ona, ki nam je klicala: »Ne pozabi bolečin svoje matere.« Nismo jih pozabili. Ne moremo jih pozabiti. Časi, ki gredo z nami in pred nami, nas silijo v te spomine in bolečine...

Odromajmo! Morebiti si pri cerkovniku kupite še razglednico, sebi v slovo ali drugim v spomin. Ob cerkovnikovi koči stoji romarska hiša. Vrata so sicer odprta na stežaj, a ne svetujem vam, da bi vstopili, zakaj, hiša je v razpadu. Znamenje časa... »Davní čas je romarske hiše zidal, naš čas jih podira...« je prav dobro povedal cerkovnik na Žalostni gori.

Kredarica — Šišenski vrh (427 m) — Večna pot

Ljubljanski planinci si lahko vsak čas privoščijo skromno planinsko turo: izlet na najvišjo točko ožjega mestnega okoliša — na Šišenski vrh. In še to prednost jim nudi, da morejo to višino zavzeti od raznih strani: po zložni promenadni, sedaj celo vozni poti od Podturna (Tivolskega gradu), ali po strmejšem kolovozu izza hotela Bellavista (Bellevue), ali po zatišni stezi, ki se cepi od klančka Vodnikove ceste v Sp. Šiški, da ne navajamo drugih izhodišč na južni in zapadni strani Rožniškega »kompleksa«, kolikor je dandanes pristopen.

Kdor pa se hoče nekako po planinsko vzbeti na vrh, krene od »Kredarice«, t. j. izpred vile, ki jo diči to ime lepih spominov, z Rožniške ceste desno po neznatni stezi kar v breg, preprečka dve gladki promenadni poti, namenjeni mestnim lagodnežem, in se vzpne gor do na pol v bregu zgrajene betonske stavbe, do vodovodnega zbiralnika. Letnici 1889—1890, čitljivi na vetrnicah nad pročelnim portalom, povesta, da se že nad 50 let zbira tu v dveh mogočnih prekatih voda za vsestranske potrebe mestnega prebivalstva. Kje so ona leta, ko smo radovedni dijaki hodili semkaj gledat, kako so po parni vzpenjači dvigali pesek in cement v reber, kjer so zidarji gradili ta velevodnjak!

Tik za rezervoarjem dospeš na ovinek gladke ceste, ki je bila prej namenjena samo miroljubnim šetalcem, sedaj pa jo kot vozno progo porabljajo lahki in tovrni avtomobili. Zato ne boš hodil po njej dalje, ampak kreneš po izhopeni stezi naravnost v breg, da dospeš na prvo višino. Tu opaziš, da je bilo površje nekdanj prekopano, še ločiš nasip in jarke. Dalje grede preoračiš belo cesto na razpotju in zaviješ v breg po gozdni preseki. To so bili izsekali pred kakimi 30 leti, ko je bil na višku zimske mode sankasški šport. Na bližnjem kuclju, ki kaže prav tako kakor prvi sledove vojaških okopov, je bil start za sankaske tekme, ki so se po vijugasti progi stekale zadaj za Švicarijo k svojemu cilju na položnem travniku pri Cekinovem gradu. To ledino so skrbni gospodarji lani preorali in zasadili z razno prstnino, zeljem in sočivjem.

Stopaj zdržema dalje, vedno v isti smeri, da prideš na križišče nedavno dodelane višinske promenadne poti, ki prelepo ovija pobočje Šišenskega hriba, toda ne kreni po njej ne levo ne desno, temveč rini jo kar strmo v breg sam! Prav v slogu planinskega vzpona križariš po stezicah ali preko njih, da dospeš na cilj svoje »ture«, na tretjo višino, na vrh Šišenskega hriba. Dobro pa pazi, če imaš na čevljih že tanke podplate, da ti jih kak trn žične ograje ne prebode in ti pride do živega ali da se z obleko ne natakneš nanj! Obojno je danes dragoceno blago. Poišči si prelazno vrzel!

Tudi na tem vrhu je planota prekopana in zravnana kot artilerijski položaj, kjer so pred več ko sto leti stali avstrijski topovi, naperjeni proti prodirajočim Napoleonovim četam. Sedaj je ta vrhunec, v izmeri kakih 1000 kv. metrov, v lasti našega društva. Morda napoči kdaj čas, ko bodo postavili tu visok razglednik. Seveda naj ostane že razredčeni gozd nedotaknjen, tako da bi stolp presegal vse krošnje in vršiče, ne da bi kvaril mirni krajinski značaj. Toda to je muzika daljne bodočnosti!

Kadar koli samotarim na tem tihotnem vrhu, se mi inako stori ob spominu na daljšo planinsko turo, ki sem jo bil opravil v družbi pok. tovariša J. Jakopiča, ko sva z vrha »snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja« koračila štiri dni čez hribe in doline proti Ljubljani in je bil nama zadnji višinski oddih na tem vrhu. Zdaj pa razmišljam, krožeč v kolobarju na tej planoti, o posvetni minljivosti...

Za sestop si izberemo smer na severno plat, da bomo deležni sijajnih pogledov na obrobne planine, zlasti kadar jih bročijo zadnji žarki tonečega sonca. Toda trpko nam je zadovoljstvo, ko zremo to krasoto v nepristopni dalji. Fata morgana! — Še en vrhunec nas vabi: Debeli hrib, skrajni severozapadni pomol šišenskega »sklopa«. Spotoma se rad pomudim na razgledni točki, da uzrem sivi vrh stražarja korotanske zemlje — Obir, ki viri daleč tam iznad Kokrske usede, da ne omenim vseh drugih vrhov, na katere me vežejo mili planinski spomini.

Na Debelem hribu obidemo zopet stare avstro-francoske okope, nakar se spustimo po mahovitem gozdnem predelu v nižino, da stopimo na trda tla, na Večno pot. Kogar vleče v Šiško, morda na Vodnikov dom h »kameniti mizi«, zavije na desno, kdor pa želi še dalje pešačiti, krene na levo po samotni Večni poti. Nekdaj so sprehajalcu motili mirno šetnjo nadležni kolesarji, zdaj pa je vsa ta krajina nekam odljudna. Seveda je dokaj obljudena v sezoni, ko se nabiralci tešijo in tolažijo z borovnicami, ali ko številni gobarji v kostanjevju in med praprotnjo iščejo svojo srečo.

Tako mineta šetalcu preko Šišenskega hriba in po Večni poti dve kratkotrajni urici pozabljenja, dokler se zopet ne približa — mestnim sencam. W.

Obzor in društvene vesti

Ob petdesetletnici SPD: Dne 27. februarja 1943 bo preteklo 50 let od rojstva Slovenskega planinskega društva. O nastanku te naše organizacije, ki je dovršila tekem pol stoletja svojega življenja tako pomembno in obširno narodno delo, čitamo v poročilu »Po desetih letih«, ki ga je leta 1903 sestavil dr. Vlad. Foerster in v posebni brošuri izdal takratni Osrednji odbor Slovenskega planinskega društva, med drugim sledeče zanimive stavke: »Dne 23. julija 1892. leta so prilezli mladi narodni hribolazci, Josip Hauptman, Ivan Korenčan in Anton Škof, nabiraje planik, vsač z druge strani na visoko pečino. Krasno vreme, prelep razgled in mičen šopek planik so razveseljevali mlada srea. Vzdravimo se! so rekli mladenci, podali si roke, pobratili se ter trdno sklenili, da ne nehajo prej, dokler se ne ustanovi slovensko planinsko društvo. — Septembra meseca 1892. leta so se pričeli zbirati somišljeniki. Po štiri, pet, šest se jih je odzivalo vabilu sklicateljev. Zanimanje je bilo od dne do dne večje in z njim radost sklicateljev. Kmalu se je sestavil pripravljalni odbor in sklical več osnovalnih shodov, prvega dne 22. septembra 1892. leta.

Na shodu dne 13. novembra so bili v začasni odbor izvoljeni gg. Ivan Hrasky (načelnik), Vinko Borštner, Josip Hauptman, Anton Mikuš, Simon Rutar, Ivan Soklič, Fran Tavčar, Fran Triller in Jernej Žitnik.

Ta odbor je sestavil pravila, katera je slavno c. kr. ministrstvo za notranje stvari potrdilo z odlokom z dne 10. jan. 1893. leta št. 30637, pripravljali in vse potrebno ukrenil za ustanovni občni zbor, ki se je vršil dne 27. februarja 1893. leta v vrtnem salonu pri »Maliču« v Ljubljani...«

V istem letu 1893. sta nastali nato še dve podružnici, Kamniška in Savinjska. Naslednje leto je bil objavljen prvi seznam članov društva. Na podlagi tega seznama in podatkov g. Lindtnerja Henrika, ravnatelja v Ljubljani, ki je danes najbolj zanesljiva zgodovinska priča za dogodke iz te dobe prvih let pred postankom in po ustanovitvi S. P. D., posnemamo, da žive še danes sledeči člani

Osrednjega društva S. P. D. iz leta 1893. in so z društvom vred naši jubilanti: Dečman Anton, trgovec in posestnik, Finžgar Franc, pisatelj, Fürsager Leopold, trgovec, Korenčan Ivan, trgovec, Kraigher Franc, krojač, Lindtner Henrik, ravnatelj, Mandelj Josip, ravnatelj tobačne tovarne v p., Mazi Ivan, uradnik drž. železnic v p., Pogačnik Janke, dež. blagajnik v p., Sušnik Rihard, lekarnar, Turk Hugo, živinozdravnik, Vrtovec Josip, poštni kontrolor, Žužek Franc, gradbeni svetnik, Magolič Srečko, ravnatelj tiskarne in Schwendtner Leopold, knjigarnar, vsi iz Ljubljane.

† Ferdinand Seidl in † Alfonz Paulin kot planinska prirodopisca. V poslednjih letih je smrt neusmiljeno kosila med našimi prirodopisci. Dr. Franc Jesenko, Martin Cilenšek, dr. Karel Hinterlechner, Rajko Justin, Jakob Zupančič, dr. Fran Dolšak in dr. Pavle Grošelj so imena danes rajnih znanstvenikov, ki so se pred 10 leti še vsi čili in zdravi veselili svojega plodonosnega dela in življenja. In kakor za poudarjen zaključek te strašne desetletke je letos zemlja zagrnila na isti dan — 3. decembra 1942 — telesne ostanke obeh zaslužnih veteranov in neposrednih naslednikov naših klasikov, ki sta bila obenem tudi prva dopisna člana mlade Akademije znanosti in umetnosti: Ferdinanda Seidla in Alfonza Paulina.

Ferdinand Seidl je preživel dijaška leta v Novem mestu, pod idiličnimi Gorjanci, ki so mu vzbudili ljubezen do prirode. Klicu srca je sledil tudi na vseučilišču, kjer je postal učitelj mladini in poklicni iskalec resnice v naravi.

Še mlad je prišel iz Krškega v območje gorskega sveta, kjer se mu je razodela domovina, »prerोजना v novi krasoti«. Na gorskih višinah je končno našel njegov nemirni duh področje problemov, ki so ga mogli vsega prevzeti. Motril je prirodo kot razvijajočo se celoto, ni je obravnaval raztrgane in razkosane na mrtva prirodopisna dejstva.

Vsako dogajanje smatra za del splošnosti ter obenem izraža svoje subjektivne misli, ki se končno zlijejo v njegovi umetniško občutljivi duši v občudovanje, navdušenje in uživanje. Vse ga zanima in vse mu je enako važno. Skrbno beleži in proučuje toplinske in podnebne podatke iz Ljubljane, Zagreba in Krškega, jih primerja z onimi s Karavank in Krasa ter poroča o izsledkih v šestih krajših razpravah, ki tvorijo osnovo za njegovo obsežno knjigo o podnebjju na Kranjskem (1891—1902). Zaradi nerazumevanja nekaterih sodobnikov je mogel objaviti svoje klimatološko delo okrnjeno, brez poglavja o zračnem tlaku in vetrovih, kar mu je bilo omogočeno šele leta 1935. z razpravo o Dinarskogorskem fenu.

Kmalu po ljubljanskem potresu l. 1895. se je pričel baviti s seizmologijo ter tudi o tej panogi napisal več razprav, ki obravnavajo potrese in njihove geološke vzroke v Ljubljani (1897), Brežicah (1917 in 1919) ter v Črnomlju (1925/26). Ljubljanski potres je bil tudi vzrok, da se je profesor Seidl pričel obširneje baviti z geologijo, sprva kot ocenjevalec geoloških razprav, ki so obravnavale ozemlje naše ožje domovine, kasneje kot avtor samostojnih del. »Zgradbo in lice« naših gora je opisal v svoji najbolj znani knjigi, ki jo je izdala Slov. Matica 1907 in 1908: »Kamniške ali Savinjske Alpe«, kjer nam je na poljuden način razložil postanek in geološki razvoj dela slovenskih Alp. Sledila je daljša vrsta manjših geoloških spisov in kritik v letih 1913—1920. Že kot upokojenec pa je profesor Seidl dosegel višek svojega geološko-znanstvenega delovanja z razpravo »Zlatenska plošča v osrednjih Julijskih Alpah« (Glasnik Muz. društva 1929).

Nikjer pa ni poljudno kramljanje profesorja Seidla doseglo tolikšne prisrčnosti, pesniške vznesenosti in prepričevalne zgovornosti kot v njegovih botaničnih delih. Že v svoji monografiji o Kamniških Alpah je v zaključnem poglavju na široko obravnaval njihovo floro. Izpopolnjeval je potem svoja botanična opazovanja, jih razširil na ves naš gorski svet in objavil leta 1916. v listu »Slovan« pod naslovom »Rastlinstvo naših Alp«. Dve leti kasneje je delo izšlo tudi v obliki drobne knjižice, v kateri je obdelana flora in vegetacija tudi z vidikov rastlinske anatomije, fiziologije in ekologije. Kljub poljudnemu slogu je delo znanstveno solidno in nudi zlasti mnogo novosti iz slovenske rastlinske terminologije. Zato je velika škoda, da avtor ni mogel dobiti založnika za drugo izdajo, ki jo je z veliko vestnostjo pripravil (prim. tudi članek V. Bohinca, Pl. v. 1936).

Izven poklicnega dela se je razen znanosti z uspehom vdajal tudi splošno kulturnemu delu. Kot planinec je bil od prvih početkov zvest Slovenskemu planinskemu društvu, kot dolgoletni član in aktivni predsednik Novomeške podružnice, končno je bil ob priliki svoje 75-letnice izvoljen za častnega člana društva.

Pravi planinci profesorja Seidla ne bodo mogli nikdar pozabiti, saj so z njegovim spominom zvezani sončni skladi naših gorskih velikanov, njihove Igle, Žagane peči, Peričniki in Rinke, njihovi zimski viharji in hladne poletne sapice, predvsem pa krasno njihovo cvetje. Ko se ob njegovi smrti zamislimo v njegovo dolgo in trnjevo življenjsko pot, se nam zazdi, da je, slično kot samotnemu Zlatorogu, tudi profesorju Seidlu obnavljala srčno kri čudovita njegova triglavska roža, da je mogel vztrajati pri težkem in idealnem delu za znanost in domovino.

Alfonz Paulin je bil po poklicu prav tako vzgojitelj in se ga še živo spominjajo številni njegovi učenci. Kot učitelja ga pač najbolje označuje neobjavljeno pismo, ki ga je pisal sivolasemu profesorju njegov bivši učenec in danes vseučiliški prof. v Zagrebu dr. Boris Zarnik. Nekaj stavkov iz pisma nam bo dobro osvetilo veliko vzgojno delo, ki ga je profesor Paulin opravil na srednji šoli: »...Posebno spomladi na izletih, ko me srečujejo prijatelji, s katerimi ste me Vi seznanili, Vas še vedno vidim pred seboj. Rad jih imam: zvončke, logarice, kronce, petelinčke, veternice in kakor se še imenujejo. — Samo ena rastlina se mi je zamerila: Kadar v začetku poletja srečam v kakem mahovem gozdu naših planin volčjo jagodo, me njen črni plod spominja na nesrečni dan, ko sem zjutraj zaspal in nisem ponovil lekcije. In ravno sem prišel pri izpraševanju na vrsto, pa prav nič nisem vedel povedati o volčji jagodi, niti tega ne, da ima perigon. Ali ste mi vendar odpustili ta greh, ko ste videli moj herbarij in mojo zbirko žuželk. To je bilo sicer edino vprašanje, na katero nisem odgovoril pri vseh raznih izpitih iz prirodnih znanosti, ki sem jih delal v svojem življenju... — Ljubezem do žive prirode, ki ste mi jo Vi, velecenjeni gospod svetnik, vsadili v srce, je pognala globoke korenine ter je največ doprinesla, da sem tudi jaz postal biolog...«

V ostalem pa je bil profesor Paulin intenziven znanstvenik, ki je vse svoje življenje posvetil raziskovanju domače flore. V svoji veliki gorečnosti za vedo je v »Plan. vestniku« leta 1897. v članku »Turistika in znanost« vabil planince, da bi pomagali nabirati rastline, ki bi jih potem on sam določeval ter dajal zaželeno pojasnila. Uspeh članka je bil, da se je pri avtorju oglasil neki gospod, ki je bil pripravljen pomagati pri težkem delu... Toda začetni neuspeh ga ni oplašil. Sam se je lotil težkega dela in si tekom let pridobil sodelavcev med botaniki. Nad pol stoletja je neumorno potoval po naši domovini, nabiral rastline,

jih popisoval in določeval, doma potem skrbno prepariral in tako ustvarjal našo najpopolnejšo herbarijsko zbirko »Flora exsiccata carniolica«. Vzporedno je profesor Paulin objavljala rezultate svojih ugotovitev v obliki številnih razprav. Zlasti po teže pristopnih planinskih krajih je odkril med cvetkami in praprotni mnogo novih vrst, podvrst in bastardov. Napisal je v celoti nad 50 botaničnih razprav in sodeloval pri vseh večjih zbirkah, herbarijih in knjižnih izdajah v Srednji Evropi, kjer so tuji znanstveniki obravnavali rastlinstvo naše domovine.

Profesor Paulin je bil tudi ravnatelj botaničnega vrta od leta 1886, dalje ter nam to važno znanstveno institucijo, ki so jo večkrat hoteli ukiniti, izboljševal in vodil 45 let.

S svojim znanstvenim delom si je postavil trajen spomenik, saj nam je odkril premnogo cvetja, s katerim vsako leto olepša mati priroda naše gore in ravnine ter tako z njimi oživilja ime njihovega znanstvenega krstnika Alfonza Paulina.

Viktor Petkovšek.

† **Janez Gregorin.** Mnogo, mnogo prežgodaj — šele v dvaintridesetem letu svoje dobe — nas je zapustil dne 4. oktobra 1942 alpinist, novinar in planinski pisatelj Janez Gregorin.

Spadal je k oni generaciji naših planincev, ki se je po svetovni vojni zaverovala v Kamniške planine in se vneto ukvarjala z malimi in velikimi problemi v stenah tega pogorja. Bili so to poleg Janeza Gregorina njegov brat Miro, pa Modec in Režek, Tarter, Igljč in drugi. Gregorin je bil spočetka samohodec; bržčas je zgodaj spoznal, da samotni popotnik mnogo bolje kot glasna družčina prisluhne utripom prirode, bolj globoko zajame iz neizčrpnih zakladov njene lepote in laže prodre v njene skrivnosti. Gregorin je postal še pred svojim dvajsetim letom znan plezalec, ki je — ves drzen in podjeten — sam osvojil celo vrsto prvenstev v Savinjskih Alpah.

Kot samohodec je leta 1927 preplezal severno steno Turske gore (vzhodno smer), vzhodno steno Grintovca z Velikih Podov ter iz istega izhodišča jugovzhodno steno Dolgega Hrbta. Tudi severne stene Jermanovih Vrat se je z uspehom lotil v istem poletju 1927. Dve leti pozneje (1929) je zmagal vzhodno steno Male Rinke in zahodno steno Križa ter varianto v vzhodni steni iste gore. Poslej je plezal skupno s svojim bratom Mirom (severna stena Male Rinke, severni raz Jermanovih Vrat, severovzhodni raz Kompotele, severovzhodna stena Konja, severovzhodna stena Križa), pa tudi s Karlom Tarterjem, Igorjem Omerzo ali Francetom Ogrinom (severna stena Ojstrice, vzhodna stena Male Rinke, jugovzhodna stena Štruce, jugovzhodni raz Štruce, direktna južna stena Kogla). Svoje glavne prvenstvene vzpone je izvršil v letih 1927, 1929, 1932 in 1937, vsega skupaj je rešil sam ali v družbi 21 težkih in najtežjih alpskih problemov v Savinjskih planinah. To bi bila v glavnem zgodovina zunanjega poteka njegovega alpskega udejstvovanja ali seznam njegovih alpskih činov. — Organizatorno se je udeleževal kot odbornik Akademске sekcije SPD, katere delo je obogatil s svojimi smelimi in izvirnimi mislimi, načrti in predlogi.

Gregorin je znal navdušeno govoriti o planinah. Znal pa je tudi spretno, prepričevalno in dojemljivo pisati o lepotah gora. V »Planinskem Vestniku« se je oglašil prvič leta 1930., ko je priobčil tri nežno občutene razpoloženske slike: »Zimski pohod skozi Turski žleb«, »V gorah sneži in mede« ter »Megla«. Te drobne skice so jasno pokazale njegov talent, ki se je v kasnejših delih, pri-

občenenih zlasti v dnevnem časopisju, razmahnil in razvil do odlične višine. V planinski reviji se je oglasil še s člankom »Zahodna stena Križa« (1930, str. 84), ki je čisto plezalno tehničen opis omenjene ture, in s spisom »Szalay-Gerinov greben Turske gore« (1930, str. 59), ki se odlikuje po gladkem slogu in lahni šegavosti. Gregorinovi spisi so pozneje, ko se je posvetil časnikarstvu, očitovali tako izrazito svojstveno noto, tako močan jezik in kazali tako temeljito orientacijo in poznavanje stroke, da smo jim, čeprav so bili čisto napisani anonimno, vedno lahko ugotovili očeta ter jih z užitkom čitali. Med temi povestmi in novelicami bi omenil zlasti »Pot v meglo«, ki obravnava smrtno nesrečo Janše in Mikšiča v Malem hudem Grabnu pod Podi, dalje močno skico »Čelešnik«, v kateri je Gregorin dramatično naslikal prvenstveni vzpon na Rzenik, in končno »Zavetje v pečevju«, najobširnejše in nemara najzrelejše njegovo delo. Leta 1937., ko je začela družba mladih plezalcev izdajati knjižno zbirko in mesečno revijo »Planinska Matica«, najdemo Gregorina v uredniškem odboru. V reviji je tedaj objavil poleg raznih pesmi, manjših pripovednih del in duhovitih satiričnihotic članek »Alpinski razgledi« ter v njem opredelil pojma alpinizem in alpinistiko, hkrati pa razložil svoje nazore o pomenu in namenu alpinizma. K istemu predmetu se je povrnil še enkrat, ko je napisal uvod knjigi »V borbi z goro«, kjer je Gregorin z dobrim okusom zbral in odlično prevedel vrsto spisov najbolj vidnih inozemskih planinskih pisateljev. Omenjeni uvod predstavlja Gregorinov confiteor v pogledu planinstva in kaže, kako naraven, globok in neposreden je bil njegov odnos do gore in gorske prirode. V »Planinski Matici« je tudi kratko registriral poročila o svojih prvenstvenih vzponih. Mnogo njegovih lepih načrtov je šlo, žal, z njim v prezgodnji grob, saj ga je smrt prehitela, preden je mogel dozoreti v moža.

Janez Gregorin je bil podjeten, borben duh, ki je bil ves predan goram. Če si poslušal njegovo ognjevitobesedo o planinah, se ti je zdelo, da svoje bivanje v dolini smatra le kot nekaj neprijeten presledek med gorskimi izleti in vzponi, pri katerih je šele zaživel svoje polno življenje in ki so njegovo sprejemljivo domišljijo bogatili s slikami in vtisi, katerih sijajni odsev so bili njegovi sicer redki, a jezikovno dovršeni, globoki in pesniško navdahnjeni spisi. S svojimi alpinističnimi čini in svojimi spisi si je postavil spomenik, »trajnejši od bronā«.

dr. A. B.

Dr. Edvard Pajnič, sedemdesetletnik. Dr. Edvard Pajnič, višji sodni svetnik v pok., je v preteklem oktobru dopolnil svoje 70. leto. Dr. E. Pajnič je znan kot odličen pravnik, poleg tega uživa dobro utemeljen sloves kot naravoslovec-botanik, posestnik če ne najpopolnejšega, pa gotovo najlepšega herbarija naše flore. Planinci ga poznamo še kot tovariša na gorskih izletih, kjer je z veliko ljubeznijo in natančnostjo zbiral in preučeval cvetano naše domovine. Plodovi njegovega literarnega dela, v kolikor se tičejo botanike, so razsejani po raznih revijah. (»Plan. Vestnik«, »Proteus« itd. V »Planinskem Vestniku« je n. pr. objavil l. 1933. članek »Botanični vrt na Begunjščici« in l. 1937. »Varstvo naše planinske flore«, ki oba očitujeta spretnega pisca in temeljitega strokovnjaka.) Jubilar je tudi znan kot dober poljuden predavatelj o naravoslovnih predmetih. Zlasti pa je veljala in velja njegova pozornost varstvu zaščiteneh cvetlic, ki jih je dejanski in s peresom opetovano branil pred uničevanjem. Kot predsednik naravoslovne sekcije muzejskega društva ter kot predsednik odseka za varstvo prirode je imel mnogo prilike organizatorno posegati v ta področja in je vedno in vsepovsod pokazal

svoje dovršeno znanje in svoje krepke vodilne sposobnosti pri popularizaciji teh lepih stremljenj. Praktično sta se uveljavila njegov odlični okus in njegovo fino estetsko čustvovanje v njegovem herbariju, ki je prava slast za oko, saj so v njem urejene, razvrščene in ohranjene cvetlice v svojih naravnih barvah in podobah. Pa tudi mali alpinet, ki si ga je ustvaril na Vrhniki in v katerem prebije, prijetno zaposlen s svojimi poskusi in deli, mnogo svojih vedrih dni, je živ dokaz njegovega zrelega smisla za naravno in lepotno gojitev, ureditev in razvrstitev rastlin. Želimo planinskemu tovarišu dr. Pajničju ob njegovem lepem jubileju, naj mu bo še mnogo jasnih let usojenih sredi med pisano družčino, ki mu vedri življenje; njegovo spretno pero pa naj nam nakloni še mnogo verno sliko iz prikupnega področja »ljubke znanosti«. dr. A. B.

Uredništvo je prejelo sledeče knjige iz Slovenčeve knjižnice: Janez Jalen: **Trop brez zvoncev**; Janez Jalen: **Ovčar Marko**. Dve slavno znani povesti »pesnika planin«, ki v klenem jeziku pripoveduje o življenju, veselju in trpljenju gorjancev.

Janez Jalen: **Bobri, I. del**, kjer nas pisatelj prestavlja v dobo mostiščarjev in nam skuša predočiti doživljanje takratnega prebivalca Ljubljanskega barja in njegovo z lovom in borbami izpolnjeno življenje.

Jože Likovič: **Svetinje nad Barjem**. Zbirka legend, balad in pravljic, tudi iz območja Ljubljanskega barja, odnosno obrobnihi gora: Rakitne, Žalostne gore in Krma.

Jože Tomažič: **Pohorske pravljice**. V tej knjigi je naročnikom »Planinskega Vestnika« po svojih mično pisanih pokrajinskih esejih znani pisec zbral narodno blago Pohorja v obliki pravljčnih povesti, pastirskih pravljic, htinskih bajk, razbojniških povesti, smešnic, drvarskih in lovskih pravljic ter povezal to pisano zbirko v mično celoto.

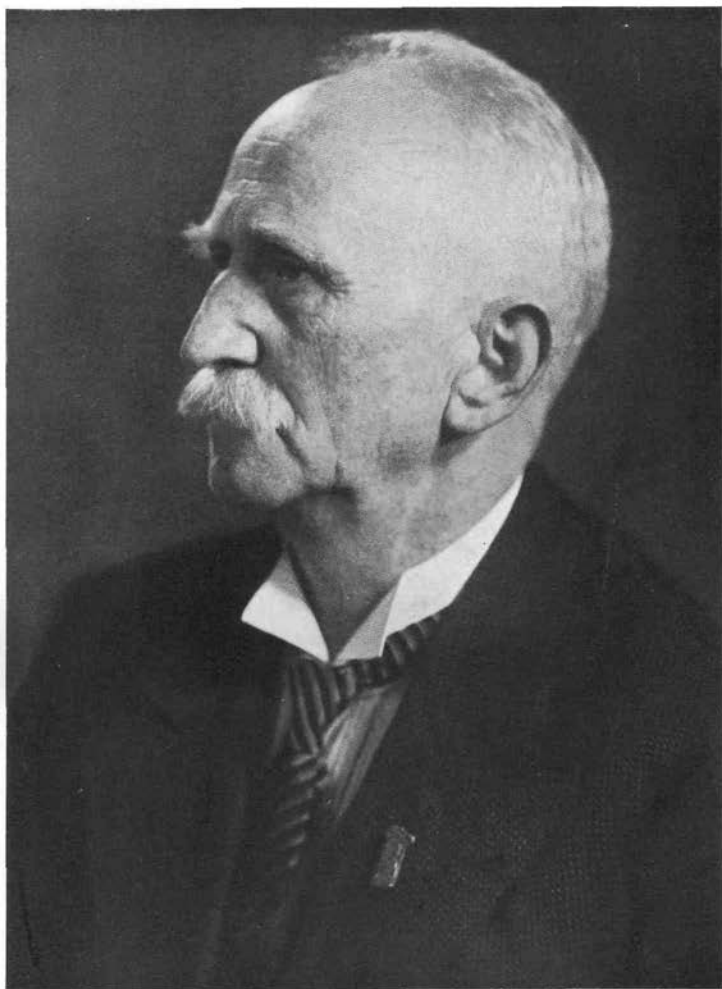
Jože Vovk: **Naš Buček**. Ovšiški rojak J. Vovk podaja s tem spisom veselo čtivo, slikajoč pisane doživljanje vaškega poredneža in uporabljajoč pri tem deloma avtobiografsko gradivo.

Založba Hoepli (Milano) pa nam je poslala prekrasno opremljeno knjigo: **Alpinismo Eroico**, ki je vsa posvečena spominu »največjega plezalca vseh časov« Emilija Comicija.

H knjigam se še povrnemo, tako k onim Slovenčeve knjižnice, ki so važen doprinos k domačemu slovstvu, kakor tudi k E. Comiciju.

Za enkrat pa toplo priporočamo planincem nakup in čitanje gori navedenih del.

Slovensko planinsko društvo potrebuje zaradi izpopolnitve starejših, zlasti predvojnih letnikov »Planinskega Vestnika« posamezne številke našega glasila iz let 1895 do 1914 in prosi one člane, ki imajo take številke v zalogi, da jih proti primerni odškodnini prepuste društvu. Prav tako prevzame društvena pisarna cele letnike iz predvojne in nekatere iz povojne dobe in rada posreduje med člani, ki bi si hoteli tem potom izmenjati, kupiti ali prodati letnike in posamezne številke našega glasila.

† Dr. Fran Tomiňsek

častni predsednik Slovenskega planinskega društva

Zašlo je sonce za Ojstrico . . .

(† dr. Franu Tomišku.)

Na vrhu smo, predsednik, pa se odpočijte,
nahrbtnik odložite svoj, ki v njem vse dni
načrte in spomine nosite, skrbi —

Na vrhu svojem ste, izpijte

planinstva polno to zdravico!

Prekmalu zajde sonce za Ojstrico

in mrak se dela v Gornjem Gradu . . .

Ne vidite? Še teče, teče mirna Dreta,

kot so ob nji Vam tekla tista leta,

umolkla zdaj v brez dnà prepadu;

pa še žarijo Ménine, Rogatci,

Črničci, Dleskovci in drugi bratci!

V ortaçah tam — še veste? — ste obirali maline,

ki zdaj jih v sladke vežete spomine.

Spomini, kje, kje zdaj so za gorami?

Tam v koči jih razgrnete,

utrnete,

predsednik, z nami!

— Tedaj, tedaj smo šli, pognali se v višave

čez Luknjo v Zlatorogovo kraljestvo,

snovali, tkali naših gor občestvo

v gorè škrlatne in stoglave.

Trentar Jože, Špik, nesmrtni Mota,

z menoj vsi mojstri, čez grebene

pod Ràzor, Jalovec, v triglavske stene,

na Kriške pode Vam kraljevska pota

odprli smo, kjer steze po sledovih

lovca divjega peljale so v smeri neznane,

kot sekale bi goram srčne rane,

in se ustavile pri kočah in domovih,

kjer smo zasnuli sen, ki iz škrlata

ga tkali v glorijski smo, ko blagoslove

Aljaž rosil je v zarje nove,

in na stežaj smo Vam odprli Vrata,

odgrnili Oltarje, Kanjevce, Rokave!

Tedaj, tedaj smo šli, pognali se v višave. —

Beseda Vaša, utrgana je živa skala,

ki v nji sklesáli ste nam sporočilo,

to, kar se je in kar se bo zgodilo:

beseda je meso postala —,

predsednikov ukaz.

In v rázorskih pečéh, čeréh

od skal začrtani obraz

planinskih zarij in viharjev je podoba,

*iz plemenitega srca plamteča,
kot sveži šopek očnic, svišča, sleča
planinstva klasična je Vaša doba.*

*Da prišli ste samó, da le besedico
ste rekli — in krog Vas takó lepó
je po planinstvu zadišalo.
Izpijte zdaj, izpijte našo hvalo,
planinstva polno to zdravico!*

*Nič več. Zašlo je sonce za Ojstrico...
Teman oblak na srca, v duše strte
je legel na spomine in načrte...
Predsednik, kam?
Mudi se Vam
na pot, ki pada kakor bi se udrla
skoz Okna, Žrela, Grla?
Planine žalostno za Vami zro —
da jemljete od njih slovo?
In naj Vas spremimo do roba?
O, slutnja težka pala je na nas:
Tominškovo življenja pot — zasul je plaz...
Naj spremimo na večni poti Vas — do groba.*

*Zdaj Vas črna zemljica krije —
na planincah sončece sije.* Ludvik Zorzut.

Slovo od dr. Frana Tominška, našega častnega predsednika in starešine*

Neizprosen angel smrti se je s svojo temno perotjo dotaknil Tvojih trudnih oči; zaprle so se za večno. Tako nepričakovano, pre-rano si nas zapustil! Kakor da bi bilo včeraj, Te vidimo še med seboj, v prijateljski in tovariški družbi vedrega, v resnem razgovoru pre-udarnega in razboritega, pri delu svežega in neumornega, možato prenašajočega bremena težkih časov in bridkih preizkušenj.

Prebridko in težko je Tvoja smrt prizadela zveste prijatelje in planinske tovariše. Vemo, da je šlo s Teboj toliko prevažnih pobud in načrtov za delo, ki ga bo treba še opraviti. Saj si nam bil skozi več desetletij vodnik, vzgojitelj in svetovalec, naš planinski mentor in starešina. Sedaj pa smo Te izgubili za vedno!

Rodil si se kot sin preprostega kmeta na Griču pod Savinjskimi planinami. Rojenice so Ti napovedale, da boš zelo ljubil planinsko prirodo, da boš poleg najvzornejše skrbnosti in ljubezni za družino in vestnega izpolnjevanja dolžnosti v svojem poklicu posvetil svoje življenjsko delo in ljubezen planinstvu.

* Govor predsednika SPD dr. Jos. Pretnarja ob krsti dr. Frana Tominška na Žalah dne 26. marca 1943.

Že kot deček si se spenjal na najvišje vrhove Savinjskih planin. Gore so Ti bile v Tvojih študijskih letih najljubši dom. Ni čuda, da so Te planinci, čim si se po poklicu naselil v Ljubljani, kot izkušenega in navdušenega alpinista izvolili leta 1901 v odbor, leto pozneje za predsednikovega namestnika in leta 1908 za predsednika Slovenskega planinskega društva, ki si ga vodil in mu načeloval do leta 1931. Tudi po tej tridesetletni dobi si ostal društvu zvesto ob strani še nadalje kot njega prvi častni predsednik.

Bil si ideolog čistega in pravega planinstva, odličen planinski propovednik in pisatelj, izkušen pravnik, gospodar in organizator ter preudaren in dalekoviden poznavalec pogojev za uspešen razvoj planinstva. Kot tak si v neumornem, trdem in nesebičnem delu postavil ideološke in organizacijske temelje ter zdravo in trdno gospodarsko podlago Slovenskemu planinskemu društvu. S Tvojo pobudo in pod Tvojim vodstvom, ki je znalo premostiti nasprotstvo in v harmonično sodelovanje združiti pozitivne planinske delavce iz vseh plasti naroda, se je po slovenskih gorah zgradila ogromna mreža vzorno in smelo speljanih planinskih potov ter veliko število planinskih zavetišč. S tem so se odprle in postale dostopne planine in gorski vrhovi množicam naroda.

Tvoje planinsko delovanje je segalo tudi preko meja Slovenije. O tem pričajo Tvoje ugledne funkcije, ki so Ti bile poverjene tekom let kot ustanovitelju in predsedniku Zveze planinskih društev ter v Mednarodni Uniji planinskih organizacij.

Debela knjiga Tvojega življenja Te kaže kot človeka, ki je z globoko in tiho ljubeznijo ob strani svoje ljubljene žene najvzorneje vzgojil številno družino, čestite hčerke-matere in značajne sinove. Bil si vedno skromen in vseskozi poštenjak, drugim dober, napram sebi strog. V načelnih stvareh nisi poznal kompromisa in polovičarstva. Kakor nisi poznal sovraštva in Ti je bil vsak prepir tuj, tako si bil na drugi strani odkrito borben in nepopustljiv, kadar si branil pravico ter se boril za planinstvo in svojo rodno zemljo. Dolgoletno naporeno delo in težke borbe Te niso mogle zlomiti. Duševno čil in svež in telesno krepak si vzdržal vse vihere življenja do svojih poznih let. Kakor macesen-viharnik visoko nad prepadnimi stenami si kljuboval vsem viharjem, ki so vršali preko Tebe in vzdržal si neomajno pod udarci strel, ki so bile v Tvoje teme. Bil si eden onih mož, o katerih pravi pesnik:

»pa so možje —

kot da se niso rodili iz matere,

kot da goram se iz bokov izvili so ...«

Šele ob 50 letnici Slovenskega planinskega društva, ki si ga naredil veliko in ugledno daleč preko domačih mejá, si se zrušil, ko Ti je izpodjedel žilave korenine črv zahrbtna bolezní.

Domača zemlja Te sprejema v svoj objem. Za Teboj pa ostane pokolenjem slovenskih planincev najsvetlejši vzgled pravega planinca in planinskega delavca. Spomin Tvojega dela je vklesan v skalovja večnih gora in ostane trajen! Počivaj v miru!

Gorice in hribci na Ljubljanskem barju

Da se hoče zdaj, ko je Ljubljansko barje nedavno dobilo svoja povestničarja in pravljničarja¹, v trop opisovalcev vriniti tudi planinski pisar, kdo bi se temu čudil? Saj sedanje Barje ni več zgolj enolična močvirna planjava, kakor si jo predstavljajo oni, ki je ne poznajo, temveč je že večidel razmočvirjena in umno obdelovana ravnica, ki se iznad nje dvigajo osamljeni griči, skromni sicer po svoji višini — saj le eden, Plešivica, dosega sto metrov relativne vzpetosti², a vendar zanimivi po svojem geološkem ustroju in prirodnem licu. V sivi davnini, ko je še voda krila vse to ozemlje, so ti griči moleli kot otoki nad vodno gladino, ugodna gnezdišča povodnim pticam in kotišča ter zavetišča drugim obvodnim živalim. Ko pa je v stoletjih močvirno jezero uplahnilo in je njega vodovje odteklo po osrednjem strženu, po strugi kraške Ljubljanice, so ti otoki ostali kot osameli griči, ki dajejo enoličnemu značaju barske ravnine dokaj prijetne izmene.

Sedanje Barje v širšem pomenu si lahko predočimo kot ogromen pravokotni trikotnik, čigar kateti se stikata prav v Ljubljani sami, recimo na odcepu Gruberjevega prekopa. Ena kateta drži do Vrhnike v dolžini 18 km, druga, do Škofljice, nekdanjega Žegnanega studenca, je dolga dobrih 8 km, medtem ko veže oba omenjena končna kraja hipotenuza, dolga pičlih 20 km. Omeniti je treba, da so vse te stranice navzven zelo razčlenjene. Tako imamo na vzhodnem robu globoke zajede pod Rudnikom in Laniščem, na južnem do Želimljega in Borovnice, na zahodu sega dolg jezik do Podlipe in Dobrove, na severu, že v ljubljanskem mestnem okolišu, do Utika in Dravelj. Konci teh pomolov so obenem skrajne točke barskega ozemlja, ki obsega kakih 18.000 hektarjev. Kako bogata žitnica bo ta obširna ravnica, ko jo bodo vso napravili rodno in plodno! Mnogo melioracijskih del so že naši predniki v zadnjih dveh sto letih opravili z napravo številnih prekopov in odvodnih jarkov in s poglobitvijo struge Ljubljanice, a še mnogo osuševalnega in izboljševalnega dela čaka zanamcev v bodočnosti. Težko je kaj prerokovati, »dokler na poti prihodnosti je zagrinjalo...«.

Dokler smo še zahajali na Ljubljanski grad, smo se tam po mili volji predajali krasoti razgleda, ki ga nudi hribec na starih utrdbah ali ploščadi na grajskem stolpu. Naravno, da je pogled najrajši iskal vrhov visokega planinskega sveta, ki daje pestri krajinski sliki tako krasoten okvir. Proti jugu pogled ne sega tako daleč, ker ga zaslanja plečati Krim, ljubljanski vremenik, pač pa lahko pregledamo precejšen del Barja. Na levem krilu molita iznad ravnice dva barska griča, Babna gorica in Grmez, na desno v jugozapadni smeri pa »griček se za gričem skrije«. Tam je glavna skupina barskih osamelcev.

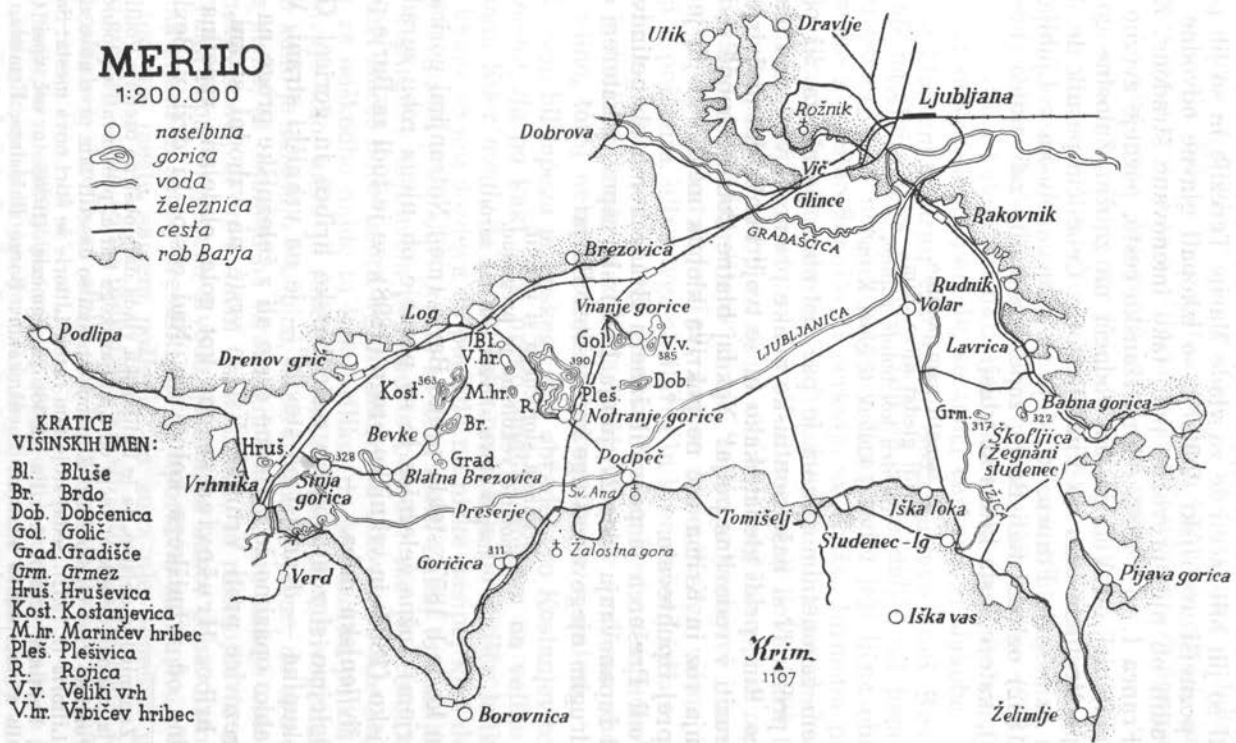
¹ Janez Jalen, Bobri, I. knjiga. Sam. Slovenčeva knjižnica št. 26, Ljubljana 1942, in Joža Likovič, Svetinje nad Barjem, ista knjižnica št. 21, Ljubljana 1942.

² Povprečna nadmorska višina barske ravnine znaša 289 metrov; gl. Iv. Rakovec, K nastanku Ljubljanskega barja. Geogr. vestn. 1938, str. 13.

MERILO

1:200.000

- naselbina
- ☉ gorica
- voda
- železnica
- cesta
- rob Barja

- KRATICE**
VIŠINSKIH IMEN:
- Bl. Bluše
 - Br. Brdo
 - Dob. Dobčenica
 - Gol. Golič
 - Grad. Gradišče
 - Grm. Grmez
 - Hruš. Hruševica
 - Kost. Košanjevica
 - M.hr. Marincev hribec
 - Pleš. Plešivica
 - R. Rojica
 - V.v. Veliki vrh
 - V.hr. Vrbičev hribec

Ljubljansko barje

Risal arh. Kopač Vlasto

Kdo bi jih iskal z očmi od daleč? Rajši si jih oglejmo na kraju samem. Saj je barski svet dandanes, kolikor dovoljujejo prometne prilike, povsod lahko dostopen in prehoden. V zvezi z osuševalnimi deli, ki so jih bili začeli že za vlade Marije Terezije in so jih pospeševali poznejši avstrijski vladarji, so izkopali glavne odvodne jarke in zgradili ob njih prevozne poti, tako imenovane štradone. Za cesarja Franca I. so l. 1832. odprli Ižansko cesto, pozneje zvezno cesto ob Ljubljani od Volarja do Podpeči na znožju Žalostne gore in cesto po Mestnem logu do Vnanjih goric. Čebeličin pesnik dr. Jakob Zupan je cesarju Francu, ki si je za svojega obiska v Ljubljani (v maju 1832) ogledal tudi Barje, zapel znamenito zahvalnico (brez »s« in »c«), katere šesta kitica se glasi:

Ti banatil nam pontine,
Pridi gledat njive, Rim!
Derdru kól bobné rupine,
Kaj klobuk ti gine, Krim?

Tem zagonetnim stihom je pač potrebna parafraza, ki pové v trezni prozi: Ti si naše pontinske mlake premenil v plodno banaško ravnico. Rim, pridil gledat, kako bi se tvoje Pontinsko močvirje dalo preobraziti v rodovitna polja!³ Nekdaj blatne kotanje bobné sedaj od drdranja voz in Krima več ne pokriva klobuk meglá, ki jih je močvirje prej izpuhtevalo.

Tudi Prešeren je posvetil Janezu Hradeckemu ob petindvajsetletnici županovanja (dne 27. junija 1845) slavospev, v katerem opeva med drugim njegove zasluge za osušitev Barja:

Brijáreja storóčnega si vkrótil,
močirje vekolétno je pregnáno,
meglò slovo si vzet' od nas zarótil.

In ko je l. 1857. stekla preko Barja (med Notranjimi goricami in Preserjem) Južna železnica in so pozneje ob njega robu zgradili še dolensko (1893) in vrhniško progo (1898), se je tudi za Barje pričela nova življenjska doba.⁴ —

Oglejmo si zdaj поблиže naše barske hribce in gorice! Glavna njih skupina — dvanajst po številu — je na vrhniški strani. Večino njih lahko opazimo že z glavne ceste ali z železniške proge na vožnji od Brezovice proti Vrhniku. Vsi se vrsté na vzhodni strani, edino plani hribec Hruševica se pne kot gola, obdelana vzpetina takoj zapadno od vrhniškega kolodvora. Nad cesto, ki drži v Bevke, se

³ Zanimivo je dejstvo, da je italijanska vlada dala obširno ozemlje Pontinskega močvirja, malone desetkrat večje od Ljubljanskega barja, presnovati v plodno ravan Agro Pontino. Prav ob stoletnici Zupanove pesmi so naselili tam prvo novo zgrajeno mesto Littoria (l. 1932). Sedaj stojé tam razen Littorie še štiri nova mesta: Sabaudia (1933), Pontinia (1934), Aprilia (1936) in Pomezia (1938) in več vasi (borgo), nazvanih z nam dobro znanimi imeni, kakor: Borgo Bainsizza, Ermada, Isonzo, Podgora, Sabotino, Vodice.

⁴ Pregledno sliko geomorfološkega in kulturnega razvoja barskega ozemlja je podal dr. Jože Rus v ugodnem članku Vrhovnikove monografije Trnovska župnija v Ljubljani, Ljubljana 1933.

dviga podolžni hrbet Sinje gorice (328 m) z belo cerkvico, posvečeno stoičnemu trpinu stare zaveze, sv. Jobu. V vsej ljubljanski škofiji prejšnjega obsega ni farne cerkve ne podružnice tega svetnika. Kako siromaški je njegov lik v oltarju! Ves v ranah in bulah sedi na kupu gnoja. Kaj neki je dalo davnim prednikom povod, da so si tega beteznika izbrali za zaščitnika in mu postavili cerkvico na Sinji gorici? V stari mapi stoji zanjo ime Lepa gorica.

Dva kilometra dalje nas privede pot na Blatno Brezovico v dokaj veliko, čedno obcestno vas. Prilastek njenega imena se ji, kakor ga navadno pojmuje, pač ne prilega. Blatna je pač, kakor vsaka podeželska naselbina v deževnem času. Nedvomno so ji nadeli ime po »blatih«, kakor tod nazivljejo močvirski svet.⁵ Že zunaj vasi, na skrajnem vzhodnem pomolu, se sonči cerkvica sv. Jakoba.

Pod klancem onstran vasi zavije cesta na levo proti Bevkam, osrednji naselbini tega okoliša. Tod se vleče daljši, od juga proti severu usmerjen in usločen hrbet, v čigar sedlu leži lična obcestna vas Bevke z lokalno župnijo in cerkvijo sv. Križa. Južnemu pomolu pravijo Gradišče. To ime bržčas hrani spomin na prazgodovinsko selišče. Dokaj višji, z gozdom porastli severni grič dolomitske tvorbe je Brdo. Po prijetni šetnji na njega senčnati rebri dospemo zopet na cesto, držečo proti Logu. Levo ob njej se dviga ponajveč z mešanim gozdom pokrita Kostanjevica, katere teme dosega višino 363 m. Sestoji iz peščenca, glinastega skrilavca in kremenčeve labore, vzhodni obronek pa iz dolomita. Nje posebna znamenitost na zapadnem pobočju je kotlina barskega značaja, nekaj metrov vzvišena nad barsko gladino, torej nekak vzorec višinskega barja v malem.

Ko sem bil lepega jesenskega dne obredel vso Kostanjevico, sem se namenil, da po kaki stezi preko »mahú« dospem na veliko cesto pri Logu. Kdor meni, da se mu tako prečkanje po šotišču lahko posreči, kakor se mu dozdeva ob pogledu na nizke nasipe, kjer domneva, da bo našel prehodne proge, se zelo moti. Zakaj to zemljišče je jako »kupirano« v pravem pomenu te besede: vse je presekanano in izkopano. Hočeš nočeš mora kreniti nazaj na kolovoz ob Kostanjevici. Kakor za odškodbo najde tu lepo priliko, da se nazorno pouči, kako pridobivajo šoto, kako jo režejo v obliki ploščatih štirivogelnih prizem in kako je skladajo v kopice, da se osuši. Navpične, do dva metra visoke stene, ki ostanejo na izrezanem šotišču, mu kažejo vse plasti rastlinskih snovi, ki so v davni dobi odmrle, se razkrojile in zogljevale. Taka rupa, prepojena z vodo, je mehka kakor goba. Zato jo je treba na zraku in soncu presušiti, da je uporabna za kurivo. Nekdaj so jo tudi na mestu samem požigali, da so z nje pepelom gnojili plodno zemljo. Doba šotne industrije, ko so šoto razvažali kot kurivo ali jo cefrali v drobir za steljo ali jo uporabljali celo za kurjenje

⁵ »Barje«, ta splošno rabljeni zemljepisni pojem, je znano menda le na ižanski strani, medtem ko ostali barjani govoré »mah«, ljubljanski žargon pa po nemškem izrazu »moróšt«. Čudno, da ni več znan naziv »tres«, »tresèt«, »tresetína«, ki jih navaja Pleteršnik. Vuk razlaga v Rječniku »treset«: »na podvodnu mjestu zemlja, koja se kao uliježe, kad čovjek ide po njoj«. Treset je značilen izraz za pojem, čigar nasprotje je trdina, t. j. čvrsta zemljina, ki je barska voda ne dosega.

lokomotiv, je minila.⁶ Brezoviški rojak Anton Lenček, ki je spesnil navdušeno odo Ljubljanskemu močvirju,⁷ poje n. pr.:

Zatorej tud' kmetič le gleda na tó,
da njemu mahovje je dobro suhó.

Veliko mahovja končano je že,
že njive zelene na mahu stoje.

Mah, zanič'vani pred, čisla se zdaj,
že šota se reže, prodaja naprej.

Kdo mislil bi nekda: kjer plaval je čoln,
v malo bo letih že žvižgal hlapon!

Po tem poetičnem ekskurzu hitimo na postajico Log, da nas »hlapon« odpelje domov. Kogar pa dosedanja hoja pičlih treh ur ni preveč utrudila, naj krene na desno po gladki cesti proti Notranjim goricam. Tu obide drugo skupino barskih osamelcev. Prvi hribec, Bluše, je skromna ploska vzpetina, kjer domujejo trije kmetje. Onstran Bluš se približa visoki zgradbi, kakršne na Barju niso običajne, tako imenovanemu Kušlanovemu gradu. Po sedanjem lastniku mu pravijo tudi Lukčev grad. Valvasor pozna zanj poleg nemškega »Mostal« tudi domače ime Zablate, ki je sedaj že pozabljeno, dasi dobro označuje položaj gradiča. Valvasor (XI. 382) navaja tole: »Grad obdaja na vseh straneh močvirje, vendar je pri gradu majhen grič, na katerem se opazi prijeten gaj («Lust-Wäldchen»). Do gradu se pride le z ene strani, ker je drugod zgolj barje, in če bi ne bilo dveh ali treh mostov preko močvirnih tal, bi se sploh ne dalo tja priti.« Nadalje omenja, da je v okolici mnogo »jezerskih oken« («See-Fenster»). To so precej globoke kotanje z živo vodo, ki jih prerašča mah in drugo rastlinje, tako da je površje varljivo slično okolici. Slabo se mu godi, kdor zagazi na tako nevarno mesto.

Gradič stoji na skrajnem zapadnem obronku Plešivice, ki je najbolj razčlenjen barski osamelec in dosega s svojim vrhom tudi njih najvišjo višino — 390 metrov. Prej si oglejmo tri njene prednje straže: Vrbičev hribec, Marinčev hribec ali Medvedico in Rójico. Prva dva, gosto porastla s temnim gozdom, sta že z vrhniške proge dobro vidna kot dva velika okrasna šopa, izpostavljena tja na enolično ravnino. Rójica pa, skrajni južni pomol Plešivice, straži vhod v obcestno vas Notranje gorice. Nad železniško postajo se pne golo pečevje, ki so ga razgalile človeške roke, ko so lomile tu kamenje za veliki železniški nasip, držeč tja do levega brega Ljubljaničice; nasip na desnem bregu do postajice Preserje so napravili iz skalovja s podnožja Žalostne gore. Gradbeno poročilo pravi, da je ta odsek barske proge zahteval najtežje delo in največ nasipnega materiala. Stroški zanj so znašali poldrugi milijon goldinarjev. Takrat je bila to edina zgradba te vrste v Evropi.⁸ Domači zgodovinar

⁶ Temeljito razpravo o razvoju barske kulture nudi spis prof. Ant. Melika, Kolonizacija Ljubljanskega barja, Ljubljana 1927.

⁷ Gl. Slovenski romar. Koledar za l. 1858., str. 56.

⁸ Gl. Die Südbahn und ihr Verkehrsgebiet... Wien 1899.

Peter Hicinger, tedanji župnik v Podlipi, je v Novicah (1854, list 61) poročal, kako je uspevala gradnja železnice »čez mah«: »Mehki svet je treba utrditi, to mečavo je treba zmagati: pri vrhu je kake tri čevlje šote, globokeje črna prst, v dnu bela ilovica. Na obeh krajih ceste so grapo izkopali in vanjo zvažajo nalomljeno kamenje. . . Tako se dela trden tlak na 11 sežnjev široko, kamenje gre v globočino celo do 5 sežnjev, na najhujem je 44 čevljev globoko.«⁹ Kdo današnjih potnikov, ki se tod zložno vozijo po železnici, si predstavlja, koliko trdega gradiva, koliko človeškega truda je na tej dobra dva kilometra dolgi progi — zakopanega!

Zdaj pojdimo na vrh Plešivice! Zložna cesta se vije med hišami in njivami polagoma vkreber in se konča na višinski planoti, kjer se najdemo sredi čednega sela. Kakih sedem gospodarjev ima tu svoje prijazne domove. Ob cesti se vrsté bele hiše, za njimi se širijo sadovnjaki in njive. Mestni človek bi domačine kar blagroval za idilično odmaknjenost na tem prisojnjem brdu. Vrh Plešivice (v stari specialki Velika strana) kakor vse ostalo pobočje prerašča lep gozd. Hribina sestoji iz laporja, peščenca in kremenčeve labore.¹⁰

Z vrha se po strmi rebri spustimo dol v Žabjo vas — kaj prikladno ime za barjansko naselbino — da pridemo na cesto, ki drži proti Brezovici. Še dva osamelca se bočita tam na vzhodnem krilu: večji z globoko usedo na sredi, Vnanje gorice, in južno od njega manjši podolžni hribec Dobčénica (388 m), v stari specialki Goričica, na Hohenwartovem¹¹ zemljevidu Grič imenovan), porastel z gostim črnim lesom. Ta nam je nekako znerok, da bi ga obiskali. Ne koč sem ga obhodil v hudi zimi, stopajoč po srenastem celcu. V poletnem času je menda hladilen prirodni park, čigar tišino moti le ščebet krilatih gozdnih prebivalcev. — Bolj pitome so Vnanje gorice. Njih tloris na zemljevidu je podoben razpetemu metulju. Na čelu prednjega vrha, Goliča (338 m), se beli cerkvice sv. Duha, na nasprotnem koncu pa se dviga Veliki vrh (385 m), v specialki označen z imenom Kamna gorica. Tam na višinski goličavi je ugodno razgledišče preko širnega Barja tja do Ljubljane in zadaj do Kamniških planin, v drugi smeri pa do Golovca in Krima. Na usedi med obema hriboma in na njihju podankih se širi dokaj razsežna vas. Hišne tablice v njej nosijo edninski naziv Vnanja gorica. Kdor ima še kolo in zanje kolesarsko pravico, se more od tod po samotni cesti skozi Mestni log gladko pripeljati v Ljubljano. Sedem kilometrov bo vozil, ne da bi morda vseskoz do »cesarske lope« pri Malem grabnu srečal kakega pešca, kaj še voznika, razen ob košnji ali žetvi ali v lovskem času . . .

Še dva osamelca griča na dolenski strani nam preostajata, Babna gorica (322 m) in Grmez (317 m). Najbliže sta pristopna s

⁹ Prim. Ernst Kramer, Das Laibacher Moor... Laibach 1905, str. 34. Gl. isto-tam sliko talnega prereza.

¹⁰ Podatki o geološkem ustroju barskih gorc so povzeti iz zgoraj navedene knjige Ernsta Kramerja. Spisu je priložen pregleden geološki zemljevid v barvah.

¹¹ Franz Graf v. Hohenwart, Die Entsumpfung des Laibacher Morastes. Laibach 1838.

postajice Lavrice. Po gladki cestici dospemo najprej v vas Babno gorico in se od tod zložno vzpnemo na plosko vzpetino; ki jo pokrivajo nekaj skrbno obdelane njive, nekaj pa gozd. Na severni strani je kamnolom dolomitskega apnenca. Nekaj streljajev zapadno se dviga iznad šotnega zemljišča z mešanim gozdom pokriti Grmez. S skromnega vrha se nudi obsežen razgled po Ižanskem ozemlju. Nedaleč od tu v smeri proti Iški loki so bili pred desetletji odkrili znamenito selišče davnih koliščarjev; tam najdene starine hrani sedaj naš narodni muzej.

Da ne prezremo najskromnejšega barskega hribca! To je ponižna Goričica (311 m), ki se pri vasici istega imena onstran Žalostne gore malone že strinja s trdino. Že nje ime — dvojna manjšalnica — dovolj zgovorno priča o njeni kolikosti...

Zanimivejše podatke, kakor so »planinski«, bi mogli nuditi o barski favni, zlasti o pticah, naši lovci. Botanika¹² razveseljuje tam bogata bera rastlin, cvetnic in necvetnic, ki uspevajo edino na barskih tleh. Tudi arheolog utegne zaslediti še marsikako ostalino iz koliščarske preteklosti. Mi smo le kot »turisti« obhodili vse gorice in hribce našega Barja. Sicer so to pravcate krtine v primeri z našimi gorskimi velikani, vendar kljub temu nudijo marsikaj zanimivega.

Dr. Janko Lokar:

Za ruševcem

Lep pomladanski dan se je poslavljal, ko sem prispel po triurni hoji do pastirskega stana lovskega čuvaja Pokovca. Popravil je ograjo pri ovčji staji in me ni opazil, dokler ga nisem pozdravil. Oči so se mu smejale, ko mi je odzdravil in me razveselil s pripombo, da sem prišel ob pravem času.

»Včeraj so dobro peli. Davi jih pa zavoljo dela nisem poslušal.«

Pospravil je orodje, si oblekel suknjič, snel puško s stene, naročil dekletu potrebno in že sva hitela k višje na planini ležeči lovski koči, kamor sva prispela z mrakom.

Kmalu je prasketal na ognjišču ogenj in grel v loncu vodo za ajdove žgance. Dobra lovčeva poročila so me spravila v tako razpoloženje, da se nisem čutil kljub dolgi hoji lačnega, čuvaja pa je spravil lep kupček tobaka za pipo, ki sem mu ga prinesel — gorenjskega gorjanca razveseliš najbolj s tobakom za pipo — v tako dobro voljo, da mu je tek narastel in da je postrgal tudi ožganke.

Enajst je že bilo, ko sva sklenila uleči se in pretrgati kramljanje o lovu. Lovec se o drugem navadno ne zna pogovarjati. Lovske snovi mu pa ne zmanjka nikoli, ampak se mu je nabira tem več, čim dalje traja razgovor.

¹² O flori Ljubljanskega barja gl. razpravi: Iv. Šubic, Ljubljansko barje, v letnem poročilu višje gimnazije v Ljubljani za l. 1886., str. 12—19, in Ernst Kramer, Das Laibacher Moor, str. 102—129.

Boj ruševcev Po oljnati sliki Fr. Tratnika

Preden sem se ulegel, sem stopil pred kočo, da pogledam, kako kaže vreme. Nobenega slabega znamenja nisem opazil. Zgorec je rahlo pihljaj, zvezde so se bleščale v navadnem sijju. Luna je sicer imela dvor, a ta modrikasti kolobar z rumenordečim krogom ni pomenjal za bližajoče se jutro ničesar.

Vstala sva pred drugo uro in se vzpenjala dobro uro na Sleme, kamor sva prišla še pred vidom. Hodila sva deloma po kopnem, deloma po snegu, a srež je držal. Strmina je bila precejšnja in naju je oznojila, saj sva se vzpenjala malodane po gredi. Pod vrhom Slemenca sva se ustavila sredi ruševja. Škozi preseko v njem sva videla lahko na majhen, neporasel, še s snegom pokrit polog.

Kritje sva si našla za precejšnjim ruševim grmom. Jaz sem se usedel na svoj nahrbtnik, Pokovec si je podložil nekaj ruševih vej.

»Na snežišče pred nama prileta petelin od ondod,« mi je pojasnil Pokovec položaj in pokazal z roko smer doleta. Nato si je prižgal pipo in začel nemo ob meni sedeč vleči. Bil je od mladih nog lovski čuvaj in je prevzel službo po svojem očetu. Poznal sem ga kot človeka, ki je zrasel z naravo. Živel je v njej tiho, a gledal jo je odprtih oči in ušes, tako da je dan za dnem zajemal lepoto njenega življenja. Starost mu je nekdanj tankoslišno uho oslabila, oko pa mu je ostalo bistro kot v mladih letih. V obraz je bil ves obrasel kakor panj, ki je obdan z mahom.

Zagledal sem se v nebo nad seboj. Svetel, meglen trak je delil nebesno oblo na dva dela in se raztezal po njej kot mlečna cesta.

Po tej cesti gredo naše duše v raj, po njej je šla Marija v nebesa, stare Grke pa je vodila k njihovemu bogu Zevsu.

Nenadoma je zažarela na vzhodnem nebu močna luč. Zdelo se mi je, kakor da bi se razsvetlilo pred menoj veliko okno božjega hrama. Bila je Danica, mlajša sestra naše Zemlje.

Občudujoč sem jo gledal, ko začujem pod seboj zvončkanje. Ker je bil svet okrog in okrog pokrit s snegom, si ga nisem znal razložiti. Zato sem opozoril nanj Pokovca. Moral je napeto poslušati, da ga je slišal.

»Prekleti jarci!« je siknil. »Pripodili so se za rožami že tako visoko. Petelina nam odpode.«

Začel je razmišljati, na kateri drug kraj bi se podala, da bi prišla še pravi čas.

V tem je začelo nalahko odpirati oči mlado jutro. Belka je nekajkrat zahrkala in zaragljala. Kmalu za njo se je začel cikovt jeziti: hudi-i-č, hudi-i-č. Drozeg se je uveljavljal z močnim glasom, polnim ugodnih izpremen. Ta pevec tveze melodijo na melodijo, a vedno drugo, le pri dolgem petju se ponavlja. Zato mu pravijo naši ljudje šprahovec. Vmes je žvižgal z nečistim glasom temnočrnkasti, sivkasto-obrobljeni komatar, ponosen na svoj polmesečasti, belkasti pas na prsih.

Ptiči se peli in navijali, da se je skoraj zrak tresel. Iz tega žvižganja se je razločeval zamolkli hup, hup buda, ki te opozarja nase s črno in belo zarobljeno pernato krono, katero more po svoji volji položiti po glavi in jo zopet razšopirjeno privzdigniti. Pravijo, da pozna travo, s katero se more odpreti vsaka ključavnica. Dvomim, da se odpre z njegovo travo ključavnica do trdih src.

Živa rdečoba kot na zaljubljenih ustnicah je polagoma zlatila nebo nad gorami.

Na strani, katero je Pokovec označil kot stran škarjevčevega prileta, je začul petelin: tšuii — tšuii — čvšš...

Pokovec ga je čul šele na moje opozorilo.

»Ni na običajnem rastišču,« je zašepetal zaskrbljen. »Pripihati ga bo treba.«

Petelin piha v presledkih. Pihanje je močno, torej je pred nama star krivorepec. Po pihanju skušam preceniti oddaljenost ruševca, da bi vedel, kako močno naj posnemam njegov pih. Pri ponovnem čvšš zapiham, da se čuje moj švšš le kot nekaj odmev ruševčevega. Petelin mi razdraženo odgovori. Zapiham drugič. Odgovor dobim, a petelina ne zvabi moje pihanje k nama. Nekaj ga zadržuje. Zato si zatisnem s palcem in kazalcem nosnici in zakokam skozi usta kot mlada kokoš: ök, ök — — — ök, ök — — —, ök, ök.

Ko ponovim svoj klic, zašumi in zafrofota tik pred nama na drugi strani ruševca grma. Skoraj nato prekine tišino tšuii — tšuii — čvšš. Zatem je zopet vse tiho. Dih mi zastaja. Skozi rušev grm buljim, da bi videl kaj na drugi strani. Ko tišina nekaj časa traja, premoti neki zlod Pokovca, da se malo privzdigne, da bi bolje videl. Frrr! zašumi in po zraku se potegne nekaj črnega.

»Zapacal sem ga,« zastoka Pokovec in se sesede kot velik grešnik.

Tudi meni ni bilo najlepše pri srcu. Kljub ljubezni do narave se čuti človek poparjenega, če pride po nerodnosti ob lovski uspeh. Ta poparjenost je tem večja, če jo povzroči kdo drugi.

Minilo pa je le nekaj minut. ko se je začulo pod krnjo Slemena pihanje, ki mu je sledil glasen gru-gru-gru-rutru-rujekuru.

Petelin se je razvnel.

»Skušajte ga zalesti sami!« mi dene Pokovec, kot da ne verjame več v svojo sposobnost ter mi pokaže, kod se naj skušam preriti skozi krivovejnato ruševje.

Po vseh štirih se vijem skozi čretje v smeri petja. Ko čutim, da sem že blizu črnega pevca, se plazim po trebuhu in pazim, da se pomikam čim tiše. Tudi malega petelina prevzame ljubezen močno, vendar celo med petjem dobro sliši in vidi, saj se veli o njem, da ima na vsakem peresu oko, tako čuječ, previden in plašen je. Kakor hitro zazna kaj sumljivega, spusti sredi petja čudno zvoneč glas: kijieu ali uek, umolkne, stegne vrat in se spreleti. Letalec je pa jako spreten in hiter, da ga težko prestrežeš v zraku s puško.

Ko se priplazim do neke jase med ruševjem, vidim, da se premika na njenem drugem koncu temna pika, in piha in gruli. Gruljenje se glasi strupeno, sovražno. Gruleč se vije petelin kot črnobeloplava kača ob čretju, ko se privali od druge strani čez rob drug petelin z enako sovražnim glasom. Pihajoč, grgrajoč in gruleč odskakujeta petelina drug pred drugim. Hipoma se pa zakadita drug v drugega. Črnobeloplava krogla se kobaca ob ruševju in daje od sebe čudne glasove. Perje leti po zraku. V ozadju nekje kokajo kokoši in podžigajo tekmeča.

Preden se pri tem pretepu, ki me je presenetil, zavem, po kaj sem lazil po trebuhu, odleti eden od borcev. Zmagovalec dvakrat močno zapiha, nategne telo, obstoji mirno ter motri okolico. Nato zapiha še enkrat ter odstopica samozavestno proti snežni krpi na vrhu.

Snežne krpe sredi kopnega so ruševcu najljubše plesišče, zato hodi vedno za snegom in poje, kakor se sneg odmika, v vedno višjih legah, vabeč za seboj svoje neveste na belo pregrnjeno postelj.

Na snežišču zapiha ruševce, se ostro ogleda ter pobesi peruti, da se konci pri stopicanju drsajo po snegu in delajo brazde po njem. Rep razširi v pahljačo, perje na vratu našopiri, roža nad očmi mu živo pordi. Do en meter visoko odskakuje od tal, se prekopicuje, se vrti, šopiri, pleše, piha in gruli po snegu ter udarja obenem s perutmi tako močno, da se čujejo udarci.

Dve kokoši priletita v njegovo bližino ter ga dražita: kek, kek.

Naenkrat se petelin sredi plesa nagloma ustavi. Vrat iztegne, da bi zapihal ter se prepričal, če je vse v redu. Tu pa se zabliskne iz puške. Petelin omahne in pordeči s svojo srčno krvjo sneg svoje svatovske postelje. Kokoški se speljeta za rob.

Vsa utrujenost izgine iz mene. Trošek, kar sem ga vzel s seboj, oddam ves Pokovcu, ki me gleda srečen in zadovoljen kot otrok ter si nasmejanega obraza ogleduje petelina in njegove krivce, ki bi na nepravem klobuku gotovo izzivali pretep. Poprosim ga, da mi pokaže pot čez greben do polja, kjer je nekdam kopal baron Zois rudo in

si nabiral denar za svoje mecenstvo. Zahotelo se mi je, da bi užival čuvstvovitost svoje duše sam še nekaj ur v svetostni veličini gora, v katerih polje srce narave.

V dolino se spuščam po ozki, gozdni stezi. Samotna je. Redki macesni ji delajo družbo. Ob njej rastoči jegličiči se smejejo toplemu soncu z zlatimi usti. Golob z belo grivo na vratu gruli na visoki smreki: tu, tu Bug sedi — tu, tu Bug sedi! Na drugi strani mu odgovarja duplar: slu-žim, slu-žim, slu-žim.

Čutim se eno z naravo, kot da bi mi bila dala s pevcem visokih planin ljubavni napitek. Nobena misel mi ne kali njenega uživanja. Dobro razpoloženje mi dela noge lahke. Da sam ne vem, kako in kdaj, sem v dolini, kjer me cestni vrvež vzbudi in kjer je treba odsloviti svet blažene brezželjnosti.

Dr. M. Čadež:

Vremenski tipi in njih pomen za vremensko napoved

1. Uvod.

Vsak izletnik se zanima za vreme, če ne sicer, pa vsaj pred izletom in na izletu samem. K temu ga sili in večkrat prisili odnos njegove poti do vremena, često pa tudi čudovitost vremenskih prikazni, ki se pogosto kar vsiljujejo opazovanju in občudovanju.

Vendar nam pri vsem tem zanimanju odpove pravilna presoja vremena celo za bližnjo bodočnost in prav v tej naši nemoči najdemo vzrok, da se splošno smatra vreme za nekaj neurejenega in meteorologija za daleč zaostalo znanost, če jo sploh lahko tako imenujemo. Tako naziranje ni pravilno! Pri temeljitem opazovanju se nam prikazujejo zakoni našega ozračja in obdajajoče nas prirode v čisto svoji luči, pogosto moremo v vremenu spoznavati veličastno zgradbo naravnost idealne zakonitosti.

Pot vsakega zračnega delca, vsakega praška in kaplje v zraku je popolnoma določena, ne samo današnja pot, tudi jutrišnja in poznejša. Z opazovanjem in z raznovrstnimi eksperimentalnimi in teoretičnimi raziskavami se je že in se še bo posrečilo odkriti vzroke in zakone, vplivajoče vsaj na večje skupine zračnih mas. Vremenska napoved se tako izpopolnjuje in s tem, pa tudi samo s tem se izboljšuje mnenje našega naroda o vremenski znanosti — meteorologiji.

Tako pridemo k namenu tega članka, ki je dvojen. Prvič je namen pokazati sistem, po katerem lahko določimo vrsto vsakega vremena. Drugič hočemo opozoriti na pomen tega sistema za vremensko napoved, ki je velik in ki si ga bomo na primeru lanskega in letošnjega ljubljanskega vremena v posebnem članku posebej ogledali.

* Opomba uredništva. Poznavanje vremena, ki se nam močno očituje v najrazličnejših oblikah in vrstah oblakov, je za planinca izredne važnosti. Zato priobčujemo ta članek strokovnjaka g. dr. M. Čadeža s priporočilom, da ga naši čitatelji v zvezi s svojimi izkušnjami temeljito preučé. Avtor bo s hvaležnostjo sprejel sporočila in opozorila in rad odgovarjal na morebitna vprašanja.

2. Razvrstitev vremena v tipe.

Izkušnje in raziskave našega ozračja nas uče, da določajo vreme vetrovi, ki pihajo v vodoravnih in navpičnih smereh. Kakor so važni vodoravno pihajoči vetrovi, prenašalci različnih množin vlage in toplote, tako so tudi važni navpični vetrovi, ki tvorijo in suše oblake, nositelje padavin.¹ Niti zračni tlak niti temperatura in vlažnost ne morejo dovolj dobro karakterizirati vremena in nobeden teh vremenskih elementov ni primeren, ne gledé na splošno stanje, za vremensko napoved. Dosti važnejši so prenašalci vremena — vetrovi, ki pihajo ne samo pri tleh, temveč predvsem v višinah. Zato ločimo posamezne vremenske tipe po vetrovih in sicer po vodoravnih in navpičnih. Različna stanja barometra, temperature, vlage samo različno po-barvajo posamezne tipe vremena, vendar je v glavnem vreme po vetrovih popolnoma določeno. Tako ločimo sedem osnovnih tipov:

1. južni tip,
2. vzhodni tip,
3. severni tip,
4. zahodni tip,
5. anticiklonalni tip,
6. depresivni tip,
7. nevihtni tip.

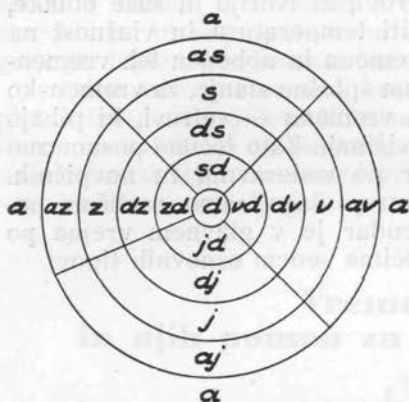
Vreme prvega tipa določajo vetrovi v višini oblakov, pihajoči iz jugozahodnozahodnih do jugovzhodnih smeri. Drugi tip je določen po vetrovih v višini oblakov iz jugovzhodnih do severovzhodnih smeri, tretji iz severovzhodnih do severozahodnih, četrti pa iz severozahodnih do jugozahodnozahodnih smeri. Splošnih vertikalnih vetrov pri teh vremenskih tipih skoro ni in se le deloma pojavljajo pred hribi in za njimi ter nad neenakomerno segretim tlom.

Kadar imamo anticiklonalni tip vremena, je ozračje v vodoravni smeri mirno ali zelo slabo vetrovno, zračne plasti se počasi nižajo, s čimer jasne nebo; padajoči zrak segreva v višinah ozračje, zaradi ohlajevanja tal pa se zbira v nočnih urah in predvsem pozimi in jeseni tudi čez dan po nižinah megla. Pri depresivnem tipu vremena se pojavljajo samo vertikalni vetrovi navzgor, kar spoznamo po padavinskih oblakih in deževju (sneženju), ki je enakomerno razširjeno po vsej bližnji okolici. Pri zadnjem, to je nevihtnem tipu vremena, se pojavljajo preko dneva na opazovanem področju ponekod močni ver-

¹ Zrak se v ozračju pri dviganju ohlaja, pri spuščanju segreva. Ko se dviga, prihaja pod manjši zračni pritisk in se s tem širi. Ker se pa širi v ozračju, se širi pod pritiskom oddajajočega zraka, pri čemer opravlja, kot vemo, delo. Za opravljanje dela potrebno energijo črpa zrak edino lahko iz svoje toplotne vsebine, ki se s tem zmanjšuje, zrak pa ohlaja. Nasprotno se zrak pri spuščanju, ko se stiska in ko prihaja pod vse večji zračni tlak, segreva. Ker se pri ohlajevanju vlažnega zraka začne pri določeni temperaturi pretvarjati plinasta voda v tekoče ali trdno stanje, v kapljice ali kristalčke, so vertikalni vetrovi navzgor tvorci, vertikalni vetrovi navzdol pa uničevalci oblakov. Tako je v področjih vertikalnih vetrov navzgor — v depresijah — oblačno in deževno, v področjih vertikalnih vetrov navzdol — v anticiklonah — suho in nad eventualnimi dolinskimi meglami jasno. Prim. »Planinski vestnik« 1939, str. 213.

tikalni vetrovi navzgor, tvorci nevihtnih oblakov kumulov (prim. sl. 2), drugod vertikalni vetrovi navzdol, ki jasne nebo, pri tleh in predvsem v največjih višinah pa vejejo še dopolnjujoči, vodoravno usmerjeni vetrovi lokalnega značaja z različnimi nestalnimi smermi.

S temi tipi in z njihovimi sestavami ter opisi je naše vreme v

Slika 1. — Preglednica tipov.

celoti določeno. Tako predstavlja na primer južnodepresivni tip ono vreme, pri katerem pihajo predvsem v višinah jugozapadni vetrovi poševno navzgor. Zaradi navzgor usmerjenih vetrov je oblačno in padavinsko. Od južnodepresivnega tipa se razlikuje depresivno južni tip, ki je v marsičem podoben južnemu. Značaj depresivnega vremena opazimo v vertikalnih vetrovih, ki so že večkrat tako močni, da se sem in tja izloči nekaj padavin v obliki kratkotrajnih ploh; oblačnost je krajevno in časovno zelo izpremenljiva in navadno prepletajo nebo tudi najvišji oblaki ciri.

Pregledno so razvrščeni glavni tipi razen nevihtnih v sliki 1, kjer pomenijo znaki posamezne tipe; tako pomeni:

- d* depresivni tip (mirno, padavinsko vreme);
- jd, vd, sd, zd* . . . južno-, vzhodno-, severno-, zahodno-depresivni tip (vetrovno vsaj v višini oblakov in padavinsko);
- dj, dv, ds, dz* . . . depresivno-južni, -vzhodni, -severni, -zahodni tip (vetrovno vsaj v višini oblakov, izpremenljivo oblačno z izpremenljivimi padavinami);
- j, v, s, z* južni, vzhodni, severni, zahodni tip (vetrovno vsaj v višini oblakov, izpremenljivo oblačno);
- aj, av, as, az* . . . anticiklonalno-južni, -vzhodni, -severni, -zahodni tip (na hribih vetrovno in jasno, v hladnih dneh ali nizko oblačno ali po nižinah megla) in
- a* anticiklonalni tip vremena (mirno, drugače podobno vremenu prejšnjih štirih tipov).

Če dodamo k vsakemu tipu, naznačenemu v sliki, še pridevek nevihtni, dobimo s tem vse glavne nevihtne tipe vremena.

Z navedenimi tipi že lahko določimo vreme skoro vsakega dne. Izjemo tvorijo predvsem oni dnevi, ko pihajo v različnih višinah vetrovi iz bistveno različnih smeri. Tako se pri nas celo večkrat pojavlja padavinsko vreme z močnimi severovzhodnimi vetrovi pri tleh in z močnimi jugozapadnimi vetrovi v večjih višinah. Táko vreme ne moremo prištevati k nobenemu zgoraj navedenemu tipu, označimo ga pa lahko kot vreme južno-vzhodnodepresivnega tipa.

Končno moramo še omeniti nepadavinsko oblačno in mirno vreme, ki spada k anticiklonalno depresivnemu (*ad*) tipu (n. pr. sl. 3). Oblačnost tega tipa povzročajo slabi vertikalni vetrovi navzgor, ki se često pojavijo v zelo plitvih depresijah, nahajajočih se v obširnem območju kake anticiklone.

Označba vremena po navedenih tipih je nujno potrebna, ako si hočemo ustvariti pravo sliko vremena kakega kraja. Od tod dobimo še le pravi vpogled v ustroj vremena, s čimer se že deloma usposobimo za kritično vremensko napoved. Napovedovalcu je določevanje tipa, v katerega spada opazovano vreme, neobhodno potrebno in na osnovi tabel, ki kažejo prehode posameznih vremenskih tipov, mu uspe v vsakem primeru vsaj z neko stopnjo verjetnosti napovedati bodoče vreme.

Take tabele lahko sestavimo seveda samo iz dolgoletnih opazovanj; pri nas jih zaenkrat še nimamo, a za prvi pregled si bomo pomagali z lanskoletnimi in letošnjimi opazovanji ljubljanskega vremena, kar bo, kot rečeno, obravnavano med drugim pozneje.

Kadar določamo tip vremena, se poslužujmo dosledno samo krajevnega opazovanja. Če pihajo n. pr. v višini oblakov vzhodni vetrovi in čeprav ne poznamo vetrov v večjih višinah, prištevajmo tako vreme k enemu izmed vzhodnih tipov; za opazovalca je namreč tako vreme vzhodno. Edino oznaka v tem smislu je pravilna, kajti za sliko vremena in za krajevno vremensko napoved so merodajni samo oni ele-

Slika 2. — Tip: *ju* (južnonevihtni), kumul (cummulus), Ljubljana, 12. julija 1940, 16h 35m (srednjeevropski čas).

Slika 3. — Tip: *ad*, altostrati, spodaj nizki kumuli, ki se često razvijajo nad toplim razmočenim tlom; okolica Celja, 11. septembra 1940, 12h 40m, 10. septembra *d* (depressioni), 12. septembra *d*, nato *na* = nevihtnoanticiklonalni tip (zjutraj in zvečer mirno, čez dan močan razvoj okrnjenih kumulov, brez grmenja).

Slika 4. — Tip: *j*, okrnjeni kumuli, zgoraj ciri, Ljubljana, 10. maja 1942, 13h 2m, 9. maja *j*, 11. maja *j*, nato *jd*.

Slika 5. — Tip: *v*, strati, Ljubljana, 30. maja 1942, 14h 40m, 29. maja *aj*, 31. maja *v*, nato *vd*.

Slika 6. — Tip: *s*, večerni altostrati, Ljubljana, 5. avgusta 1940, 17h 53m, 4. avgusta *as*, 6. avgusta *s*, nato *n*.

menti, ki jih lahko na določenem kraju z enostavnimi pripomočki opazujemo.

3. Nekaj značilnosti posameznih vremenskih tipov pri nas.

Južni tip prinaša vlago in toploto. V hribih pihajo predvsem ponoči močni jugozapadni vetrovi, planine se zavijajo v goste megle, ki so čez dan obsežnejše in leže obenem za nekaj sto metrov više kot ponoči. Spodnja meja teh oblakov se giblje najčešče v višini med 1400 in 2000 m. Po nižinah je ponoči, nasprotno kot podnevi, mirno. Oblačnost se čez dan v splošnem neprestano izpreminja in menjava. Medtem ko se razprostirajo oblaki zjutraj in zvečer, če se tedaj sploh pojavljajo, navadno v precej enakomerno debeli plasti, se združijo čez dan, predvsem pa v toplih mesecih, v večje ali manjše kope; pogosto prepletajo nebo najvišji mrežasti kristalni oblaki ciri (sl. 4).

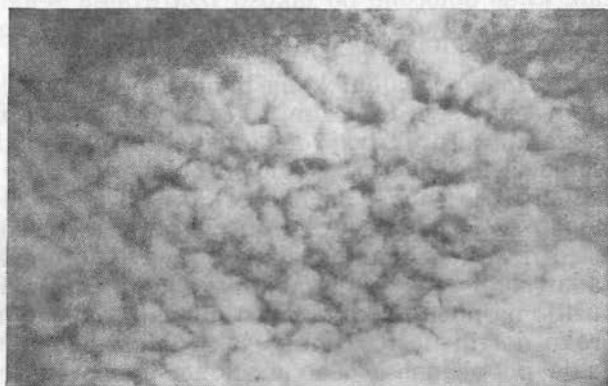
Spomladi, ko pada temperatura hitro z višino, je ozra-

če dosti bolj razgibano kot jeseni. Tako se precej razlikuje slika pomladanskega neba južnega tipa od jesenskega ali celo zimskega.

Vzhodni tip je pri nas znan kot burja. Pri tleh in v višini nizkih oblakov pihajo več ali manj močni vzhodni vetrovi. Nizki vzhodni oblaki segajo navadno kvečjemu do višin 3000 m in se pojavljajo nekako na zgornji meji hladnega vzhodnega zraka. Ker je nad tem težkim zrakom vedno toplejše, so opisani oblaki posledica mešanja mrzlega zraka s toplim. Važno za vremensko napoved je, da se vzhodna oblaki posledica mevratno drži in da zastira vse nebo, kadar je zgornji zrak primerno topel in vlažen. To je tedaj, kadar pihajo neposredno nad vzhodnimi vetrovi jugozapadni vetrovi. Kadar je plast južnih vetrov debela mogoče nekaj 1000 m, kar nam često ni težko ugotoviti z opazovanjem vremena prejšnji dan, je verjetnost za poslabšanje vremena zelo velika (prim. sl. 5).

Slika 7. — Tip: *z*, beli cirostrati, spodaj tanki altostrati, okolica Celja, 13. sept. 1940, 10h 35m, 12. sept. *d*, nato *na*, 14. sept. *jd*, nato *jvd*.

Slika 8. — Tip: *n*, altokumuli (ovčice), Ljubljana, 25. junija 1942, 10h 50m, 24. junija *a*, 26. junija *d*.

Slika 9. — Tip: *n*, ciri, večerni altostrati, Ljubljana, 25. jun. 1942, 19h 35m, 24. junija *a*, 26. junija *d*.

Severni tip prinaša v splošnem lepo oblačnost. Vetrovi so čez dan, razen na severnih straneh hribov, padajoči. Ker hribi silijo zrak k dviganju, je okoli njih precej oblačno. Oblaki te oblačnosti, ki jih ženo severni vetrovi, se že v razdalji nekaj kilometrov proti jugu od hribov posuše.

Oblačnost severnega tipa je v marsičem zanimiva. Tu naj omenim samo večerno oblačnost, ki se pri severnem vremenu tako rada pojavlja. Zvečer preprečuje ohlajeni zrak po nižinah močnejše in neenakomerno padanje zraka v višinah in na zgornji meji hladnega severnega zraka se pojavijo oblaki v razmeroma tanki enakomerni plasti (sl. 6).

Zahodni tip nam prinaša najlepšo oblačnost, pogosto se pojavljajo poleg ovčic, razprostirajočih se v višinah med 3000 in 5000 m, najvišji oblaki ciri in tudi beli cirostrati (sl. 7). Ker so vetrovi zaradi Alp padajoči, je zahodni tip skoro vedno anticiklonalnega značaja.

Anticiklonalni tip se nam prikazuje v treh različnih oblikah, ki so določene po jakosti izžarevanja zemeljskih tal in oblakov. Poleti je pri tem vremenu večinoma jasno, mogoče z jutranjo meglo po dolinah in kotlinah. V toplih dnevni urah se radi pojavljajo v bližini hribov majhni kopasti oblaki, ki z večerom redno izginejo. Predvsem jeseni in pozimi se često vzdržuje po nižinah po cele dneve megla ali pa prekrivajo nebo debeli nizki oblaki, ki navadno ne presegajo višine 2000 m. Meglo in oblake vzdržuje močno nočno izžarevanje, saj je znano, da izžarevajo oblačne in meglene plasti izredno mnogo svoje toplote preko jasnega neba v vesoljstvo.

Pri anticiklonalnem tipu se pojavljajo oblaki mesto megle tedaj, kadar sledi to vreme kakemu vremenu (n. pr. vzhodnemu), ki je zapustilo na nebu nizko oblačno plast. Zaradi neprestanega izžarevanja preko dolgih noči se lahko taki oblaki zdebele za več 100 m, tako da je po nižinah močno megleno, temno in često celo prši droban dež ali sneg. V hribih je zaradi padajočih vetrov suho in posebno pozimi relativno zelo toplo. Nebo je popolnoma jasno in kristalno čisto, po nižinah se pa razprostira, kamor koli sega naš pogled, mrzlo, bleščeče belo megleno morje.

K nevihtnemu tipu prištevamo nevihtne dneve z mirnim jutrom in večerom. Zjutraj in dopoldne se skoro vedno pojavljajo ovčice (sl. 8), zvečer pa opazujemo na nebu razne najvišje oblake kot ostanke kumulov (sl. 9).

Končno je za izletnika še zanimiv anticiklonalno južni tip, ki je v oblačnosti precej podoben anticiklonalnemu. Ob takem vremenu imamo pozimi po nižinah nizke temperature, često globoko pod ničlo, nad meglo odnosno nad niskimi oblaki, podobnimi ovčicam, ki se pojavljajo na meji med spodnjim mrzlim in zgornjim toplim južnim zrakom, pa se kar vidno topi sneg.

Henrik Lindtner:

Na Veliki Klek (3798 m) pred 40 leti

Dva Ivana, Janko in Janez, sta me v avgustu l. 1902. dvignila, da sem se jima pridružil ob vzponu na Veliki Klek. Oba sta bila navdušena planinca in hlepela sta po še večji časti, kot sta jo dosegla že s Triglavom. Takrat je bilo le malo Slovencev, ki so se mogli ponašati z Velikim Klekom. Med temi redkimi Slovenci je bil tudi France Kadilnik, starosta slovenskih planincev. On je bil gori že l. 1872.¹

Načrt za potovanje je bil kmalu skovan in dogovorili smo se, da odpotujemo iz Ljubljane 9. avgusta in da nam bo izhodišče Kals na Tirolskem.

Ob določenem času smo se po železnici odpeljali v Lienz. Tam smo prenočili, od tod pa naslednji dan z vozom po izelski dolini nadaljevali potovanje v Kals. Tu smo v gostilni, kjer smo se bili ustavili, začudeno opazovali družbo turistov s počrnelimi obrazi, kakor da bi bili pristni zamorci. Pojasnili so nam, da enako počrniijo vsi turisti, ki pridejo z Velikega Kleka. Obžge jih sonce med hojo po ledenikih in snegu. V gostilni smo si preskrbeli vsak svojega vodnika, se okrepčali in hajd na pot!

Kals leži v višini 1321 m, prvi cilj nam je pa bila Stüdlova koča v višini 2800 m, na tako imenovani Vanit-Scharte. Do tja drži pot po dolini Kōdnitz preko Berger-Thörl in ledenika Kōdnitzkees. Prehodili smo vso to pot v šestih urah. Lepo vreme, ki smo ga imeli nekaj ur, se je počasi spreverglo in pričelo je deževati, v bližini koče pa že snežiti.

V Stüdlovi koči smo se za prvo silo okrepčali po načinu, ki je običajen na tirolskih gorah. Turist zahteva samo »ein Häferl«, t. j. lonček vrele vode in majhno merico črnega tirolskega vina. Oboje zmeša v skodelici in posladi ter si tako pripravi sam izborno pijačo, ki jo na slovenskih planinah le malokdo pozna. Oskrbnica koče nas je iznenadila s pozdravom v slovenskem jeziku, ko je slišala, da govorimo med seboj slovenski. Bila je koroška Slovenka, priletna, a še krepka ženska. Ni vedela, kako bi nam bolje postregla. Zvečer nam je pripravila tirolske cmoke z neko omako, ki nam je izborno teknila. Zunaj je snežilo neprestano še vso noč ter naslednji dan do opoldne. Navzlic vsemu ugodju v koči smo bili slabe volje, ker smo se bali, da z vzponom na Veliki Klek zaradi obilnega snega ne bo nič. Obupavali so tudi vsi drugi turisti, ki se jih je v koči nabralo lepo število.

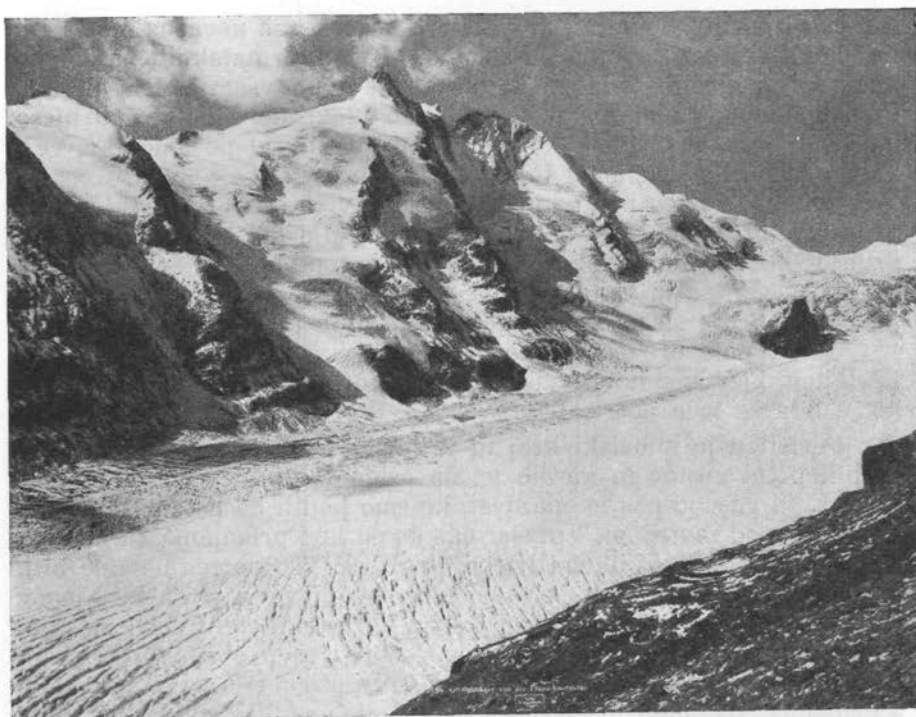
Treba je bilo nekaj ukreniti glede nadaljevanja poti. Okrog druge ure popoldne se je odločilo nekaj turistov, da odrinejo do »Adlersruhe« v višini 3463 m v kočo »Erzherzog Johann-

¹ Svoje potovanje je Kadilnik zanimivo opisal pod naslovom: »Potovanje na Veliki Zvon« v Novicah (letnik 1872, stran 278, 287, 293 in 300). On je potoval s koroške strani (od Svete Krvi) na Veliki Klek.

Hütte«. Izbrali so si staro pot (Kalser Glocknerweg), ki drži preko melišča do grebena in čezenj ter potem čez ledenik (Klöd-nitz-Gletscher) do koč. Pričakovati je bilo, da bo ta pot manj zasnežena kot druga, novejša pot, imenovana »Stüdlweg«. Za isto pot se je odločilo še nekaj drugih družb in končno smo sklenili tudi mi trije, da jim sledimo. Normalno bi hoja trajala kaki dve uri in pol, hodili smo pa polnih šest ur in prišli na cilj tik pod noč. Napor in višinski zrak sta name vplivala prehudo in polotila se me je gorska bolezen. Bilo mi je slabo v želodcu. Bolela me je tudi glava in vsi udi so mi odpovedovali. Tudi moja tovariša sta občutila slabosti, vendar ne v toliki meri. Po skrajnem naporu smo končno vsi srečno prispeli v koč, ki je bila polna turistov. Jaz sem takoj legel v posteljo, ker sem bil popolnoma izčrpan. Soba s skupnimi ležišči je bila zakurjena, a dim ni mogel odhajati skozi dimnik, ker ga je silen veter tiščal nazaj. V gostem dimu sem trdno zaspal, medtem ko sta moja tovariša v družbi drugih turistov ostala še dalj časa pokonci. Pomilovali so me vsi turisti, ker so menili, da bom nesposoben za vzpon na vrh Velikega Kleka. Bilo je pa drugače.

Ob treh zjutraj sem se zbudil, a ne več bolan, ampak zdrav in krepak, kakor že dolgo ne. Ozdravil me je dim. Takoj sem priklical svojega vodnika in mu napovedal, da hočem oditi na vrh, ker se je nebo čez noč popolnoma ujasnilo. Po kratki pripravi vsa odrinila iz koč, ko je bila še noč. Prišla sva prva na vrh. Hoja je bila naporna in vodnik, ki me je imel na vrvi, je moral paziti na vsak moj in svoj korak, ker je bila pot ledena in strma kakor streha gotske cerkve. Hodila sva kaki dve uri in dospela na cilj ob sončnem vzhodu. Na vrhu, kjer stoji mogočen železen križ, je prostora komaj za pet oseb. Ostala sva gori le toliko časa, da sem zavžil hruško, ki sem si jo bil v koči vtaknil v žep. Bilo je pa tudi premrzlo, da bi na tistem mestu vztrajala dalj časa. Za nama so bili že drugi turisti, ki jim nisva smela zastavljati ozke in vrtoglave poti od Malega do Velikega Kleka. Navzdol gredé sva srečala oba moja tovariša z vodnikoma in še več družb turistov z vodniki, a tik za to ali ono družbo tudi kakega posameznega turista. Za vsakim takim osamljencem je moj vodnik zaničljivo pripomnil: »Schon wieder so ein Lanlaufer«. Lanlaufer (Alleinlaufer) je bil vsak turist brez vodnika, ki se je nevaobljen obešal na družbo turistov z vodniki. Vodniki so bili na take turiste jezni, ker niso imeli od njih zaslužka, pač pa kot gorska policija kolikor toliko odgovornosti, če se je komu kaj pripetilo.

Ob kristalno čistem nebu in vzhajajočem soncu sem imel z vrha Velikega Kleka in tudi že spotoma nepopisno lep razgled na vso bližnjo in daljno okolico. Pokazal se je ves venec Alp od Ortlerja (3902 m) do Triglava (2865 m). Severno je zajelo oko obzorje do Češkega lesa in na jugu do Jadranskega morja. Veličastni so bili vrhovi Visokih Tur, med katerimi so se kazali Hochfeiler (3523 m), Gross-Venediger (3660 m), Wiesbachhorn (3500 m), Johannisberg (3467 m), Sonnblick (3095 m), Hoch-

Veliki Klek s Pasterco

Foto Schildknecht

gall (3440 m), Röhspitz (3496 m) in mnogi drugi, nad 3000 m visoki hribi. Od Malih Tur so se pa prikazovali Weisseck (2709 m), Hochgolling (2863 m, Saukogel (2418 m) in dolga vrsta drugih vrhov. Doline, ki se globoko zarezujejo v gorske gmote, so bile še deloma v temini, ki se je pa odmikala pred rastočo dnevno svetlobo. Nisem se mogel dovolj nagledati vseh lepot, ki jih narava razsipa v gorskih višinah Tur. Mogočni vrhovi so bili po večini v ledu, ki se je lesketal v vseh barvnih odtenkih. Razgled z Velikega Kleka je edinstven, žal mi je, da mi ni bilo dano uživati ga še večkrat.

Po deveti uri sta se tudi moja tovariša vrnila z vrha v kočo in treba se je bilo pripraviti na povratek v dolino. V načrtu smo imeli pot preko Zgornje Pasterce mimo Johannisberga do Mainzer-Hütte (2488 m) in od tam čez škrbino Pfandl-Scharte v Ferleiten (1147 m). Ta pot je dolga in drži skoraj do Mainzer-Hütte čez same ledenike in snežišča. Zavarovati smo si morali oči pred sončnimi žarki s temnimi očali, ki smo si jih bili preskrbeli že v Ljubljani. Ko smo se dobro podprli, smo okrog desete ure zapustili kočo.

Zanimiva, a utrudljiva je bila hoja preko Zgornje Pasterce. Tu se v ledeniku vrste razpoka za razpoko in vsaka lahko pogoltne turi-

sta, če ni pazljiv. Vodniki, ki so dobro poznali vsa nevarna mesta, so nas imeli ves čas navezane. Naočniki, ki smo jih nataknili na oči, so nam dobro služili, toda že kmalu so se nam vsem potrla držala. Pomagali smo si z vrvicami. Z vrvico je Janko nerodno ravnal in so mu očali venomer drseli dol. V jezi jih je zalučal po ledeniku, češ, kaj bi se ž njimi ukvarjal še dalje. Kes je prišel za petami.

Nekako ob treh popoldne smo dospeli v Mainzer-Hütte, kjer smo se okrepčali in nekoliko odpočili. Koča je bila postavljena nekaj let prej (1898) in nam je zelo ugajala: bila je lepo opremljena, jedilnica je bila elegantna in vendar domača. Tu smo obračunali z vodniki in jih odslovili. Če se ne motim, je vsak vodnik prejel 60 kron.

Okrog pete ure smo se čez Pfandl-Scharte odpravili na pot v Ferleiten, kjer smo hoteli zaključiti gorsko potovanje. Tja smo prišli, ko je bila že trda noč.

Ferleiten je letoviški kraj in je imel že takrat več hotelov. Vsi so bili polni gostov in kazalo je, da ostanemo brez pravega prenočišča. Neki gospod nas je opazoval, ko smo hodili od hotela do hotela in bili povsod zavrtnjeni. Vprašal nas je, od kod prihajamo, in ko smo mu povedali, da z Velikega Kleka, je rekel: »To pa res ne sme biti, da bi turisti, ki pridejo s take ture, ostali brez strehe«. Njegov energični nastop je dosegel, da smo v bližnjem hotelu našli zavetje. Odkazali so nam na podstrešju dve sobici, prvo z eno posteljo in drugo z dvema posteljama. Janez je hitro zasegel sobo z eno posteljo s pripombo, da smrči in ne mara motiti nikogar. Prekanjenec! Druga soba je bila prepuščena Janku in meni.

Ker smo bili vsi trije potrebni okrepčila, smo šli v hotelsko restavracijo večerjat. Večerja nam je po nenavadni štiridnevni prehrani ob kapljici dobrega vina izborno dišala in to tembolj, ker smo bili veseli, da smo naporno turo srečno končali. To veselje pa je že med večerjo pričelo giniti. Janko je namreč naenkrat jel tarnati, da ga peko oči; natakar nam je pripovedoval, da je teden dni prej njegov tovariš tudi bil na Velikem Kleku in da je oslepel, ker je po ledeniku hodil brez očalov. Njegova oslepelost se je pričela z enakimi občutki, kakršni so se pojavili Janku. Janko je bil zaradi tega v skrbeh in je postajal otožen. Zato smo kmalu zapustili restavracijo in odšli počivat.

Jaz glede Janka nisem bil črnogled in tudi on sam je bil že bolj korajžen, ko je legal v posteljo. Zato sem kmalu trdno zaspal, toda ne za dolgo. Prebudi me močno stokanje Janka. Ves obupan mi toži, da ima silne bolečine v očeh in me prosi pomoči. Premišljuje, kako naj to storim v tuji hiši, ko ne vem, kje nočujejo domači ljudje in ne poznam nikogar. Še na pol v spanju tudi nisem vedel, s čim naj mu pomagam. K sreči mi pride na misel, da bi bilo dobro, če dobim mleko in žemlje, da napravim obkladke, ki bi jih Janku navezal na oči. Takoj napravim na hodniku luč in pričnem trkati na najbližja vrata. Oglasi se pač nekdo, a me osorno zavrne. To se ponovi pri drugih in tretjih vratih, pri nekaterih pa sploh ni glasu. Slednjič priključem neko žensko, ki me popelje do kuharičine spal-

Foto Schildknecht

Mati Klek

nice. Tej sem dopovedal, za kaj gre, in ona mi je pripravila mleka in več žemelj. Pohitim k Janku in pričnem opravljati samaritansko delo. Narežem žemlje v kose, jih namočim v mleku in z robcem napravim obkladek, ki ga dam Janku na oči. Obkladek sem potem večkrat menjal. Tako je minila noč, moja pomoč pa je Janku vendarle olajšala bolečine.

Drugi dan poiščemo voz, da se odpeljemo po dolini Fusch v Zell am See (754 m). Pot ni bila dosti boljša, kakor ona iz Mojstrane v Vrata do Aljaževega doma pod Triglavom. Vprega je bila poti primerna, vprežena sta bila namreč dva osla. Bil je to čuden transport. Vsi smo bili črni kakor turisti, ki smo jih videli v Kalsu, v sredi pa je bil na vozu Janko z obvezanimi očmi. Ljudje, ki smo jih srečavali, so nas nagovarjali in vpraševali, če prihajamo z Velikega Kleka. Mi smo pritrjevali, opazili pa tudi, da so se vsi vse bolj zanimali za našega Janka. Dogodek o oslepelem natakarkarju se je bil raznesel po dolini in ljudje so videla v našem Janku novo žrtev ledenikov. Hvala Bogu, da so se motili, ker je naš Janko v nevarnosti imel več sreče, kot oni ubogi natakarkar.

V Zell am See smo se nastanili v nekem hotelu, potem pa takoj poiskali zdravnika. Ko smo mu pojasnili nezgodo, je Janka pošteno oštel, mene pa pohvalil, da sem prav ravnal kot samaritan. Potem je Janku preiskal oči in izjavil, da upa, da se izteče vse dobro. Napisal je zdravila in obsodil Janka, da mora tri dni ostati v temni sobi. To je bila kazen za njegovo prešernost. Kaj hujšega ni imel več prestati.

Dogovorili smo se, da se po preteku treh dni snidemo v Salzburgu, medtem pa bi si Janez in jaz ogledala Zell am See ter obiskala še Berchtesgaden in Königssee.

Tako osamela sva — Janez in jaz — po načrtu izkoristila tri-dnevni odmor. V neki galanterijski trgovini v Zell am See sva trčila na mlado prodajalko, ki je bila Slovenka. Ljubeznivo naju je opozorila na znamenitosti kraja. Romala sva potem po Zell am See in se zabavala sama. Naslednji dan sva odpotovala v Berchtesgaden, kjer sva si ogledala solne rudnike in tudi znamenito slano jezero v jami. Z ogledi sva potratila nekaj ur, potem pa sva nadaljevala pot k jezeru Königssee. Jezero leži pod slikovitim Watzmannom (2740 m) in je eno najlepših jezer v Nemčiji. Po njem sva se vozila dalj časa ter se zanimala za vse posebnosti, ki nama jih je razkazoval veslač. Vrnila sva se v Berchtesgaden in potem odpotovala v Salzburg.

S Salzburgu sva počakala na Janka, ki se je pripeljal iz Zell am See ves vesel, da si je ohranil oči. Varovati pa jih je še moral s temnimi očali. Družba se je zdaj razšla, ker se je meni mudilo domov, Janez in Janko pa sta pohitela še v Ischl.

Tovarišema sem obljubil, da opišem naš vzpon na Veliki Klek v »Planinskem vestniku«, obljube pa nisem držal. Zdaj šele, po tolikih letih se s tem skromnim spisom oddolžujem njima, ki že oba počivata pri Sv. Križu.

Dr. Božena Merljak:

Kresni ognji

Tisto leto je sneg obležal. V dolini je že dehtelo po pomladi, planina je bila še vsa bela. Iz hladnih noči so vstajala jutra, iz katerih so se tiho in božajoče porajale ure, namenjene samotarjem, ki so čakali v planini na sonce in srečo. V pomlad je že silil koledar, zemlja še ne. A kdor jo je spoznal, je vedel, da je že vsa sočna in zreła in nosi življenje pod snegom. Samo pod skalo je bilo treba stopiti in že je zadišalo po nečem mladem, po sočni, zreli zemlji, ki je klila in zorela in samo čakala, kdaj bo mogočno odvrгла belo lepoto in zmagoslavno razgalila soncu vso svojo zeleno mladost. V prisojnem bregu je trmasto stala previsna skala, toplo je bilo v njenem temnem zavetju. Prav v skrajnem kotu je tisto leto obležal kup snega. Mimo njega smo hodili, ni se odmaknil našim očem. Nekoč se je dogodilo, da se je zagrebela vanj dvojica rok. Morda iz objesti, morda iz bolesti. Saj dé včasih tako dobro nasloniti dlan na hladno skalo, ali jo zagrebsti v suho, mrtvo listje. V samotni bolečini smo bliže življenju, če čutimo utrip zemlje, utrip, ki je brez zla, živ in večen. Morda so tiste roke iskale tolažbe in zemlja jih ni prevarila, iz kupa snega so se pokazali zeleni listi teloha. Še vsi bleđični so se stiskali v družinici, ki je grela devet otročičev: nebogljeni beli cveti, še majceni, so stali s sklonjenimi glavicami na nerodnih betičastih nožicah, rahlo so bili nadahnjeni z zelenilom in niso še vedeli, kaj bi počeli v jasnem, sončnem dnevu. Srce se jih je razveselilo, roke se jih niso dotaknile. Spričo njih so se zameglile oči, zakaj tih mir, ki je kot blagoslov plaval nad vso planino, je liki opojna pesem prevzel srce. S toplo mislijo so popotnikove roke pokrile družinico z listjem in snegom. Zakaj zapisano je, da mora vsakdo v življenju najti svojo pot.

Minili so meseci, kar je bilo zapisano v koledarju, se je izpolnilo tudi nad planino. Pomlad jo je prevzela. Vode so jo izprale, kukavice so ji zapele in ji naštele sto in še več let življenja. Pod previsno skalo je iz družinice nastala družina. Betičaste nožice so se razrasle v vitka in tanka stebła, sklonjene glave so se ponosno dvignile, zelenkasti lističi so zardeli in na široko odprli rosno in plodno srce. Pozni zimski nebogljenici so nas v maju pozdravili ponosni in polni zrele lepote. Bilo jih je še vedno devet.

Tako je stopila tisto leto pomlad v planino. Dolinci so z mehkim pogledom božali smrekine vrhove. Mladih storžkov je bilo na pretek. Rdečerjavkasti so bili, podobni razigranim paglavcem, ki se ne morejo domeniti, kaj bi počeli, kadar jih je preveč na kupu Poigravali so se z vetrom, srkali so kaplje rose in vse bolj in bolj so se debelili v prijetni dremavici toplega sonca. Dolincem so igrala srca, čim bolj so zoreli storžki, bolj se je razživljala vera, da bo dobra letina.

Tam sredi maja so se od gorskega kralja sem razpotegnile srebrne megle. Kar vrglo jih je med smreke. Lovile so se med njimi, z dolgimi, tenkimi prsti so se oprijemale debel, njih tančice so v vetru zavihrale prav do vrhov. Skale so postale spet sivoumazane, vlaga jih je prepojila, med razpokami so kot velike solze polzele kaplje.

Zjutraj je bila vsa planina bela. V velikih kosmih in majhnih zvezdicah se je usipal sneg. Menda so se čarovnice skregale in v prepiru raztrgale pernice, mehak puh je naletaval kar vzdržema ves dan in ves večer in še drugo in tretje jutro. Lisjaka je to zmedlo, prinesel je svojo trioglato glavico prav blizu hiše, a le za trenutek. Nič hujšega se ni primerilo, kot da je zaplapolala zavesa na oknu. Kot blisk je švignil izza skale, vrtinec suhega snega je pokazal smer, kamor je izginil. Vrnil se ni več. Pa saj mu tudi ni bilo potrebno, samo dva dneva sta še minila in že je gorski kralj ukrotil čarovnice. Sivo meglo je razpršil, ves bel in mogočen je zasijal v zlatih žarkih, izpod snega je vzkliklo sočno in živo, kot da se je primeril čudež. Ko je bila planina kot zrela nevesta, so za skalami na ovinku zapeli zvonci. Prvi se je pokazal stari Balant, za vegastim klobukom je imel šopek zelenja, oprtnik ga je tlačil k zemlji, okovanke so pele ob skalnatih tleh. Za Balantom je stopala živina. Plašna še in neodločna. Med njo in za njo so stopali pastirji. Razigrani in prešerni. Ob koritu so se zbrali. Balant jim je besedoval, kdo ve, kaj jim je pravil, mnogo je vedel, saj je že trideset let hodil v planino. Star in betežen je že postajal od vseh potov in nezdod, a prihajal je še vedno. Porazdelil je ključe in dobre nauke, sam se je umaknil v črno, zakajeno bajto pod gozd. Tisto noč je planina oživela. V mlado jutro je zaplaval zategnjen planinski vrisk. Pastirji so se pozdravljali. Onim, ki so prišli domovat v zasekano, strmo soseščino so veljali njih zvonki pozdravi. Za kratek čas je dahnilo med smreke nekaj tujega. Zmotilo je svečan mir, razgibalo lenivost in vrglo med skale prešerno dolinsko razigranost. Vrhovi so pošumevali zamolklo, komaj zaznaven trepet nejevolje se je pridružil jutranji pesmi, ki jo je pel gozd mlademu soncu. A le za kratke dni. Mila beseda mladenke je zamamila jezo smrek-samotark. Nagnile so veje, kot da so se voljno vdale v novo, že davno poznano, a pozabljeno življenje. Med planino in dolinci je bila sklenjena tesna vez ljubezni. Ljubezni do zemlje, do skale in vdanosti do življenja. Za Balantovo bajto je zelenel nagnoj, pod njim so odganjale šmarnice. Balant sam jih niti opazil ni, dovolj je imel drugega dela. Mladina mu ni dala počivati. Menda je materam obljubil, da bo skrben varuh. Bolj deklíčem kot fantom. In tako se je dogajalo, da je prav on, star in nadložen, »vasoval« skoraj vsako noč. A ne pod okni, med bajtami je hodil in gorje, če je moral stopiti pod okno. Marsikateri fantič je zaležal drugo jutro. Počakal je, da so tovariši odšli, zakaj Balant je imel težko, žuljavo roko. Vendar je minevalo vse brez večjih nadlog.

V juniju so vzcvetele prve šmarnice in takrat je završalo med pastirji. V dolgih pomenkih so posedali pred bajtami. Skrivnostno so se posvetovali. Nekateri so pogosto odhajali v dolino, trdili so, da jim je zmanjkalo soli in kruha. Vračali so se ponoči. Drugo jutro niso kar nič hoteli vedeti, da so bili v dolini. Neki večer je zapela harmonika, Franc jo je prinesel. Še daljši so postajali pomenki, še bolj skrivnostna romanja v dolino, celo stari Balant je oživel. Posedal je s fanti, tudi vasovanja ni več zamerjal. Pomladil se je.

Na god Janeza Krstnika je vse dopoldne pršelo. Franc je žalostno sekal tnala, nič mu ni šlo od rok. Še žlico je odložil prej kot

po navadi. Popoldne so se razpotegnili oblaki, jezero je zasijalo v svetli luči. Za Balantovo bajto je oživel. Živina je začuda zgodaj prišla domov. Pogovarjala se je v zaprtih stajah. Še celo Sultan in maček sta sklenila premirje. Složno sta se sončila pred Francovo hišo. Pastirji so se porazgubili. Pod večer je vstopil Franc, šopek šmarnic je nosil v rokah, nerodno mu je bilo, a je vendarle z muko zaprosil, da bi šli z njimi. Nad planino je bilo razpeto jasno nebo. Hišice so bile podobne igračkam. Belo cvetje je bilo zataknjeno v oknice. Medlelo je v večernem mraku. Balant je stal pred bajto, šopek praproti je nosil v roki, raztresel jo je pred prag. Svečano je zaklinjal zle duhove in njih uroke, čarovnice in škrate in vsa bitja, ki so v škodo ljudem in živini. Siv in star je opravljal obred kresne noči. Veroval je vanjo kot veruje otrok v pravljice. S črno gobo je pokadil stajo in planino in z ubitim glasom zavriskal. Stopil je na čelo pastirjem, obšel svoj dom in zavil v gozd. Ozka steza je vodila tik nad strmo dolino. V levo je pošumeval gozd, v desno je kot živa kopa drhtelo grmičje v rahlem vetru. Pastirji so se resno pomenkovali. Iz gruče deklet je planila pesem. Balant je obstal, ni zaprosil, trdo je ukazal in pesem je utihnila. Pod nogami je utripalo, pot je vodila čez živo zelenje. Robidovje se je lovilo v krila, najmlajših je bilo strah, zakaj bila je kresna noč. Za gozdom se je pokazala poseka, sredi nje mogočna kopa dračja in drv s suho smreko v sredini. Takrat je stopil Balant k dekletom, stale so v gruči, svetle rute so se belile v jasnini večera. Anca se je potihem odkašljala, nakar je zaplaval v kresno noč njen srebrni glas. Vse druge so pele za njo. Na poseki, ob še mrtvem kresu, so stale. Mladost je dehtela iz njih, v sladkosti opojnega večera so žarele oči, sklenile so roke in kot molitev se je razlivala v dolino pesem kresne noči. Za dom so prosile besede, za letino je pela pesem, za ljubega so trepetala srca. Ancin glas je razodeval grenkobo. Dom je imela, v letino je verovala, a mala Milenca je bila brez očeta. Pred letom je Anca pasla na visoki planini, ko se je vrnila v dolino, so krstili črnolaso in črnooko punčko za Milenco. V spomin na očeta. In zato je bila v srebru Ancinega glasu skrita grenkoba. Gozd je prisluhnil, dekleta so izpela vso dolgo pesem. Balant je obstal prav ob robu poseke. Pastirji so pripravljali plamenice. Dvanajst in ne ene več. Takrat je nekje v dolini zatrobil rog. Balant je zaklical pastirjem. Dvanajst plamenic je zagorelo in dvanajst ognjev je padlo na kopo. Za trenutek je bilo vse tiho, plamenice so zasijale v polnem plamenu, zaiskrilo in zaprasketalo je v suhljadi, mogočen plamen je razsvetlil dolino, pastirje in gozd. In takrat se je dogodilo, kot da je gorski kralj odprl zakladnice. V breg in dolino je vrgel samo zlato. V gručah je žarelo in svetilo v kresno noč. Prav v vrhovih so bile le svetle kresnice, desno od jezera, visoko nad njim, je žarelo in svetilo, kot da se je gora vnela. V dolini je svetilo polju in setvi, v planini tihim smrekam in svetlim dekliškim sanjam. Plamen je splezal v vrh suhe smreke, ogorki so plavali v zraku, vročina je sušila vlažno zemljo. Podžgana smreka se je nagnila. Takrat je Balant zaklical: »Fantje, dolinci so svetlejši od nas.« Prešeren smeh je zaplaval v dolino, ne objesten, le zdrav, svoboden

in poln sreče. Plamenica, ki je zažigala kresni ogenj, se je sedaj vžgala ob njem. Fant je pritaknil zvito kačo, zagorela je. Zavihtel jo je v mogočnem kolobarju in vrgel v dolino. Padajoča je zasijala v tako pisanih barvah, da so dekleta od začudenja vzklikala. Sledile so nove, vmes so se vpletale one, ki so s pokom naznanjale svojo smrt. Dolinci so utihnili. Igra pisanih plamenov jih je začudila. Velike in male kresnice v bregovih so postajale vse medlejše, gora ni več žarela. Smreka se je nagnila, zadnja pisana kača je splavala nad dolinsko vas. Rahel vzdih se je izvil iz Ancinega srca. Takrat je Balant zaklical Francu. S harmoniko čez rame je stopil v svetli krog dogorevajočega kresa. Otožna pesem je spremljala umirajoče plamene. Ves obsijan od luči jo je igral Franc, fant dvajsetih let, ki je hrepenel v tujino, ker je hotel postati kaj več kot Balant. Prvi pesmi je sledila nova, vesela, razigrana. Dvignila je dekleta, zajela njih srca, razživela njih besedo; dražila in vabila, dokler jih ni združila v krog, ki je zaplesal starodavni pastirski ples. Anci je bila v žalost, zavoljo Milence ni smela voditi, vsa leta prej je stala prva. Tisto leto je morala prepustiti mesto Minci. Tako je odločil Balant. Sredi plesa je zavriskal pastir, s smelim skokom se je pognal čez žerjavico. Vesel smeh ga je pozdravil, njega, ki se bo po bajanju kresnih pravljic še tisto leto oženil. S pogledom je izbral med dekleti. Minca je razumela. Osmukala je praproť, jo vrgla v sredo žerjavice, da je zadišalo po zelenju, in planila preko žerjavice. V fantove roke. Balant je pristopil, zagledal se je v mladi par. Za trenutek brez besede, a s toplim in milim pogledom. Spomin je bržčas oživel v njegovem sreću, zakaj ko je spregovoril, je bilo nekaj žalostnega v njegovem glasu. Pastirski rog je dal fantu, zatrobi naj in naj pove v dolino, da imamo v bregu nevesto in ženina kresne noči. Odmevalo je od vsepovsod. Tudi oni spodaj so sporočali podobno novico. Dekleta so spletla venec iz praproti, Minca ga bo nosila, do drugega leta bo ostal v bajti. Prihodnje leto bo zgorel v kresu. Ancine oči so se spet zameglile. Ona svojega letos ni smela več prinesiti, zavoljo Milence. Balant je bil strog svečenik.

In potem je počasi umiral žar kresa. Okovanke so pogasile zadnje žarenje. Harmonika je udarila v trd in mogočen zvok, ki je vodil in kazal pot na planino. Trda noč je zavila gozd v temo in mir.

Tisto leto so kresni duhovi sklenili, da bodo razsuli gorje nad setev, gozd in pastirje.

Dr. Edvard Pajnič:

Grmez na Barju

Grmez je griček južno od Ljubljane sredi našega proslulega Barja. Prava krtina je v primeri z mogočnim Krimom v njega ozadju; pa vendar je Grmez glavni čuvar onega koščka našega Barja, ki ga v njegovi neskalsjeni prirodi ni še uničila blažena civilizacija.

V kotlino med Krimom, hribovjem okoli Borovnice in Vrhnike, ki jo obroblijata na vzhodu in zapadu veliki cesti proti Karlovcu in

Vrhniki, na severu pa nekoliko vzvišena ljubljanska tla, se je stekalo proti koncu ledene dobe mnogo vode v mogočno jezero. Iz tega jezera je gledalo več otokov, sedaj ljubkih gričev, dvigajočih se iz ravnine našega Barja, nekdanj jezerskega dna. Na zapadni strani vidimo od vrhniške ceste vzrasti proti Barju gričevje pri Notranjih in Zunanjih goricah. Nasproti vasi Log proti vzhodu se razteza prilično od severa proti jugu daljši hrbet, poraščen z lepim gozdom. Pravijo mu Kostanjevca. Na južnem, po predelu ločenem griču se blešče cerkev, nova šola in bele hiše prijaznih Bevk. Še bolj proti Vrhniki in proti Borovnici pa je Barje zastraženo z griči Sinje gorice in s še ponosnejšo Blatno Brezovico. Od tod zazremo mogočni borovniški viadukt in veliki bistriški grad, nekdanji samostan oo. cistercijancev, ki so dali sezidati cerkve na Žalostni gori, sv. Jožefa in sv. Ane.

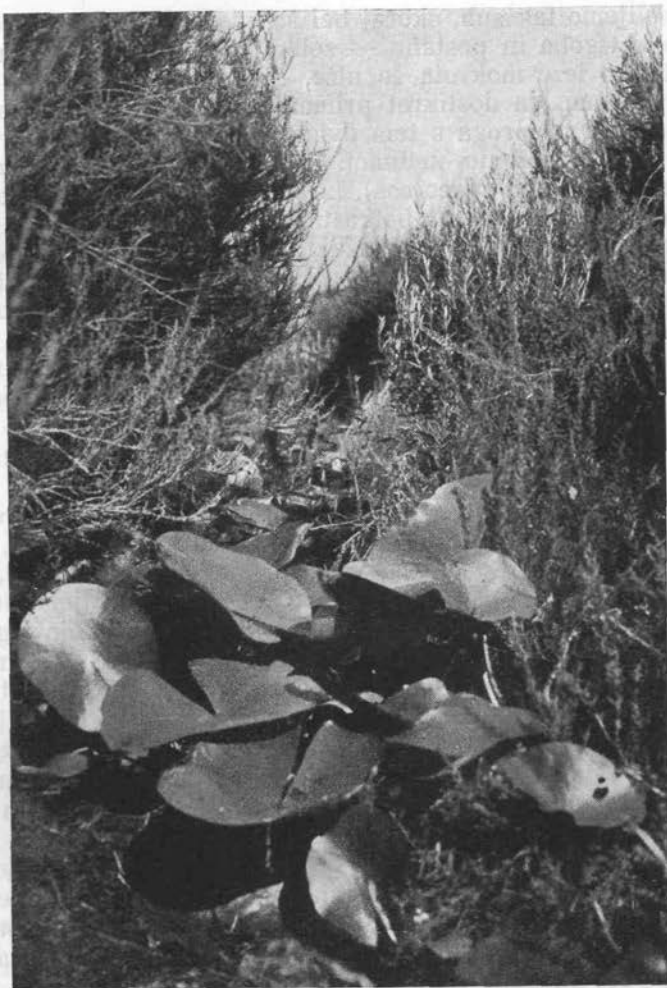
Od Vrhnike teče Ljubljanica proti severovzhodu mimo Podpeči prav blizu do Ižanske ceste, kjer to preseka potok Iščica. Tamkaj krene Ljubljanica bolj proti severu, dokler je ne reši tik pred prihodom v Ljubljano na Špici Gruberjev prekop preobilne vode. Ljubljanica deli Barje v dva neenaka dela; vzhodni del je nekaj manjši, a zato prav nič manj imeniten — že zaradi Ižancev, najuplivnejših in najbistroumnejših prebivalcev našega Barja in njegovega južnega obrobka. Ne daleč proti severu od Iga so našli sledove davnih stanovalcev tedaj že precej zamočvirjenega jezera. Ti so imeli svoje kočje postavljene na močnih koléh, zabitih v jezersko dno, kakor ti to nazorno pokaže mično izdelani model v našem muzeju. Ti prebivalci so se preživljali najbrž z ribolovom in tudi z lovom divjadi, o čemer pričajo na licu mesta najdeni preostanki orodja itd.

Pa ne stikajmo še nadalje po davnini, ki je poglavje zase, temveč poglejmo rajši sedanji vzhodni del našega Barja. Le dvoje otokov nekdanjega jezera se nam tu pokaže. Gredoč po dolenjski cesti od Laverce proti Škofljici, vidiš na desni roki prijazen grič, ki se ga drži vas Babna gorica, kakor se nazivlje tudi ta grič. Dobro četrť ure hodiš naprej proti zapadu pa prideš do drugega holma, ki mu pravijo Grmez. Po vrhu in na pobočju je zaraščen z gozdom, ki pa ne ovira lepega razgleda proti Krimu in Ljubljani. Od tega griča do naselja Hauptmance, ki se šteje že k Ljubljani, ni več daleč. Na Grmez prideš torej lahko po dolenjski veliki cesti preko Babne gorice ali pa po Ižanski cesti, kjer kreneš južno od barjanske šole čez brv preko Iščice na Hauptmanco, od koder kmalu zagledaš Grmez. Če ne poznaš dobro dolgih »stradonov« med njivami in senožetmi, ne prideš kar tako do Grmeza — obljubljene dežele za prijatelja narave na Barju. Komaj sto korakov hodiš po neznanem kolovozu, kar ga preseka globok in včasih tudi širok, ostrorob jarek. Če ga preskočiš, naletiš kmalu na drug, sličen jarek in ista pesem se ponovi. Če pa padeš po prekratnem skoku z obema nogama vanj, si najmanj do kolen, če ne še više, na debelo pobarvan s črno prsteno brozgo. A zdaj vsaj veš, pri čem da si — doma bo pač družinski polom, a kaj hujšega se ti ne more več zgoditi, čeprav še nekajkrat telebneš v črnorjavo grapnico. Zunaj jarka je svet še dokaj suh; skoraj dvomiš, da bi bila kdaj tu stala voda kar celo leto.

Vsako jezero z bolj blatnim in plitvim dnom polagoma zamočvirji. Že v tekoči vodi — Ljubljani, ki ima na svojem desnem bregu pritoke Ljubijo, Bistro, Borovniščico in Iščico — je premnogo blata s peskom, pa tudi dovolj lomastja (izruvanega grmovja ter dreves) in rastlin vobče. Na stoječi plitvi vodi se brž pojavijo razne vodne rastline, kakor jih opazamo še sedaj v stoječi grapnici barjanskih jarkov. Različne so te rastline, nekatere kar brez trdneje vsidranih korenin plavajo po vrhu. Marsikateri ribnik — prav mlakužo — pokrivajo na površju in še pod njim mali svetlozeleni lističi — okrak (Lemna minor); pod vodno gladino, segajoč prav do dna, se zbira debelonitkast mah — okrijek (*Riccia fluitans*). — Mnogo prostora zavzemajo žabji lasje (*Callitriche stagnalis*); bolj redek je pa žabji šijek (*Hydrocharis morsus ranae*), nekaj manjši bratec lokvanja (*Castalia alba*) in blatnika (*Nuphar luteum*). Oba spoznaš v poletnem času po ogromnih belih ali žoltih cvetih, pa tudi po velikih srčastih, na površju vode plavajočih listih. Celo Ljubljana se ne more povsem ubraniti ob bregovih na površju nabirajočih se rastlin raznolikih dristavcev (*Potamogeton*). Kjer se voda v kakem zatišju ustavlja, se dvigajo iz zelene, goste podvodne preproge mični beli cvetki razkrečene belice (*Ranunculus circinatus*). Iz mlak pa priraščajo razni trsi in trave: trstikovec (*Phragmites*), ježica (*Sparganium*), kolmež (*Acorus*), rogez (*Typha*) in loči (cmolje: *Iuncus*); v jarkih se pojavlja tudi vodni trpotec (*Alisma plantago*) in bolj redka grezulja (*Scheuchzeria palustris*). Vse to rastlinje pa v vodi in ob suši na zraku vsako leto segnije ter pokriva bolj in bolj dno, ki se dviguje in izpodriva vodo ob nastalem močvirju. Če pa dobi voda naraven ali umeten odtok, se utegne močvirje še izsušiti. Na prostoru našega Barja je bilo mnogo poglobljenih mest, kjer je voda padavin zastajala. Tamkaj so spet druge rastline, živeče od same moče, napravile iz močvirja — barje. Tako je menda nastalo iz enega še drugo zlo. Vendar ne obsojajmo prenašlo, kar nam je tu dala priroda!

Že ko smo hodili proti Grmezu po svetu, obdanem z jarki, se je zemlja pod nami nekam čudno zibala, čeprav je bilo površje črnoprstenih tal prav suho. Hodili smo na tresetini, zemlja je nihala zato, ker počivajo zgornje, suhe plasti na podlagi, ki je z vodo napoljena ali, bolj rečeno, napolnjena. Kraj na novo izkopanih jarkov leže poleti v skladovnice zloženi kosi šote. Tak, v obliki velike zidne opeke zarezan kos šote ima podobo rjavočrne stare klobučevine. Če pogledamo поблиže stene jarka, vidimo, da je vrezan kar ves jarek v debelo plast šote. Sedaj nam je jasno, od kod je prišla ona zrezana in že osušena šota na robovih jarka. Prebrskaj tak posušen kos šote in videl boš, da je sestavljen iz sprhnelih rastlin, po večini iz nekdanjega mahu. Še sedaj govore stanovalci Barja, da žive na »mahu«, čeprav vsa pokrajina že zdavnaj ne zasluži več tega imena.

Medtem smo prekoračili trudoma nekaj z grmovjem jelševja, vrbovja ter s steljo ali vresjem poraščenega sveta in se približali Grmezu. Nenadoma stopamo po lepem, danes v vročini blede zelenem mahu. Tla se vdirajo pod nami kakor na debeli preprogi, kjer pa

Jarek, vkopan v šotno plast. Spredaj na dnu lokvanj (*Castalia alba*), ob straneh levo in spredaj vres (*Calluna vulgaris*); desno zadaj zgoraj pa rožmarinka (*Andromeda polifolia*).

dlje časa stojiš, se pod stopalom nabere nekaj rjavoprozorne vode. Ob trajni suši obledi naš šotni mah (*Sphagnum acutifolium*) večinoma še bolj, da so vršički podobni kar planinski očnici — seveda jih moraš gledati skozi naočnike domišljije. Prav iz gmote takega mahu so nastale one debele plasti šote in to na isti način, kakor se v dobro pokriti tleči kopi izpremeni bukovina itd. v črno oglje. Izpulimo nekaj bilk mahu. Gornji vršiček je bledezelen, malo niže je že rjavkast, še niže pa preide v črnkast konec, ki polagoma izgine v nitkasti močarini. Brskaj še tako globoko, ne prideš do koreninic. Mokra tla so mahu podlaga, sama moča ga dviguje.

Če polijemo tak suh, skoraj bel šop šotnega mahu z vodo, se je ta napije kot goba in postane — zelen. Kadar pada dež na vršičke tega mahu in leze mokrota še niže, rastejo vršički vedno bolj navzgor in v stran, da dostikrat primanjkuje prostora. Mestoma tvori mahova debela preproga s tem dviganjem kar obsežne plitve kupe, podobne velikim zelenim krtinam. Iz teh krtin priraste mična mahovnica (*Vaccinium oxycoccos*). Lesnate, tenke vejice so polne zgoraj temnozelenih, spodaj pa belkastih, jajčastih, usnjatotrskih lističev. Konec meseca majnika se pokažejo še mali, zvončasti, svetlordeči cveti, iz katerih dozore na jesen črnkastordeče jagode. Spominjajo na borovnice in brusnice, sploh naliči ves grmiček te rastlinice borovničniku. Mahovnica je postala pri nas že prav redka, največ je je še tik Grmeza, kjer pokriva — deloma s presledki — ploščino okoli 150 kvadratnih metrov. V severnih krajih — n. pr. v sibirski tundri — je je pa še obilo; tudi tamkaj raste na mahovnih plasteh.

Vršički šotnega mahu rastejo torej veselo kvišku in v stran, čim nanj dežuje, pod seboj pa pokrivajo mrličje lastnega rodu. Zgornja debela plast z obilno vlago prepojenega šotnega mahu pa preprečuje gnitje spodnje plasti. Kakor ne more zgoreti v pepel lesovje, če zrak ne more do njega, tako tudi spodnji mah ne utegne segniti, temveč se pretvori v zoglenelo šoto, ki ni nič drugega kot stisnjeno preperelo rastlinje. Plast šote se je leto za letom kopičila, spodnje lege pa so se zgostile in do kraja napojile z vodo; zato ne propuščajo nadaljnje vode, ki se nabira pod njimi in — po daljšem dežju — tudi nad zelenim površjem. Zato se pa tla tako čudno vdajajo in zibljejo, ker spodaj ni prave trdnosti. Tukaj pri Grmezu je nekaka zemeljska vdrtna, zato puste ljudje šotni mah gospodariti, kakor mu ugaja. Vsenaokoli pa so pridni in umni gospodarji izkopalni v mah in šoto že pred mnogimi leti globoke jarke, da se zbira in odteka odvišna voda. Med jarki, ki jih od leta do leta še naprej očiščujejo, se pa svet suši in nekako dviga ter postaja tako prikladen za obdelovanje. Barjanska šota je tedaj nekaka polizdelana prst, zaradi česar je ne kaže uničevati s sežiganjem. Znano je, da je suha šota kaj dobro kurivo za peč; ali bolje je, pustiti jo na mestu, kjer se pod vplivom zraka in obdelovanja hitro izpremeni v rodovitno prst.

Novo izkopani ali očiščeni jarki ne nudijo spočetka opazovalcu ničesar posebnega, stene so gladke in črnorjave. A že takoj prihodnje leto po izkopu se na dnu v vodi in na stranicah pojavi zelenje. Na stoječi vodi se najbolj širita okrak (*Lemna minor*) in okrijek (*Riccia fluitans*). Kmalu poženejo še razni loči in bičevje (*Iuncus Scirpus*). V plitvejših jarkih se družijo v krasno barvno harmonijo žolte kalužnice (*Caltha palustris*), sinje potočnice (*Myosotis*), svetlovijoličasti cveti prelepe grebenike (*Hottonia palustris*) in pa grenki trolistni mrzličnik (*Menyanthes trifoliata*). Komaj pa opazimo temnordečerjave cvete čudnega petoprstnika, ki mu pravijo krvavo oko (*Potentilla palustris*). Najbolj zanimiva pa je neka rastlinica, ki jo opaziš le, če ogleduješ pozorno in od blizu stranice v šoto izkopanih starejših jarkov. Le za otroško ped so visoki peclji, na

Pokrajina v bližini Grmeza. Tla so poraščena z mnogovrstnimi šaši (*Carex*), kljunko (*Rhynchospora alba*), bico (*Schoenoplectus coronatus*) in mnogimi drugimi rastlinami, ki rasto zgolj na barju. Grmovje v ozadju je večinoma krljivka (*Rhamnus frangula*).

katerih se v poletnem času pokažejo bele cvetne zvezdice. Še zelenja ni na tej rastlinici, spodaj ima v krogu razvrščene okroglokijaste lističe, poraščene s ščetnicami. Na razprostrtih lističih vidiš pogosto še posušene ostanke mušic. To so ostanke mesene pojedine, ki si jo je privoščila rosika (*Drosera rotundifolia* in *D. intermedia*) — tako je namreč ime tej mični mesojedki. Na lističih se v svetlih kapljicah zbira prav ob ščetnicah klejasta tekočina in na te limanice se vjamejo mušice. Listič, na katerega je sedla mušica, se zvije in jo drži kakor v želodcu, ki mrtvo mušico razkroji in porabi dobri sok v prid rastline.

Drug zanimiv mesojedec je vodni mešiček (*Utricularia vulgaris*), ki plava s svojimi razcefranimi lasičastimi listi kar brez vseh korenin na črni grpnici. V vročem poletju se pokaže iz vode nekaj

prstov dolg pecelj z enim ali dvema živorumenima cvetoma. Mešiček pravimo tej rastlini, ker imajo listi na koncih zelenkastoprozorna zrnca, ki so votla, a imajo na strani luknjico s pravcato zaklopnico. To so pasti za male vodne živalce, ki se ujamejo v te mešičke, nakar jih rastlina prav podobno izsesa kot rosika. Na robovih jarkov raste in cvete o Veliki noči še lepa barska šmarnica (*Andromeda polifolia*), ki ima male, zvončaste, bledorožnate cvetke. Škoda, da utegne kmalu izginiti ta lepa cvetica, ne le zaradi tega, ker je šote manj in manj, temveč še bolj zato, ker jo domačini brezobzirno pulijo in v šopkih prodajajo na trgu.

Še marsikaj bi bilo povedati, pa treba je že enkrat priti na Grmez — končni cilj izprehoda. Ko si skakal preko jarkov in gledal cele ure vanje in okoli njih, si se skoraj tako utrudil, kakor če bi se bil povzpel preko Komarče. Kaka sreča, da ti je treba do vrha hriba od vznožja le malo desetih korakov. Pa se je izplačalo! Sedeš v suho vresje in si privoščiš zasluženi prigrizek.

Ni veličasten, pač pa mičen razgled naokoli bodisi proti Krimu, na zapad ali proti Ljubljani. Razvesele te obdelane njive v ravnini, še bolj pa širno Barje, lepo še posebno ob zahajajočem soncu. In koliko je življenja na njem in okoli njega! Nedaleč slišiš gučenje divjih golobov; lahko šteješ klice kukavice; spodaj se pa v zgodnji spomladi preletava v čudno vijugastem nizkem poletu kozica (*Galinago media*). Čuješ nežni žvižg cip (*Anthus campestris*); sedaj ima ta ptiček menda nekaj več miru, včasih so se pa snedeži na ljubljubljanskem trgu pulili za te živalce, ki so jih prinašali barjanski ptičarji — seveda usmrčene in nanizane na vrvice — v velikih množinah naprodaj. Toliko je užitka za oči in ušesa, da se kar težko ločiš, ko te mrak prisili k povratku v Ljubljano.

Čuček France:

Slovo od Triglava

Odločil sem se za Triglav. Da, na Triglav kot nekak zaključek poletne sezone. Nič posebnega, koliko otrok je že bilo na Triglavu. Že res, toda koliko obiskovalcev pozna pravi Triglav v vsej njegovi moči, krasoti in divjini? V njegovi samoti? Hodijo gor takrat, ko vse roma nanj, ko so odprte planinske kočice. Spoznati in videti ga vsaj enkrat v njegovi prvobitnosti, je bila moja želja in moj namen. Zato sem se odločil zanj prav tisto nedeljo, ko so bile zaprte že vse planinske postojanke in je vreme obetalo najslabše.

Poleg ostale planinske opreme sem vzel s seboj tudi dežnik z najboljšim namenom, da ga dobro uporabim. Ni mi pa prav nič pristojal poleg cepina, ki sem ga po kratkem prerekanju z domačimi iztihotapil iz stanovanja. V Mojstrani je deževalo. Šel sem skozi vas, ki je počivala v temi, do vodnika Laha, ki mi je dal ključ od stare Aljaževe kočice. Lepo kmečko sobo imajo tam pri C'kinovih, kakor se pravi po domače; na debelem tramu, ki podpira nizek strop, vise trije klobuki z gamsovimi bradami, nad posteljo je obešen cepin.

»Kam pa greste?« me je pobaral vodnik, mož visoke postave, kratkih, čisto belih las, košatih brk, res prava gorenjska korenina. »Na Triglav,« sem mu odgovoril oklevaje, kot bi me bilo sram odločitve. »Pa če bo slabo vreme, se ne bo izplačalo.« Rad bi mu rekel, da meni ni za vreme, a sem molčal.

Zunaj me je sprejel droben in vztrajen dež. Skozi okna so padali na cesto in v luže ozki prameni svetlobe in me spominjali toplote, ki vlada sedaj v teh kmečkih hišah. Šel sem mimo žage, kjer so še delali, in mimo stare cementarne, potem me je objela popolna tema. Nebo je bilo malo manj temno kot moj dežnik, v katerega sem se oziral, bolj sem slutil kakor pa videl nizke oblačne megle, ki so obdajale vso dolino in vrhove. Dežnik sem nosil prav nizko in dolga razpora, kjer je bil enkrat strgan, sedaj pa zašit, se mi je ves čas dozdevala kakor utrinjajoča se zvezda. Mislil sem na ljubljansko družbo. Danes, v soboto, so imeli zopet »zasedanje«. Sedajle so že zbrani, veseli so in dobro se zabavajo — a ti? Stopaš po blatni cesti, brodiš po lužah, ki jih opaziš šele, ko stopiš vanje, prav za prav jih občutiš, greš prav negotovemu dnevu nasproti. Vrag razumi to potikanje po gorah! Meni se je zdelo to moje početje prav kratkočasno, vso pot sem si požvižgaval pesmice.

Mrzlejši zrak mi je zavel nasproti, ko sem se približal Bistrici, ki je znatno narasla in hrupno valila svoje valove Savi v naročje. Občutek mokrote, ki je je bilo vsenaokoli dosti, so mi še povečali tenki curki vode, ki so padali iz korita vodovoda na peščena tla. Kolikokrat sem že šel po tej poti, a bilo je popolnoma drugače! — Zadnja domačija. Majhna okna so zastrta z rdečimi zastori, vežna vrata so odprta, slišati je harmoniko. Potem je utonil v dež tudi ta zadnji opomin človeške naselbine in koračil sem sam. Pri Peričniku sem vžgal luč, kmalu nato je prenehal dež, vendar nisem takoj zaprl dežnika, ampak sem ga še malo sušil. Ne bom popisoval na dolgo in široko, kako sem meril pot od Peričnika naprej, brodil luže, ki so postajale vse bolj pogoste in globoke, kako sem se jim izogibal. Po nogah so me božale mokre veje in mi kmalu premočile nogavice; prisluškoval sem čudnim glasovom, se zdaj pa zdaj zdrznil, misleč, da mi prihaja živina nasproti in da se bomo trčili. Pod Galerijami sem moral zopet odpreti dežnik, sicer bi prišel na drugi konec bolj moker kot suh. Stopal sem mimo planin in bajt, videl sem tisto malo kočico iz lubja, že skoraj popolnoma razpadlo. Skozi temne megle sem gledal obrise Stenarja in Dolkove špice, Cmir je bil bolj zagrnjen. In zopet me je objel gozd, pot je postala še bolj blatna in razmočena, po njej je ležalo odpadlo listje. Na treh mestih je hudournik razdejal pot, vsa je bila razkopana. Še kratka znana mi jasa in obstal sem pred kočjo. Odklenil sem debelo ključavnico in odmaknil težki zapah. Vsa kočja je en sam prostor, v njem je sedem postelj, železen štedilnik, skladovnica drv, tnalno s sekiro, dve mizi in dve klopi. Odprl sem okence in prižgal ogenj. Kmalu je bila vsa kočja v dimu, ki se je pa pozneje malo razkadil. Sédel sem za mizo in pojedel mrzlo večerjo. Na mizi je gorela baterija in metala dolge sence na steklenice in druge predmete po koči. Ko sem kmalu na to ugasnil luč, so risali svetli prameni, ki so uhajali skozi priprta vrata štedilnika in špranje na štedilnikovi plošči, čudne like po stenah. Prepoteno srajco sem razgrnil po ročaju sekire, zapičene v tnalno in vse skupaj primaknil bliže k štedilniku, da bi se prej posušilo. — Sam v koči, sam v dolini. Zunaj je zopet začelo deževati. Ko bi imel malo boljše razsvetljavo,

bi začel pisati zapiske, a ker tega nisem mogel, sem začel premišljevati. Sam sebi sem se zdel kakor majhen otrok, ki je bil ušel od matere in se potem vrnil k njej. Vrnil sem se med gore, pogrešal sem jih, hrepenel sem po njih; domače so mi tudi nocoj, čeprav tako mokre in črne, v tem dežju še bolj temne in nedostopne, a vendar privlačne in drage. Prav nič me ni odvrčala ta samota in zapuščenost, tako sem si bil želel vsega tega; saj je mir tako zgovoren, tako prija človeku. Mislil sem na prihodnji dan. Ure nisem imel s seboj, doma sem jo bil pozabil, treba bo delati pač po občutku; ko se bo zdanilo, bom šel naprej, potem bo že kako, nisem si delal skrbi. Naložil sem še na ogenj in legel. Prisluhnil sem prasketanju ognja, lahnemu vetru zunaj kože in drobnemu dežju, tihi pravljici samotne doline, nato sem zaspal. Sredi noči me je zbudila močna svetloba v koči. Malo me je zaslepila, potem je bila naenkrat zopet tema in od Triglava sem je strahovito zagrmelo, enkrat, dvakrat in nato odmevalo od črnih sten Stenarja, Škrlatice in drugih so-sedov. Potem je grmelo še in še, volto in preteče vso noč.

Zaskrbel me je prihodnji dan. Če bo grmelo in treskalo? Gori pada najbrž sneg. Naj pada! Od časa do časa je zavel močnejši veter in se zalotel v kočo, slišati je bilo dež. Med premišljevanjem sem zopet zaspal in v rahlem in nemirnem spanju dočakal svetlikanje. Vstal sem, se oblekel in pripravil na odhod. Ognja nisem prižigal. Prav za silo sem pojedel malo kruha z maslom in popil malo mrzle kave, jed mi ni dišala. V koči sem pustil suho srajco, jopič in malo hrane, tudi fotografski aparat sem priložil, a sem se vrnil ponj.

Dež je prenehal. Severna stena je bila zavita v goste, črne megle. Do gozda je še držalo vreme, a slutil sem, da ne bo dolgo. 1300 m je pisalo na kamnu ob poti, ko sem moral zopet odpreti dežnik. Smešna podoba: v levici dežnik, v desnici cepin. Prišel sem do prepričanja, da dežnik v gorah ni tako neumna stvar, prav dobro mi je služil, dokler mi je... Dež je vztrajen, jaz tudi. Zopet sem si pel v mislih poskočne pesmice. Pot je bila napeta, enakomerno sem prestopal kakor stroj, postalo mi je toplo, klobuk sem obesil na nahrbtnik. Od časa do časa me je oplazila mokra veja po nogah ali po hlačah, glavo je branil dežnik. Gozda je bilo konec, tudi ruševje sem že pustil niže. Skale so bile mokre in spolzke, moral sem paziti na stopinje, ker sem imel obe roki zaposleni. Izpod stene je šumela narasla Bistrica in slišati jo je bilo skoraj do vrha Tomiškovke poti. Žive duše nikjer. Včasih sem videl na poti vsaj kakšnega močerada, ki se je leno plázil po kamenju, danes tudi tega ni bilo. Na desni sem zaslišal padajoče kamenje, pogledal sem tja. Pod ogromno navpično skalo je prečil melišče gams, ves črn je bil in premočen od dežja. Tudi on je izginil, ostal sem zopet sam, sam z dežjem. Čez nevarno mesto sem prav srečno prišel z odprtim dežnikom. Prijel sem ga z glavo in levim ramenom, zanko cepina sem ovil okoli klina in po ročaju sem se spustil doli. Malo dalje pod nizko preveso sem se sklonil, dežnik sem pomolil ven, zato so mi pa kaplje, ki so padale s skal, ohladile vrat.

Končno sem prispel do studenca pod Begunjskim vrhom. V grapah je ležal novo zapadel sneg, bil je popolnoma mehke in se je globoko vdiral. Postal sem žejen, pesmic nisem več brundal. Malo mrzle kave sem popil, slekel srajco in oblekel površnik, ker je pihal veter; nahrbtnik je postal lažji. Po približno desetminutnem postanku sem šel naprej. Tu se je šele začelo. Jel je pihati močan veter, ki je nosil sodro in sneg, kmalu me je zazebló v roke, nataknil sem si podložene volnene rokavice, klobuk sem si zopet potisnil na glavo in ga pričvrstil z elastiko. V čevljih sem začutil mokroto, dokolenke so bile že prej pre-

močene. Trdneje sem prijel cepin in dežnik, ki mi ga je hotelo izpuliti iz rok. Ozrl sem se proti Begunjskemu vrhu. Padal je sneg in videlo se je, da ga nosi veter kar v plasteh. Prava zimska slika, kakršno gledaš doma skozi okno. Moral sem že dobro paziti na markacije in na skrivne razpoke v skalah, katere je že tu in tam pokril sneg, ki bi se pa takoj vdrl. Samo da pridem do ledenika! Veter je pihal sunkovito in mi obračal dežnik. Štirikrat mi ga je obrnil, potem so ostale samo še tri konice cele in dobil sem trioglat baldahin. Še ta baldahin sem zaprl. Rokavice so bile vse skozi premočene, še preden sem prišel do ledenika, sem imel v čevljih — luže. Zavedel sem se samote v tej zapuščeni pokrajini, a še na misel mi ni prišel povratek. Vztrajati! — Ledenik, snežna, meglena in mokra pokrajina. Po ledeniku je bilo razmetanega dosti kamenja in temnih skal, ki so malo blažile sivkasto belino. Sneg je bil mehek in moker, vdiral se mi je, lezel mi je v čevlje od zgoraj in se sproti topil. Prečil sem na levo, da sem prišel do skal, nato sem šel po njih naprej. Sitno in težko je bilo iskanje markacij, a moral sem se jih držati. Sneg je začel pokrivati tudi skale.

Skoraj neopazno sem začutil višino, teže sem hodil in dihal, saj tudi nisem bil še nič, skoraj nič počival. Od Triglava sem je bučalo in vršelo, kakor bi padal slap z grebena prav na ledenik. Nisem si vedel razložiti, od kod to bučanje. Kasneje mi je postalo vse jasno. — Tudi površnik je bil že premočen, mokroto sem občutil na goli koži. Malo sem še taval, ko pa sem zagledal na sedlu med Kredarico in Triglavom desko z napisom, sem zavil tja. Dežnik sem položil pod velik kamen, saj mi itak ni več služil. Brez počitka sem se odpravil naprej.

Veter čedalje bolj besni, vse bolj pogosto pada sodra, hladneje postaja. Na meni ni več suhe krpe. V skale vsekane stopinje so polne vode, potočki, ki tečejo po skalah, curljajo na hlače, za rokave. Veter piha od spodaj navzgor in meni v obraz. Ko zavijem na jugovzhodno stran, se začne pravi pekel. Sneg, sodra, vihar. Klinov se prijemlje sneg s spodnje strani, skale so zasnežene od spodaj navzgor, po vsekanih stopnjah se kopiči sneg, ves moker in težak. Gazim ga do kolen, naklonina se stopnjuje, skale pod snegom so gladke, a sodra in veter me neprestano bijeta v obraz. Ne morem več gledati, mežim in se držim za klin, ne za klin, za strjeno vodo, ki je klinu podobna in mi teče za rokav. Ko zopet pogledam, vidim pred seboj le nekaj metrov in še tam samo sneg in zasnežene skale.

Obupno je, a ne odneham. V roke me zebe, obraz me skeli. Pomagam si do klinov s cepinovo zanko in to bi kmalu postalo usodno. Klin, kamor sem zataknil zanko, je bil povešen, zanka mokra in spolzka. To sem opazil šele kasneje. Prijel sem se z obema rokama za ročaj cepina, da se potegnem više, kar se mi zanka sname in jaz lovim ravnotežje z rokama, brez opore, nogi tičita v snegu, levo od mene samo majhen presledek do roba skale. Ujamem se in nadaljujem pot. Na ovinku, kjer zavije pot na levo in potem proti grebenu, je zamet, cepin se vdre do lopatice. Odkopavam sneg in si ga usipam na noge. Tudi tu pridem čez.

Nisem še niti na Malem Triglavu. Postanem oprezen in previden. Vihar se stopnjuje, Triglav se otepa človeka, ki ga moti v njegovi samoti in miru, hoče se ga iznebiti kakor konj nadležne muhe. Gladke plati so za menoj, stopam po grebenu. Vihar me sili v prepad, na ledenik. Krčevito držim kline, sklanjam se prav nizko in čakam, da minejo sunki, plašč plapola v zraku in me ovira.

Kaj bo šele nazaj grede! Sneg bo še bolj zametel stopinje; ni trden, da bi se lahko zanesel nanj. Pomislim na svoje domače. Ko bi sedaj vedeli: Nihče ne sluti, v kakšnem peklu sem. Težko že diham, malo počivam, nato zopet naprej. Pogledam v megleni prepad na desno. Ne, zdrav moram nazaj. Pravi orkan

besni z nezlomljivo silo. Lice in ves obraz me bolita, ker ju neusmiljeno šibata sneg in sodra, zbada me kakor šivanke, vse na meni je ledenomrzlo.

Na vrhu Malega Triglava sem, malo postanem. Začnem se zavedati popolne samote v tej divji, besneči prirodi. Pred menoj kot neprehoden zid padajoči sneg, pomešan s sodro, ki ga nosi veter z vso močjo in ga zaganja vame. Pot po grebenu je izpostavljena, čeprav zavarovana; čim više pridem, tem bolj se stopnjuje vihar, tem bolj sem utrujen, tem nevarnejša je pot. Ne morem več gledati, zamežim. Nazaj? Ne! Vzpnem se nekaj korakov naprej in zopet obstanem. Vidim, kako se z vsakim korakom in z vsako minuto manjša verjetnost povratka. Torej umik? Trma ali pamet? — Žalosten in nerad se obrnem.

Povratek je bil še težji. Moral sem zelo paziti, veter mi je pihal v hrbet in pretil pri vsakem koraku, da me prekucne na glavo. Nekajkrat sem se zamajal, a vztrajal. Kar mi nenadni sunek vetra potegne klobuk z glave, elastika še drži, a veter jo sname z brade, še preden morem pomagati. V tem tihem boju bi kmalu omahnil. Veter vrže klobuk na visečo skalo, kraj poti in ga pritisne nanjo, ker piha v pravem kotu nanj. Primem cepin z levico, z desnico pa se zavarujem na klinu in hočem pritisniti klobuk s konico ob skalo. Ko pa sem oddaljen od njega še kakšnih 40 cm, ga nov sunek vzdigne visoko v zrak, ga zavrtinči in počasi spusti v prepad. Gledam za njim, dokler mi ne izgine v megli. Pogledam v brezno, nikjer nič, samo megla in veter. Neverjetno me potre izguba zvestega tovariša in spremljevalca. — Sodra mi bije v razkrito glavo in čelo, začutim tako hude bolečine, da ne morem več strpeti. Zaprem oči in čakam. V kratkem zatišju si privežem vetrni jopič okoli glave in to mi pomaga. Hitim navzdol, skrbi me pot po ledeniku, postajam manj previden. Včasih sprožim plazič, ki smukne v prepad.

Naenkrat prevzame levo roko čuden občutek, prav za prav to ni več občutek: v levo roko me ne zebe več. Z desnico jo potipljem in začuden ugotovim, da je neobčutljiva kot les. Snamem rokavico, prsti so nabrekli, nobene prave barve ni več. Tudi desnica ni več prava. Zagrabil sem sneg in si drgnem roko in ko mi to nič ne pomaga, nataknem rokavico nazaj in še bolj pohitim dol. Še enkrat se ustavim in trem roko s snegom. Zopet nič. Pot postane lažja, pred vetrom imam boljši zaklon, zato skoraj tečem. Šele ob vzhodu poti začutim najprej mezinca in nato še ostale prste. Rešen sem. Vesel sem, da sem še živ, vesel, da čutim roko, naj pada sneg, naj piha burja do kosti, do studenca že pridem kako, naprej bo laže.

Vzamem dežnik in hitim po mokrih skalah navzdol, preskakujem v snegu, se vdiram do kolen, nič zato, samo dol, dol. Po ledeniku tečejo potoki, na Triglavu še vedno buči kakor prej, ko sem šel gor. Sedaj razumem, sedaj vem, od kod vse to! — Na skalah težko najdem markacije, ki jih je medtem deloma že prekril sneg. Čim bolj se oddaljujem, tem mirnejše postaja ozračje. Pri studencu hočem pojediti jabolko, pa mi pade iz premrle roke. Zavijem na Tominškovo pot in zopet me zajame dež, spočetka gost in težek, potem droben, tisti dež, ki stori, da si človek zaželi tople peči, lepe knjige ali lepe glasbe skratka mirnega nedeljskega popoldneva doma za pečjo, na suhem... Nekajkrat se spotaknem, pa se srečno ujamem. Kamen zgrmi v prepad in splaši gamse. Pridem v gozd, zaslišim Bistrico. Okoli mene dež, samo dež, vetra ni več. Ogledujem gozd, ki žari v lepih, pestrih jesenskih barvah. Macesni so čisto rumeni, smreke svetle, ruševje pa temnozeleno. Bistrico prebredem kar obut, saj mi je vseeno. Zjutraj tu še ni bilo potoka. V koči zaman poskušam prižgati ogenj, končno opustim to misel, pobašem suhe stvari v nahrbtnik in hajdi — v Mojstrano!

Z leve in desne grme v dolino hudourniki, ki jih ne vidim, samo slišim jih. Po poti je še enkrat toliko luž kot prejšnji dan. Tik pred Mojstrano dež poneha. Dobro, da ne srečam kakšnega orožnika, gotovo bi mu bil sumljiv; kako tudi ne! Plašč žalostno visi na meni, lasje so razmršeni in mokri, hlače spuščene, nogavice so mi zlezle z meč v čevlje, ves sem blaten, neobrit, v eni roki držim cepin, v drugi nekaj črnega: včasih je bil to dežnik!

Vodniku sem oddal ključ; ko sem mu povedal, kje sem bil, je majal z glavo. Ker je bilo le še pet minut do odhoda vlaka, sem do postaje tekel. Šele v vlaku sem se malo oddahnil. A kaj, ko nisem mogel sestiti! Prostor je že bil, toda hlače so bile prepojene z vodo in vse trde, kot bi bile poškrbljene, v čevljih je škokotljalo pri vsakem koraku. Edino srajco sem si lahko preoblekel. Na Jesenicah sem popil čaj, edino toplo stvar od sobote opoldne. Vse, kar sem doživel, se mi je zdelo kakor sanje.

Domov sem prišel okoli pol sedmih in slekel »vodo« s sebe, potem ko sem jo nosil na sebi približno deset ur. Obdal me je prijeten občutek prestane borbe in zmage, ne nad goro, temveč nad samim seboj in to noč sem spal spokojno.

Ni mi žal za ves trud in napor, ki sem ga prestal, Triglav se mi je priljubil še bolj in kadar ga vidim ob jasnem vremenu, se spomnim vselej te ture, ki mi ostane v spominu kot ena najlepših, kar sem jih doživel.

Tako sem se poslovil od Triglava.

Čez teden dni (20. oktobra leta 1940.) sem ga gledal ob najlepšem vremenu z vrha Jalovca. Ali je bila to gora, s katero sva se pred tednom dni nemo sprijela v tihi, zagrizeni borbi? Bil je popolnoma miren, naravnost svečan se mi je zdel, kazal ni niti sledu one besnosti, s katero se je bil otepal mene; visoko teme in pleče mu je pokrival nov, deviško bel sneg.

Pavel Kunaver:

Slikanje v planinah

Marsikdo bo pri pogledu na ta napis zagodrnjal: »Le čevlje sodi naj kopitar!« In prav bi imel, kdor bi v tem članku pričakoval razprave o umetniškem slikanju v planinah. Kdor bi hotel kaj takega od teh vrstic, naj list kar obrne. Namenjen je namreč onim planincem, ki bi hoteli pri uživanju in doživljanju gora še kaj dodati in se vračati še nekoliko bolj bogati domov. Prav gotovo jih je mnogo, ki obžalujejo urico, ki je niso popolnoma izrabili, niso izčrpali vseh možnosti, ki jih je nudil lep dan, lepa gora, lep razgled; ko so si želeli, da bi si vse divote, barve, oblike vtisnili globlje v dušo, da bi odnesli s seboj nekaj trajnega.

Dolgo, prav dolgo, že leta sem pričakoval, da se bo kdo od poklicanih mojstrov oglasil in povedal lepote žejnim planincem, kako bi še bolj obogatili svojo dušo, še srečnejši uživali, kar se jim nudi na sinjih višavah. Ker pa se to ni zgodilo, sem se ojunal jaz, da napišem nekaj vrstic o slikanju na gorah. Mogoče bom s tem izzval koga, ki še kaj boljšega pove o tem prezanimivem predmetu, ki bi mogel tisočem ali pa vsaj stotinam izdatno pomagati do globljega užitka in celo do boljšega razumevanja gorske prirode.

Zato naj se mi torej ta članek oprostí. Oprostí se mi pa lahko še zato, ker me je do njega napeljal deloma sam veliki Goethe. Nekje — ne vem več kje — toplo priporoča, naj vsakdo poizkusi v prirodi slikati. In še dostavlja, da boš predmet, ki ga hočeš narisati, tudi prav pogodil le tedaj, če ga boš gledal, dolgo,

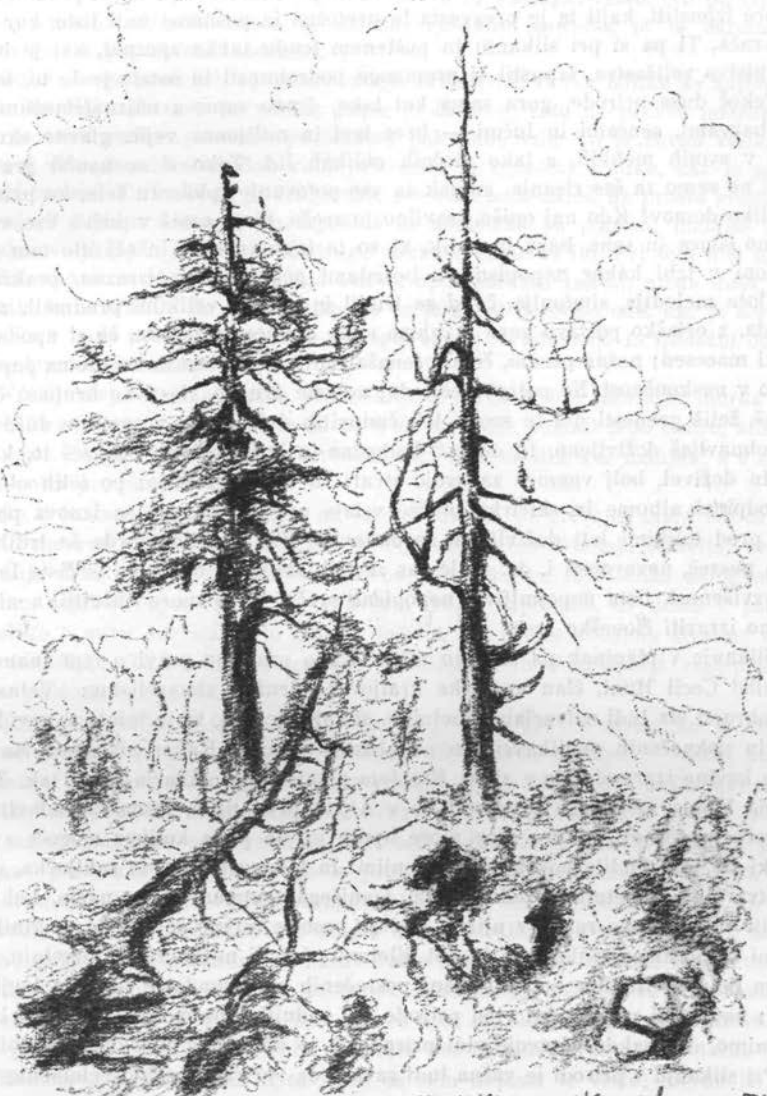
dolgo gledal in šele nato prenesel njegove oblike na papir. Sam se je tega vestno držal in je ustvaril zato nekaj zelo lepih skic, posebno na svojem znanem in znamenitem potovanju po Italiji. Na teh skicah se človek lahko tudi uči, kako je mogoče z malimi potezami ovekovečiti pokrajino, ki nam ugaja, zanesti vanjo tudi nekoliko njenega duha in ga vzeti s seboj domov v tiho sobico, kjer bo še leta nato vršila svojo glavno nalogo: vzbujala živo predstavo nekaj doživljene lepote in osrečevala tvorca slike.

Tudi drugi vzrok se mi zdi dokaj tehten. Od mladih nog sem rad skiciral. Takoj ko sem pričel hoditi v planine, sem skrivoma narisal zdaj goro, zdaj lepo planinsko drevo. Seveda sem svoje »umetnine« skrbno skrival. Tako je ostalo do današnjih dni, le da sem se pozneje vestno ravnal po Goethejevem navodilu in napotkih nekaterih, diletantom namenjenih priručnikov; gotovo ne morem biti nikdar dosti hvaležen obsežni in krasno ilustrirani, metodično najboljši knjigi za diletante akvareliste: L. Richmond and J. Littlejohns, *The Technique of Watercolour Painting*.

V teku dolgih desetletij se mi je nabralo na stotine skic, ki so vse dobesedno izpolnile tisto, kar je vsak metodik obetal in še več! Zeleč, da bi se mali trud vsem tako prebogato izplačal, kakor se je meni, čutim posebno danes, ko marsikdo kuje načrte, kako bi v bodoče temeljiteje izrabil svoj čas v gorah, dolžnost, da mu nasvetujem tudi po svoje, naj vzame — četudi na skrivaj in na samem — v resnem pogovoru s prirodo svinčnik in čopič in poizkusi spraviti na papir vsaj »sled sence onstranske gloriije«; in ne bo mu žal.

Zakaj ne? Poizkusimo opisati koristi, ki jih imamo od slikanja predmetov, ki se nam nudijo v planinah, četudi jih ne narišemo tako, kakor bi želeli, četudi od njih nimamo niti gmotne koristi niti slave. Potujočemu preko gora se ti ne prestando odpirajo novi prizori, novi zanimivi predmeti. Vtis se vrsti za vtisom, da jih je duša prepolna; toda mnoge zabrišejo novi, enako močni ali še močnejši vtisi. Nekoliko ti pomore fotografija — a to ni tvoja zasluga, če si na ploščo pričaral kos lepe prirode, kajti slika je nastala s pomočjo kemikalij in s tujimi sredstvi. Sledeč neprekosljivemu Goethejevemu navodilu pa gledaš dotični predmet — pastirsko bajto z lepimi macesni, lepe oblike strme gore, divje razmršene in vendar tako plemenite podobe stoletnih viharnikov, nežne, mehke planike, svišče in tisočere druge predmete — točno in natančno in že ob samem točnem gledanju ti ostajajo v duši mnogo globlji vtisi kakor sicer. Vse to pa se še mnogo, mnogo bolj poglobi, ko se začneš s predmetom boriti. Borba obstoji v tem, da hočeš vtise, ki jih je predmet zapustil v tvojih možganih, prenesti s svojo roko na papir. Tu se prično veliki procesi v duši, procesi reproduciranja, primerjanja resničnega predmeta s tem, kar si ustvaril ti, spoznavanja resnice in lastnega »umotvora«, spoznavanja zunanjega velikanstva in svoje male — sposobnosti. Posebno pomembno pa je ravno reproduciranje in primerjanje, ki je vseskozi zanimiva in nad vse plodovita borba! Kako živo ostanejo v spominu vse oblike, če si jih resno izkušal prenesti iz prirode na papir! In šele barve, s katerimi se prav posebno boriš, ko jih skušaš posneti, ustvariti z umetnimi sredstvi in položiti na papir to, kar one z različnimi odtenki tako lepo sestavljajo v velikanskih gmotah in malih, nežnih predmetih. Vsi ti vtisi so šli po poti oko, možgani, roka, papir, in to kolikokrat! Kdo naj to še izbriše? Če se ti je risba tudi ponesrečila, nikdar, nikdar več ne bodo vtisi izginili, tako globoko so se začrtali v občutljivo dušo!

V dokaz tega so mi nešteti dogodki. Še kot deček šestnajstih let sem se nekoč boril s Triglavom v jutranji zarji, ko sem ga gledal s Stola in hotel nezaslišano

20. VII. 33. Nad Klemenškovo planino RK

krasoto naslikati. Seveda je bil zaman ves trud! A kaj zato, ko mi pa danes po malone štiridesetih letih stoji Triglav pred dušo tako lepo ožarjen, kakor je bil tistokrat! Da, v resnici, celo ko gledaš prav ponesrečene risbe, se spomniš vseh lepôt, ker ravno tedaj vstane pred teboj v vsej svoji popolnosti gorska priroda in njeno veličanstvo, ki si se mu ponižno, pa vztrajno hotel čim bolj približati.

Še bolj pa vrše seveda svojo nalogo kolikor toliko posrečene skice. Morda so lepe samo zate, saj jih nikomur, razen najintimnejšim članom svojega kroga

ne pokažeš. Najprej si pri dobrem opazovanju izpustil vso navlako, ki je fotografija ne more izpustiti, kajti ta je prezvesta in pretočna in posname tudi tisto, kar moti in odvrta. Ti pa si pri slikanju in poštemem trudu lahko spoznal, kaj je bistvo slike, bistvo veličastva. Izpustil si premnoge podrobnosti in ostalo je le to, kar je tako rekoč duša prirode, gora sama kot taka, drevo samo z najznačilnejšimi vejami, barvami, sencami in lučmi — brez igel in milijonov vejic, glavne skupine meglá v svojih mehkih, a tako močnih oblikah itd. Tako si se naučil pravilno gledati ne samo za čas risanja, ampak za vse potovanje sploh. In šele, ko prineseš tako sliko domov! Kdo naj opiše pravilno to srečo, ki jo nosiš v duši? Vse v tebi je polno sonca in senc, barv in oblik, ki so te tako veselile in očarale tam gori! Vse doni v tebi kakor nepopisna, z besedami popolnoma neizrazna, prekrasna, osrečujoča melodija, simfonija, če si se trudil in boril z velikimi predmeti, z deli razgleda, z orjaško postavo gore in njene silne okolice: romanca, če si upodabljal junaški macesen; nežna pesem, če si prenašal milino planinskih cvetlic na papir — in tako v neskončnost. Ne potrebuješ tedaj nobene družbe, zlasti ne hrupne; če pa jo imaš, želiš prenesti del te sreče, teh čudovitih doživljajev v sorodne duše in z njimi obnavljaš doživljeno. In doma? Radostno in bolj nazorno pokažeš to, kar si videl in doživel, bolj vnameš za svojo stvar. In zadnje plačilo: po letih obračlaš liste, odpiraš albume in skicirke in vse vstaja pred teboj, vse se iznova poraja, sreča, pred tolikimi leti doživljena, se obnavlja. Kar je bilo morda še trdih doživetij, nesreč, nevarnosti i. dr. — je čas zacelil, zabilisal, ostala je le čista lepota, čista izvishenost, tista nepojmljiva, nepopisna sreča, ki jo more občutiti, a nikdar pravilno izraziti človeško srce.

Slikanje v planinah pa ni tako težko. Kako pravilno pravi o tem znameniti akvarelist Cecil Hunt, član angleške kraljevske družbe akvarelistov: »Velasquez in Rembrandt sta tudi ustvarjala umetnine, slikajoč lepoto, ki je ležala v navidezno grdih in pokvečenih pritlikavcih in nagubanih obrazih. Kakor alkimista sta ničvredne kovine izpreminjala v zlato. Problem planinskega slikarja pa ni tak. Zlato, resnična lepota njegovega predmeta je v Alpah pred njim, jasna in čudovita, in nemogoče je posneti jo. Vse, kar more upati, je, da poda kolikor mogoče zvesto vtise, ki jih je vzbudila pokrajina pred njim. In tako pridemo do zaključka, da je pri ustvarjanju umetnine predmet sam manjšega pomena kakor način, kako ga umetnik vidi in kako ravna z njim.« Zadnje besede veljajo seveda le umetnikom; kajti mi se pečamo s slikanjem le kot diletanti; četudi ne dovršimo umetnin, nam pri tem delu in izdelku bolj ali manj posrečenih skic vendarle pripade levji del koristi: najgloblji neposredni vtisi prirode. Od zadnjih Huntovih besed pa si lahko zapomnimo, da vsakdo po svoje vidi prirodo in jo nato tudi po svoje upodobi.

Pri slikanju v prirodi je važna tudi zavest, da »priroda vsebuje elemente barv in oblik za vse slike, kakor ima klaviatura glasove za vso glasbo. Toda umetnik je tu rojen za to, da izbere in izvoli tiste elemente, ki rode končno lepoto, kakor skladatelj tudi izbere in oblikuje svoje note in oblike, dokler se mu iz kaosa ne porodi divna harmonija« (Whistler).

Nekoliko slikati se lahko vsakdo nauči. Podlago je dobil zato že v šoli. Kar manjka, izpopolni s proučevanjem zadevnega slovstva; v vsaki knjigarni dobiš dovolj dobrih knjig o tem predmetu. Posebno važno je, da se navadiš mešati barve, kar ni težko, če si malo ubogljiv in se držiš enostavnih navodil, ki jih dajejo priročniki. Nikarte pa ne nosi s seboj škatle z neštetiimi barvami! Omeji se na najpotrebnejše in z njimi boš mnogo ustvaril. Cecil Hunt n. pr. svetuje samo

sledeče barve: kobalt, rumeni oker, svetlordeča in Vandyke-rjavo. Ali pa cijanova modra, kadmij, indijsko rdeča in umbra. Posebno spočetka je ta skromna, a odlična paleta popolnoma zadostna.

Odloči se za predmet, ki te navdušuje. Enostavne velike oblike so najlepše in najučinkovitejše. Priroda je velika, papir je majhen, zato ne preveč podrobnosti, ki bi na tako malem prostoru popolnoma pokvarile vtis. To je ravno velikanska prednost slikanja, da svobodno voliš predmete in izpuščaš s slike, kar je preveč, kar ni bistveno. Ta svoboda je dragocena, gre celo tako daleč, da prosto prestavljaš na svojem papirju drevesa, jih izpuščaš in nameščaš po potrebi, dodajaš sence, svobodno voliš lepše predmete in druge pokriješ, izpustiš itd. Pri tem nisi ničesar zagrešil, ako je ostalo pokrajini nje bistvo, njen posebni značaj, njena duša, ki te je ganila in navdušila. Na tvojem papirju se je zopet porodilo ono, kar je šlo skozi tvoje oko v tvojo notranjost, kjer se je vžgal ogenj občudovanja in ljubezni do veličine in lepote predmeta.

Včasih stopi v stran s pota. Mnogokrat te ne zadovolji ospredje, morda ga je preveč. Nekaj korakov v stran in že se ti za ospredje ponudi lepo drevo, slikovita skala i. dr. Če pa tega ni, včasih previdno sam nadomestiš, kar manjka, a v skladu z bistvenim predmetom slike.

Če ti je dan dar, lahko skico na mestu dovršiš. Če žrtvuješ malo več časa, se ti bo to stoterno poplačalo; vtisi bodo globlji, nepozabni ostanejo doživljaji tesnega občevanja med teboj in veličastvom prirode. Dovršiš pa tudi lahko skico samo v glavnem, zapišeš barve in si jih predvsem dobro zapomniš, da doma v prostem času sliko v miru dovršiš in jo iznova doživiš, pri čemer posebno živahno deluje tvoja domišljija. To so krasni trenutki ustvarjanja in obnavljanja najlepših trenutkov planinskega izleta.

Tudi fotografija ti lahko služi. Morda je bilo preveč mraz, ko si ugledal lep motiv, morda je bilo mesto prenevarno, ali tovariši nestrpni — tedaj pomaga fotografija. Seveda dobro pomni: nikarte kopirati po fotografiji, kajti (kakor sem že tolikokrat ponovil) fotografija je preveč točna in nam nameče preveč podrobnosti, mnogokrat tudi nepotrebnih. Tudi boš zaman iskal pravih barv in pravih odtenkov senc, ker fotografija vse to pretirava. Ko fotografiraš pokrajino, ki jo hočeš kasneje slikati, dobro, dobro opazuj barve in sence in si jih zapiši, če si jih zapomniti ne moreš! Le tako boš mogel doma porabiti fotografijo v svoj namen.

Ne slikaj v premajhnem formatu! Večje slike je lažje izdelati kakor majhne, svobodneje se gibljeta svinčnik in čopič, svobodneje teče barva in pravilnejše bodo oblike izbranih predmetov. Ali vzameš blok ali skicirko, je tvoja zadeva. Vsekakor pa naj bo papir čim boljši in močnejši, ker na slabem papirju je težko delati.

Končno naj se ponovno opravičim, da sem napisal te vrste; morda je pa le prav, da se ne oglašajo samo mojstri in učitelji, ampak da pove svoje mnenje tudi učenec. Najboljši in najostrejši sodniki svojih učiteljev so učenci, in ti lahko povedo, ali so imeli korist od naukov svojih mojstrov. In tu lahko brez pridržka povem, da se je vse, kar se mi je obetal: povečanje užitka v gorah, globlji in trajnejši vtisi, točnejše spoznavanje planinske prirode, večje doživljanje gorske sreče in še mnogo drugega ob slikanju planinskih predmetov natanko izpolnilo. Plačilo je bilo mnogo večje, kakor sem kdaj pričakoval. Ker pa želim, da bi bili tudi drugi tako srečni v gorah, kakor sem bil jaz, sem napisal te vrstice; vsakemu planincu svetujem, da naj se tudi s te strani loti gorá in koristno izpolni dragoceni čas, ki nam ga je usojeno preživeti v mogočnem, divjem okrilju gora.

Dr. A. Brilej:

Velika gora

I.

Velika gora ali — po Valvazorju — Veliki ribniški boršt se prav dobro vidi z Ljubljanskega gradu ali z Golovca, saj je v premi zračni črti oddaljena od slovenske prestolnice le 43 km.* Če stojiš na grajskih Šancah, boš opazil v ozadju med Sv. Ahcem (749 m) in Kureščkom podolgovato, gozdno, valovito gmoto z enim izrazitim vrhom, izpolnjujočo ves prostor med omenjenima višinama. To je Velika gora (markantni šilasti vrh je Turen), stražarica in dobrotnica Ribniške doline, ki dobiva iz tega gorskega vlaka vodo, namakajočo ribniška polja, in les, iz katerega marljivo ribniško prebivalstvo izdeluje svojo slovito suho robo. Severovzhodni del gore pa daje na svojih senožetih obilo sočne krme za živino.

Če imaš dober daljnogled, ti bo pokazal pod Turnom bele lise, ki niso nič drugega kot Stené ali Ribniški Svatje, na katere nameravam s pričujočim skromnim prispevkom opozoriti planince.

Ko sem predlanskim prvič nameril korak na Veliko goro, sem se kot previden začetnik držal v bistvu one smeri, ki so jo zaznamovali ribniški planinci, na čelu jim prizadevni načelnik tamkajšnje podružnice SPD, g. ravnatelj Trošt. S tovarišem V., ki mi je tisto leto mnogo drugoval na kolesarskih izletih in pri sprehodih po Dolenjskem, sva stopila lepega junijskega jutra čez obokani kamniti ribniški most, s katerega se ponujajo res najslikovitejši pogledi na ta ponosni trg: na cerkev, ki ima v svoji notranjosti lepe Wolfove freske in znamenito Groharjevo mojstrovino, oltarno sliko sv. Štefana, in na staro Rudeževo graščino, ki se zrcalita v strugi ne prebistre Bistrice, ter na skupino hiš ob široki, a plitvi rečici. Zunaj mesta sva si že na polju poiskala ogromen hrast, ki služi po navedbi še neizdanega vodnika za Ribnico kot kažipot popotniku, namenjenemu proti Veliki gori. Od tam dalje pa se drživa kar telefonskih drogov, ki naju vodijo po poljski stezi čez plitvi regulirani potoček Sajevec vseskozi po ravnem proti Veliki gori. Na desni vidiva velika, graščini podobna stanovanjska in gospodarska poslopja Rudeževega posestva Ugar, nato pa speva po stezi, ki poteka zaradi pogoste povodnji in močvirnega ozemlja deloma na koleh, do reke Ribnice, motne, mirne, globoke, z ločjem obdane vode, ki naju kljub nastopajoči prigravici ne vabi h kopanju. Ribnica izvira pod Veliko goro, a že kmalu po izviru kot pristna kraška voda sredi polja ponikne. Valvazor izvaja nje ime od mnogih rib, ki so v njej. Dr. Rus jo imenuje Vidrnico; tudi to ime bi potrjevalo Valvazorjevo mnenje, saj kjer ni rib, se tudi vidra ne naseli. Od tod sva se vzpela v hrib Kobilo, kjer se dosedanja steza spremeni naenkrat v čedno cesto; gozd je tudi lepo izčiščen, hodimo kakor po parku; na razgledišču vrh klanca je znamenje in klop, da se lahko počiješ. Od tod imaš tudi že prav jasen pregled dolgih gozdnih kompleksov Velike gore, ki je na tej jugovzhodni strani ne prekinja niti ena travniška jasa. Samo bele Stené mole na skrajni levici iz temnega bukovja in smrečevja.

Spustiva se po bregu v vas Zadolje, ki ima osem hiš, precej kur, a nič jaje, kakor izveva na svoje vprašanje (ker je vojna in piča bolj pičila, moramo na izletih

* Glej Wester-Žmitek: Razgled z Ljubljanskega gradu, ki obravnava na strani 33 in 34 Veliko goro.

paberkovati za hrano). Očanec starina, ki bi mu dal šestdeset let, a jih izpove že kar osemdeset, nama pojasni, da morava po dolini do gozda, tam pa da bova že opazila markacije, ki vodijo k Stenam. Prekoračiva z zorečim žitom pokrito ravnico in že naletiva na znake, ki naju pomirljivo vodijo skozi gozd in po kolovozu skoraj nekoliko dolgočasno vedno v isti smeri povprek po pobočju navzgor. Brez posebnega užitka doživljava junijsko soparo, ko sopihava po skaloviti, od hloedov zglajeni in razorani cesti, ki v par širokih zavojih preseka pobočje, dokler ne dospeva na kraško ravnico nad »Ribniškimi Svati«. Sediva jim tako rekoč na temenih, vendar še nisva na najvišji točki Velike gore, kajti za našim hrbtom se vrstijo še višji, gosto zaraščeni holmi, glave in kope, ki odločno nadkriljujejo našo točko in zapirajo razgled proti zapadu, to je proti Loškemu potoku in Dragi. Tam zadaj nekje se dviga najvišja vzpetina Velike gore, 1253 m visoka Bela stena (Turn), ki samo za 36 m zaostaja za Goteniškim Snežnikom in je torej drugi najvišji vrh Dolenjske. Ta vrh pa ni vabljiv, ker je gosto zaraščen in torej ne daje nobenega razgleda.

Ribniška dolina se sveti in blešči 600 m pod Stenami, predvsem Ribnica, bela, na široko razložena, celo mesto; dalje pa, kakor jagode na molku, Goriča vas, Nemška vas, Prigorica. V Dolenji vasi vidim celo jezero sredi kraja, to je Ribnica, ki tam ponikuje; z naše višine pregledamo ves njen kratki tok; za Ugargjem privre iz kraške zemlje, se v velikem loku ovije po močvirnem svetu okrog Kobile, požene par mlinov v Zalužju, Gabrju in Prigorici in izgine sredi Dolenje vasi v podzemske votline. Kje privrejo njene vode zopet na dan? Nemara v Rinži ali Kolpi?*

Foto dr. A. Brilej
Križi pred vhodom v jamo pod stenami

Onstran v soncu toneče ravnice se širi Mala gora, bolj gola kot Velika, bolj suha: žejna kot kanja (pravi Lesar) — bela cerkev Sv. Ane se sveti med pašniki, nad njo vidim skalne stene, dalje proti severozapadu pa senožeti, loke, vmes redke gozdove tja do Petelinjeka (868 m) in Grmade (887 m) odkoder smo se že prenekaterikrat v gladkem smuku podričali navzdol na Velike Poljane in še kar naprej po cesti do Koslerjeve graščine v Ortneku. To so spomini!

Ko sva se nagledala in nasedela na svatovskih glavah in ramenih, bi rada videla okamenelo družino še od spodaj! Po stezi se spustiva kakih 50 m globoko v vznožje sten, kjer nato preprečkava vso to ogromno skalno skupino. Tu šele lahko temeljito opazujeva te pečevite sklade v vsej njihovi mogočnosti in obsegu. Ni čuda, da so s svojimi razsekljanimi slopi in stolpi dražili domišljijo naroda, ki je tod okoli sekal bukve, napravljaj v gozdni tišini drva, lovil divjačino, nastavljal polhom in s tenkim čutom za oblike ogledoval te izprane stene in

* Lesar Anton, ki je zanimivo in obširno opisal Ribniško dolino v letnem poročilu višje realke v Ljubljani iz leta 1864., iz katerega sem povzel nekatere podatke v tem spisu, domneva, da Ribnica napaja Kolpo.

žlebove, razklane in izjedene pečine, ki se liki gube obleke spuščajo z višav: v stebrih, nosovih, pomolih in balvanih prepadnega ostenja je videl človeške obraze in postave. In nastala je povest o Ribniških svatih, prešerni družini, ki je v največji vročini in pripeki hodila čez Veliko goro iz cerkve, ki je v starih časih stala tam nekje v bližini. Sonce je žgalo neusmiljeno. Nevesta se je tako strašno razjarila nad neznosno pripeko, da je preklela nebeško luč. Za kazen je ona in vsa njena družina okamenela.

Ko hodiva po ozki stezi, ki jo senči na eni strani stoletno bukovje, na drugi strmo pečevje, in strmiva nad skalnimi liki, ki jih je v stoletjih izklesalo dleto narave, nama je vedno bolj jasno, zakaj je to skalovje razvnelo domišljijo domačinov. Ne le domačinov, tudi vrsto naših pesnikov je dražila in vabila ta pravljica. Zato je dokaj številna pesniška obdelava bajne snovi o Ribniških svatih. Mladi, komaj 19letni Fran Levstik objavlja 24. vel. travna 1850 v »Ljubljanskem časniku« pod imenom Gornicki obširno balado »Kamniti svatje«. Po obliki in ritmu še začetniško delo pozneje slavnega pisatelja — Levec balade ni sprejel v zbrana dela Levstikova — kaže obsežna pesnitev že sledove onega krepkega smisla za vzorno oblikovanje epične snovi, ki je odlikovala kasnejše pesnika »Ubežnega kralja«. V gladko tekočih rimah je za njim opeval žalostno usodo Ribniških svatov A(nton) H(ribar), ki je zadnja leta pred vojsko župnikoval v Zalem logu, a je predlanskim v Polhovem Gradcu kot begunec slavil svojo osemdesetletnico. Pesnitev je prinesel »Dom in svet« v svojem prvem letniku 1888 (str. 24—25) pod naslovom »Okameneli svatje« (po narodni pravljici). Pogin svatov slika Hribar takole:

In črn oblak se pridrvi
in svate tma objemlje
in zrak se trese, grom bobni
in blisk pogled jim jemlje...

Obsine sonce spet goro,
ljudje pa gori kažejo:
Glej, oni kamni beli
so svatje okameneli.

Še druge naše pesnike je mikala ta snov. Janez Trdan jo je obdelal v rimah. Tone Debeljak je tudi nekoč, ne vedoč za druge pesnitve, v vezani besedi zapisal to pravljico. Nemara so se poizkušali na njej še drugi dolenjski poetje?

V polmraku hodiva pod Stenami. Ustaviva se pred meter visoko votlino, ki se širi globoko v temine pod skalami. Vhod je zaslonjen s tremi lesenimi, na pol preperelimi križi. Pravijo, da ti križi nemara že dolga stoletja stoje ob vhodu v to jamo in da jih drvarji vztrajno nadomeščajo z novimi, kadar razpadejo. Ustno izročilo pripoveduje, da ti križi varujejo dolino pred zmajem, ki biva v votlini in od časa do časa razburi podzemeljske vode, da privrč na dan in preplavijo Ribniško dolino. Pravljica o podzemeljskih zvreh in duhovih se meša tu s krščansko vero v sv. Marjeto, ki s svojo svetniško silo zaustavi pogubonosno delo zmaja. Najstarejši ljudje v dolini pomnijo, da so ti križi vedno stali pred to votlino in zadrževali zmaja, ki ga je popolnoma ukrotila baje šele sv. Marjeta, ki ima svojo kapelo sredi polja — poleg Dolenje vasi.

Pečine se nižajo in ginejo, končno se zadnja skalna skupina zgubi v gostem bukovem podrastku. Midva pa kreneva po označeni smeri — poti ne morem reči,

Pogled na Žimarice in Gregorska slemena iznad globeli Foto
dr. A. Brilej

ker je ni — naravnost in strmo navzdol po gozdu; kar vidno izgubljava težko priborjeno višino, ko na pol drčiva, na pol drviva po spolzkem listju. Markacija vodi v Dolenjo vas, ker pa nama je spota in nerodno hoditi debelo uro po prašni cesti iz te vasi do Ribnice, zavijeva v dolini zopet na levo ter se čez Zadolje in Kobilu vrneva v Ribnico.

Tik pred trgom pa se skopljeva v toplem Sajovcu, ki jedva zasluži ime potok. Kajti v plitki strugi je le za pol pedi vode in morava se premetavati s trebuha na hrbet in s hrpta na trebuh, da srečno omočiva svojo prednjo in zadnjo plat. Kljub temu pa je ta skromna kopel osvežujoč zaključek dolge in vroče hoje.

Če nama bodo ljubljanski turisti sledili na tej poti, jim svetujem, naj se med hojo in prigravico v strminah Velike gore — kot jaz — ves čas tolažijo in veselijo na zaključno hladno kopel v Sajovcu; vsaj ne bojo tvegali, da s kletvico razžalijo sonce in za kazen razmnožijo število okamenelih postav na gori...

II.

Severozapadni del Velike gore sem spoznal — seveda samo deloma — poleti ob priliki nekega kolesarskega izleta, ki se je pričel v Žlebiču in nehal — v Logatcu. Takrat sem sledil prijaznemu povabilu g. M., ki mi je večkrat pripovedoval o naravnih lepotah svoje rojstne vasi Globeli in njene okolice.

Naša močna turna kolesa so nas s postaje Žlebič naglo nosila po beli cesti mimo Sušja, rojstnega kraja nedavno umrlega profesorja Frana Trdana, ki je rad in z uspehom zastavljal pero v čast in slavo ožje ribniške domovine, mimo Vinc, kjer se je rodil slavni ribniški rojak, univ. profesor dr. Ivan Prijatelj, pa mimo Zamosteca proti Sodražici. Vsak hip smo se lahko prepričali, da smo sredi najbolj vnetih rešetarjev, retarjev in sitarjev. O tem so nam pričale cele skladovnice obodov, ki so bile naložene pred hišami in čakale, da se osuše in nato pod spretnimi rokami domačih rokodelcev spremene v znamenito suho robo.

Ob potoku Bistrici, ki se vijuga v nešteti zavojih pod cesto, smo nadaljevali pot. Na levi se nam je približalo temno gozdovje Velike gore; pred njo samuje na griču nad dolino slavna božjepotna cerkev Nova Štifta, romarska cerkev, ki leži nekako na sredi med Ribnico in Sodražico, na nekdanjem Brinovem vrhu, sedaj Borovje imenovanem. Kdor se zanima za pestro zgodovino te cerkve, naj vzame v roke knjigo Nova Štifta, ki sta jo spisala že umrli ribniški dekan Anton Skubic in dr. Fran Trdan. Zgodovinar Peter Hicinger je po svoje in po narodnem izročilu spesnil o Novi Štifi legendo:

Lepota ribniške strani
je cerkev Nove Štife.
Žarek upanja jim tu dani,
ki trpe nadlog nevihte.

Romanska stavba te nad tri sto let stare cerkvene zgradbe stoji kot vabljava pojava na griču. Zasenčena od stoletnih lip kraljuje nad sodraško dolino. Medtem ko poganjam kolo po dobri cesti proti Sodražici, premišlujem ono malone dvestopetdeset let staro zgodbo o novoštiftskem vikarju Mihi Lamutu, ki je bil prav neprijetno zapleten v zadnjo ribniško čarovniško pravdo. Saj ga je Marija Šešarkova, »zadnja coprnica«, ki so jo leta 1701. v Ribnici sežgali na grmadi, obdolžila, da je tudi on coprnik in da ga je videla na Kleku, kjer je z ostalo čarovniško družino popival in veseljačil, celo to mu je natvezla, da je baje nekega drugega duhovna okružjal in celo točo in nevihto delal. Mož je moral pobegniti iz Nove Štife, da je ušel ribniški »krvavi rihti« in grmadi.

Smuknemo skozi Sodražico, zavijemo med valovitim hribovjem v velikem loku do Žimaric. Nato pa krenemo dalje po cesti proti jugozahodu, a kmalu zapustimo cesto in se po kolovozu vzpnemo navkreber v vas Globel, ki leži v soteski in zavetju, vsa skrita med dvema bregovoma, v zelenju češpelj in jablan. Ime vasi odlično označuje nje lego.

Naš gostitelj nas je po kratkem prigrizku, ki nam je šel zelo v slast, odpeljal v jugovzhodni smeri po hribu navzgor, kar brez poti, ob robu gozda in nato po gozdu samem. Kakšno uro smo sopihali po strmih bukovju, preden smo prišli na plano. V nastajajočem večeru je tu gori pihljal že hladen veter, ko smo stopali proti lahno vzbočeni valoviti ravnici na Pšeničevem vrhu (979 m), ki je eden zadnjih vrhov na severozapadnem koncu Velike gore in na tej strani tako rekoč zaključuje to gorsko rajdo. Ta del gore je pa precej drugačen kot predeli nad Ribnico. Gozdi so bolj redki, kjer pa so, so močno iztrebljeni in izsekani, na njihovem mestu pa se raztezajo obširne senožeti, kjer se pase čez poletje do dve sto glav mlade živine. Ze zgoraj omenjeni dekan Lesar imenuje te predele Ribniške planine; po mojem prav srečno izbrano ime. Občutek, ki ga imaš na teh vzvišenih, razglednih, valovitih planjavah, je prav podoben onemu, ki te navdaja na Veliki planini ali še na višjih planšarskih postojankah Gorenjske.

Najvišja točka Pšeničevega vrha se imenuje Pogorišče; od tod se vidi ob lepem vremenu vsa Dolenjska, pa Julijske Alpe, Karavanke, Savinjske Alpe in Zasavsko hribovje. Nocoj je nebo deloma oblačno, zato je razgled omejen na bližnjo okolico. S Pšeničevega vrha pregledamo Sodraško dolino, daleč lahko sledimo cesti, ki se preko Sodražice in Žimaric vijuga po dolini, dokler je strmi klanec Boncar ne prisili, da se vzpne vkreber na Bloško planoto. V ozadju se beli sveti Gregor in vasi na Gregorskih slémenih. Na južno plat se dvigajo vzpetine, mešan gozd in

Kadice

Foto dr. A. Brilej

senožeti, višje od naše postojanke. Nad tisoč metrov segajoča Špičnica (1001 m), Vrh Kaličev (1116 m), Kamen grič (1022 m), deloma tudi že bolj oddaljeno Repišče nam zastavljajo pogled v dolino Loškega potoka. Pač pa oko prosto sledi lepim valovitim košenicam na vzhodni in jugovzhodni strani, kjer se kmalu prične Travná gora, imenitno smučarsko terišče, z znanim zavetiščem pri Lenčku, ki je že marsikateremu drsaču nudilo prenočišče in okrepčilo za napore in učitke naslednjih dni.

Še bi bili gledali in se razvedali v dokaj neznanem nam svetu, da nas nista hladna burja, ki nam je dala nekoliko slutiti svojo kasnejšo zimsko silo, in nastopajoči mrak prisilila k umiku v dolino. Sestopili smo na zapadno stran preko senožeti; pri samotni kmetiji Vagovki, kjer bi bilo prikladno mesto za planinsko postojanko, smo dosegli cesto, ki vodi iz Sodražice v Loški potok in se prav na tem mestu prevali iz ene doline v drugo. Nismo se pa držali te ceste, temveč krenili koj

Kádice

Foto dr. A. Brilej

po občinski poti proti Gori (895 m), kjer se zaključuje Bloška planota. Skoraj tema je bila, le na pol smo še razločili obrise cerkve, ki jo senčijo košate, stoletne lipe.

Bilo je tiho, le burja se je vedno močneje zaganjala v orjaška drevesa. Pogovarjali smo se o na pol pozabljeni, nekdanj tako znameniti »zamaknjeni Lenčki«, ki je — kakor njena kasnejša vrstnica in poklicna tovarišica Johanca v Vodica — tu na Gori skoraj pred sto leti uganjala svoja čudodelstva. Še celo Janez Trdina se je spomnil, ko je pisal svoj spis o Dolenjcih; ženšče je pač svojčas močno vzburkalo dolensko ljudstvo.

Po strmi stezi se spotikamo že v trdi noči nizdol, zdrsnemo čez travnik in pademo naravnost v hišo našega gostitelja, kjer nas že čaka pogrnjena miza in na njej praženec, čežana in maslo; s slastjo in tekom molče strežemo svoji lakoti.

Drugo jutro sem pa že ob 6. uri na nogah; stopim par sto korakov navzgor po senožetih, da ujamem par posnetkov Globeli in okolice. Oprtamo in okobalimo

kolesa in zdrčimo par sto metrov po cesti, nato pa krenemo, že v gorkem soncu, po kolovozu mimo dveh mlinov ob potoku navzgor, dokler nam ne zapre poti stena, ki je dobila ime po izraziti, samotno stoječi skali »Pri škofu«. Po zaraščeni stezi krenemo v desno in si priborimo dostop prav do »Kadic«; tako med domačini sluje ime tega žleba in kotanj, ki si jih je voda v tisočletnem delu izprala v apnenčevem skalovju. Gosto grmičje sleča prerašča ostenje, zlato jabolko žari iz trave, znano listje mi izdaja, da spomladi tu cvete modri kranjski jeglič. Ker že dalje časa ni bilo dežja, slapovi niso posebno veliki; zanimive so pravilne kotanje, res prave kadi ali korita, v katerih in preko katerih se voda, ki pada v slapovih nizdol, nabira in preliva. Ob vročih poletnih dnevih mora biti kopel v teh koritih imenitna: na razpolago ti je kad in prhe po izbori.

Po povratku na cesto nas čaka naporni del današnje ture: na robu Sodraške doline smo in preko strmega klanca Boncarja se moramo vzpeti na Bloško planoto. Ura gre na poldan, ko se znojimo in trpinčimo, porivaje težko naložena kolesa po razbeljeni cesti navkreber: eno uro ali še več traja napor. Nato pa se odpre pred nami svet smučarjev in jadralcev: goli, gladki vrhovi Bloščka, Radleka, Lisca kipe v modrino neba, prijazna selišča Runarsko, Nova vas, Bloke so razsejane po planoti. Cesta je kot miza in kolo samo drči in brzi pod zeleno Slivnico proti Cerknici, Rakeku, Logatcu.

Ribniška gora ima gotovo še mnogo zanimivosti, tukaj sem se dotaknil komaj dveh obrobnih točk v tem velikem gorskem vlakcu. Marsikaj bi vedel povedati o Veliki gori lovec, kajti v njenih gozdih žive še jelen, volk, merjasec, medved; jamar pa najde v številnih kapniških in ledniških jamah in votlinah nič koliko prilike za svoja raziskovanja. Za konec in slovo od te gore in od šegavih prebivalcev v nje vznožju pa naj povem, kako Ribničan sploh misli o gorah in o njih postanku. Zgodbico je zapisal Lesar v zgoraj omenjenem spisu o Ribniški dolini.

»Šla sva enkrat z Anzlovim Maticem z Jürjeve bajte z domi, pa sva bila tako trudna, da naji najso teje noge več nositi; sva se pa usajla. ‚Janez,‘ mi pravi Anzlov Matic, ‚pretetu so imajli opravit, prajden so to goro vkup zljakli.‘ — ‚Matiček, ali ne vajt, da je ves svajt, pa tüdi hribe, Bog vstvaril?‘ — ‚Pajdi, pajdi,‘ mi odgovori, ‚šembrana gospoda je bila tlako napovajdala, pa jih je mógel ubogi kmet vkup znosit.‘

»Vsezlobran«

(Kot spomin nedavnih časov priobčil Bogdan Kazak.)

Mati природа je hitela, da odloži belo zimsko haljo. Pod pogostnim deževjem in v toplih vetrovih so naglo izginjale bele lise tudi na osojnih straneh gorá in hribov. Pota in steze so postajale kopne in hodne in v meni se je vzbujalo dotlej zadrževano hrepenenje po hribih in gorah, ki so že od nekdaj moja posebna ljubezen. In stara ljubezen ne zarjavi rada!

Pomladno veselje mi je grenila in motila skrb, kako se zavarujem proti podnebnim darovom naslednjega meseca, ko je malone vsak dan po trikrat drugačno vreme. Ko se mi je zdelo, da sem pogodil pravo rešitev, sem jo mahnil v sredino mesta, kjer se je dalo takrat še dobiti vse, kar ti je želelo srce, če si imel dovolj drobiža v žepu. Na mestnem trgu, in sicer na tistem delu, kjer je trg samo še ozka ulica, stoji štirinadstropna, stara hiša. V tej hiši je stara in dobro znana obrt, ki ima v izložnem oknu lepo zbirko najnovejših dežnikov in sončnikov.

»Zelite, gospod?« me je prijazno sprejela gospodična in odložila neko ročno delo.

»Težko mi je prav opisati željo, ki me je privedla k vam,« sem odgovoril nekoliko v zadregi. »Točno je opisana v znanem romanu Karla Maya, kjer pripoveduje pisatelj o svojem sopotovalcu po azijskih puščavah, Angležu siru Lindsayu. Saj ste brali?«

»Kaj si drznete misliti o meni!« se je razhudila gospodična.

»Nič hudega in nič slabega ne mislim o vas,« sem jo tolažil. »Menil sem, da si kdaj privoščite kaj zabavnega in poučnega razvedrila, kakor ga nudi Karel May!«

»Kaj še! Podnevi imam delo tukaj, zvečer in zjutraj pomagam doma teti pri hišnih opravkih,« me je zavrnila rezko.

»Kaj pa ob nedeljah in praznikih?« sem poizvedoval.

»Če je lepo vreme, hodiva s teto na Rožnik, Šmarno ali Žalostno goro, ob slabem vremenu prebirava resne knjige in časopise. Romanov pa ni in ne bo v naši hiši!«

»Škoda, da ne poznate Karla Maya!« sem ji ponagajal dalje.

»In kaj naj bi spoznala v njem?« je vprašala.

»Čuda dosti lepih in zanimivih stvari o krajih in ljudeh Bližnjega vzhoda.«

»In glede vaše želje?«

»Opis čudovite potovalne priprave, ki si jo je dal napraviti bržkone v Londonu sir Lindsay.«

»Kakšne priprave?« je poizvedovala.

»Bila je menda potna palica, hkrati dežnik in sončnik, pa tudi puška in kadilna pipa z daljnogledom, vse v enem samem kosu. Sir Lindsay jo je stalno nosil s seboj in rabil, pazil pa je nanjo tudi kakor na punčico svojega očesa.«

»Vi se norčujete z menoj,« se je jezila. »Saj je taka šara, kakor jo opisujete, nemogoča!«

»Moja želja je skromnejša in izvršljiva,« sem odvrnil. »Puške ne rabim, ker nisem lovec, pipe tudi ne, ker kadim samo na drobno, daljnogled pa mi je sploh odveč, ker vidim, hvala Bogu, prav dobro na daljo. Potrebujem samo prvo troje.«

»Pojdite v prvo nadstropje in zgovorite se z našim mojstrom, morda bo kaj!«

Razgovor z mojstrom je bil krajši in uspešen. Izbral sem si prav močno, spodaj čvrsto okovano gorjačo, ki jih je bilo mnogo na izbiro, naročil krepko ogrodje in kar se da trpežno pepelnatosivo prevleko. Konec drugega tedna je bilo naročilo izgotovljeno.

Smejali so se mi, ko sem prinesel izdelek domov. »Kaj, tako težko reč misliš vlačiti s seboj, ko že sam težko hodiš?« se mi je posmihala žena.

Smejali so se mi znanci, ko smo jo kam udarili na izlet. Pa se je dogajalo večkrat, da sem se jim smejal jaz, če nas je presenetila ploha; jaz sem bil suh od glave do peta, drugi so bili mokri do kože, navzlic »nepremočljivim« pelelinam in plaščem. Pa smo včasih korakali v vročem soncu, drugi so se potili v glavo in telo, jaz sem hodil gologlav v senci pod sončnikom, ne da bi me posebno zdelala vročina.

V Kamniške sem jo mahnil. V Stranjah sva se sešla z gospodom Jankom, znanim hribolazcem in priznanim pisateljem, ugotovila, da imava skupno pot do Bistrice in jo ubrala pred drugimi izletniki naprej. Gospod Janko jo je drobil pred menoj, jaz sem koračil in pihal za njim. Na klančku pred znamenjem me je vprašal: »Kaj pa nosite s seboj?« Pokazal sem mu svojo ne še patentirano gorsko pripravo in ga poprosil: »Veseli sem, da sva se srečala. Vi, gospod Janko,

ste jako izveden v vseh gorskih in sorodnih zadevah, in jezikovno tako spreten, da vam bo lahko to pripravo pravilno krstiti.«

»Dajte mi jo, da jo pobliže ogledam in presodim.«

Vzel jo je v roke, potežkal, odprl, zavrtel in naslonil na ramo. »Lahka ni ta reč,« je rekel.

»Tehta točno 1 kg, dokler je suha,« sem odvrnil.

»Za zdaj jo poneseš jaz v Bistrico, da vam ne bo treba toliko pihati,« je rekel hudomušni gospod Janko in hodil lepo v senci pod mojim sončnikom, mene pa je močno podgrevalo pomladno sonce, da sem se pošteno potil. V Bistrici mi je vrnil pripravo, rekoč: »Kot sončnik ni napačna stvar, koliko je vredna kot dežnik, poskusim drugič in vam povem primerno ime.«

Do tega pa ni prišlo doslej, ker se nisva z gospodom Jankom nikoli srečala v dežju na izletu.

Brezimna stvar mi je postala neizogibna in ljuba spremljevalka na vseh gorskih pohodih. Imel sem jo večkrat na Triglavu in po vseh nanj ali z njega držečih potih in stezah.

Prehobil sem z njo Karavanke od Stola do Kepe in narobe, obredel z njo najvišje kamniške vrhove, ponesel sem jo na Storžič in Begunjščico. Povsod mi je dobro služila kot zanesljiva opora, marsikje sem porabil njeno železno ost, da sem izkopal cvetlico ali rastlino s koreniko in jo nesel domov na gorski vrtič. Prišedši po Kriški steni pod Križ, so si spremljevalci zaman iskali sence v žgočem opoldanskem soncu, jaz sem v senci svojega sončnika zložno obedeloval in potem z glavo v senci sladko zaspal.

Ime je dobila priprava ob posebni uporabi. Z Golice smo jo mahali že bolj kasno v poletju proti Savskim starim jamam nad Planino. Pod Suho se je pasla večja čreda govedi. Proti jeseni domače živali, ki so vse poletje na paši, rade nekako podivjajo. Ko smo šli po stezi skozi čredo, so se začela dekleta mojega spremstva kričati in bežati, ker so se zbale krav, ki so brezobzirno otepale okoli sebe z repi in mahale z rogatimi glavami. Malosrčno ravnanje »mestnih otrok« je vzbudilo pozornost krepkega junca ali vola, bik menda ni bil, da je jezno pripihal od spodaj in se obrnil proti bežečim dekletom. Zavpil sem jim, naj splezajo na tam stoječe bukve, a preslišale so moj klic in bežale po golem travniku navzgor, junec pa jo je ubral srdito za njimi. Položaj je postal vznemirljiv.

V tisti sili mi je šinila v glavo rešilna misel. Zapodil sem se za dekleti in od strani dohitel pobesnelega junca. Razpel sem svojo pripravo in se z odprtim dežnikom-sončnikom zapodil proti živali. Žival se je razpete priprave tako ustrašila, da se je obrnila, vzdignila rep in zdirjala nazaj k čredi. Dekleta so se na glas zakrohotala, menda so se smejale tudi krave svojemu junaku.

Pri studenčku »Savskih jam« smo počivali in si z bistro vodico izpirali ostanke prestalega strahu. Takrat sem poškrpil svojo čudovito gorsko pripravo in ji dal ime »Vsezloban«.

Vrli »vsezloban« ga je samo enkrat nekoliko polomil. V njegovo opravičbo bodi povedano že vnaprej, da je bil zamišljen in zgrajen v območju južnih Alp in namenjen njihovemu okolišju, zato mu nisem zameril, da se je drugod kujal. No, na Dobraču se je lepo obnesel, manj na Pohorju, kamor me je nekoč zanesla gorska slá. Po vročem dnevu in naporni hoji (takrat še ni bilo vozila) sem prenočil v Mariborskem domu, kjer ni bilo več ležišča zame. Našel sem pač znancev in z njimi premleval gorske in druge spomine in srebal sijajno kapljico, dokler nas ni oskrbnica razgnala, ugasivši nam svetilko v gostinski sobi. Legel sem na ozko

klop in se preobračal do zore. Ko je več gostov odšlo, sem si poiskal udobnejše ležišče na prazni žimnici in trdno zaspal na nji. Zbudil sem se kasno, menda je bilo že pol osmih. Ročno sem se odpravil, da pridem k maši pri Sv. Arehu, ki je oddaljen uro hoda. Komaj sem zapustil dom, je začelo rositi, kar me ni prav nič vznemirjalo, saj sem bil opremljen s preizkušenim vsezlobranom. Nekaj časa je šlo kar povoljno. Polagoma se je pohlevni dež spremenil v hudo ploho in kmalu je pritisnil še silovit veter, ki je nenadoma zavihal moj vsezlobran navzdol, da me je oblivala ploha skoraj neovirano. Zbal sem se, da mi vihra polomi dragoceno orodje, zato sem ga previdno zaprl in stisnil pod pazduho. Vihra je divjala naprej in jaz sem korakal dalje. Na svojo veliko žalost sem opazil, da sem zgrešil pravo smer in da kolovratim v nekem krogu. Ugotovil sem, da sem že najmanj tretjič na istem kraju. Na križišču dveh stez sem se stisnil pod košato smreko in čakal. Ko se je vihra nekoliko polegla, je prilezel po stezi bosonog oglar, pokrit s šotorsko plahto. Bil je precej naglušen in komaj sva se sporazumela, da mi je pokazal pravo smer proti Sv. Arehu. Kmalu sem prišel tjakaj; cerkviča je bila že prazna, maše je bilo konec pol ure prej. Stopil sem do kože premočen v Ruško kočo in sedel v kot že v veži. Pod menoj in naokoli se je napravila velika luža. Hitro sem izpraznil krožnik tople juhe, popil četrt vina in jo ucvrl navzdol proti Rušam. Strm je tisti klanec, močno mi je drselo po spolzkem blatu. Bal sem se, da padem in še bolj, da zamudim vlak, če bi hodil oprezno in počasi. Razpel sem vsezlobran in se spustil tvegavo navzdol, loveč se na spolzkih mestih z vsezlobranom, ki me je dejansko obvaroval vsakega spodrsa in padca. Nehote sem se spomnil, da bi se dal vsezlobran uporabiti tudi kot padalo. Nadaljnjih poizkusov v tem pogledu nisem napravil, uverjen, da treba prepustiti kaj dela drugim, ki so skočnejši in točnejši od mene.

Srečno sem v Rušah še dohitel vlak in z njim brzi vlak v Mariboru, kjer sem si dušo pošteno privezal. Pred večerom sem bil doma, vesel, da se je moj vsezlobran tako obnesel tudi na Pohorju!

J. W.

Simon Robič, prvi pobornik slovenske planinske organizacije

Simon Jakob Robič, rojen 11. februarja 1824 v Kranjski gori, umrl 7. marca 1897 kot župnik na Šenturški gori — do l. 1865 se je pisal za Rabiča — je poleg Franceta Kadilnika (u. 1908) in še živečega župnika Jos. Lavtižarja med prvimi našimi planinskimi potopisci. Vsi trije so objavljali svoje črtice v Bleiweisovih Novicah, katerih stoletnice se prav letos spominjamo. Robič že v svojem prvem članku »Besedica o lepoti in koristi natoroznanskih vednost« (Nov. 1865) mladini priporoča, naj se marljivo peča s prirodoznanstvom: »Kaj bolj mehča in zlahtni srce, kaj bolj razvedruje pamet kakor pečanje s prirodo?« in sklepa: »Naravoljubu je vsak hribček posvečen oltar.« Na planine ga je vleklo zanimanje za prirodne pojave, zlasti za rastline, hrošče, polže, okamenine, za jame in jamsko favno. Tako je popisal svoje ekskurzije na Greben (Nov. 1877), v Mokriško jamo (1877), na Storžič (1878), v Ledenico na Veliki planini (1879) in na Grintavec (1880).

Zlasti zanimivo je Robič opisal ta izlet. Dne 19. julija je bil, oprtan s torbico in botaniško škatlo, odšel zdoma na Šenturški gori ter je došel čez hribe v Kokro in nato do Suhadolnika, kjer je dobil možaka, ki je bil z dvema kozama namenjen

na planino pod Grintavcem. Ta mož, Jože Polajner po imenu, je bil oskrbnik tedaj nove Frischaufove planinske kočé. V mraku sta bila prišla do kočé, kjer je oskrbnik gostu pripravil tečno večerjo in oskrbel ugodno nočišče. Samo ob sebi se razume, da je Robič ta takrat povsem novi pojav — zgradbo prve planinske kočé v našem gorskem svetu — natančno opisal.

Ta opis se takole pričinja: »Oglejmo si zdaj malo to planinsko hišico, katero je dala sezidati družba kapelskih hribolazcev, kar pové zlati napis nad durmi, ki se glasi: ‚Frischauf-Haus, erbaut vom Zweigvereine Eisenkappel des öst. Touristen-Club im Jahre 1878.‘ Nevoljen, jako nevoljen postanem čitavši ta napis, a ne zato, ker je nemški — vsaj, če Nемец stavi poslopje, ima tudi pravico, po svoje si napraviti napis — ampak prevzela me je nevolja zato, ker v mnogih rečeh mi domačini še le potem kaj storimo, ko nam tujci tako rekoč s prstom ali celó z dejanjem pokažejo! Kedaj, mislil sem si, bo oživela tudi med Slovenci enaka družba, katera bo stavila enaka poslopja po naših lepih planinah...«

Ali niso s temi jedkimi besedami povedane slične misli, kakršne so dvanajst let pozneje navdajale Hauptmana, Korenčana in Škofa, ko so na vrhu Stola spočeli sklep, da je treba ustanoviti slovensko planinsko društvo? Zamislek, ki je nato dne 27. februarja 1893 postal dejanje. Njih predhodnik in prvi pobudnik te misli pa je bil, kakor pričajo zgornje vrstice, naš tudi v širšem svetu znani in priznani prirodoslovec, šenturški župnik Simon Robič.

Naši slavljenici

Dr. Julius Kugy, ki je 19. julija 1943 dopolnil 85. leto svojega bogatega, goram posvečenega življenja, je doživel novo počeščenje: Švicarski alpski klub, pač ena najresnejših in najsolidnejših planinskih organizacij v Evropi, ga je odlikoval s tem, da ga je imenoval za častnega člana. Čestitamo k jubileju in počeščenju!

Anton Špende, ravnatelj zemljiške knjige v pokoju, je popolnoma na tihem praznoval 9. februarja 1943 70letnico svojega življenja. Antona Špendeta cenijo strokovnjaki zaradi njegovih temeljitih knjig in razprav o zemljiški knjigi; planinskim krogom je znan po svojem delu kot odbornik SPD, gospodar planinske kočé na Triglavu, spretni in elegantni plesni mojster na prireditvah SPD in kot dolgoletni aktivni gorohodec, ki iz srčne potrebe zahaja v gore. Hoja po planinah mu je predstavljala dovršen del življenjske vsebine in sreče. Številni planinski in dolinski prijatelji Antona Špendeta se z njim vred vesele zdravja in čilosti, ki ga kljub sedmerim križem dičita in mu obetata, da bo še par desetletij planiniril po naših lepih gorah.

Ivan Korenčan, sedemdesetletnik. Dne 17. julija 1943 je dopolnil sedemdeset let življenja Ivan Korenčan, eden izmed treh mož, ki so pred 50 leti na Stolu sklenili ustanoviti Slovensko planinsko društvo, kar so eno leto nato tudi izvršili. Korenčan je več kot 50 let ostal zvest planinam, najprej v najožji družbi s Hauptmanom in Škofom, ki oba že dolgo počivata v grobu, kasneje v veseli Piparski družini, katere delo in pomen je opisal ob štiridesetletnici SPD v »Planinskem Vestniku« 1933 Pipar Henrik Lindtner, ki je poleg Korenčana zadnja živa priča tistih razgibanih, plodonosnih časov. Korenčan je bil med prvimi odborniki društva, vse življenje pa menda eden najvztrajnejših gorohodcev, kar jih je imela

Ljubljana. Z vso dušo se je predal goram, in ko si je našel v osebi gospe Jelice roj. Hrovat, s katero ga je dne 11. sept. 1900 na Kredarici poročil triglavski župnik Aljaž, družico, ki je enako kot on vzljubila gore, sta složno skupaj planinarila po visokih gorah domovine, a tudi malih hribov se nista izogibala, ker sta zgodaj spoznala, da je tudi na njih polno lepote in užitkov. Kako bogata mora biti zakladnica spominov, ki si jo je Korenčan nabral v petih desetletjih svojega planinskega življenja! Nemara bo še nanesa prilika, da o tem kaj sporoči nam in javnosti. S to željo mu iskreno čestitamo ob njegovem življenjskem jubileju, ki naj ga doživi v veselem pričakovanju bližnjih pohodov v naše lepe gore.

Joža Čop, petdesetletnik. Jožeta Čopa je srečal Abraham; ne v steni triglavski, ne v Martuljkovih robah, temveč na Šišenskem hribu (427). Zalotil ga je rdečeličnega in kodrolasega in pri dobrem zdravju. Njegovi ljubljanski planinski tovariši so mu priredili prijateljski večer, ki se ga je udeležilo vse, kar leze in gre. Ob tej priložnosti je bila izrečena marsikatera prijazna beseda o našem Jožu, o njegovem resnem delu v gorah in njegovih veselih dogodivščinah in izrekih v pečeh in v dolini. Prijatelji so mu izročili par tednov nato spominski album, v katerem bodo Joževi potomci z začudenjem brali, kako slaven, imeniten in priljubljen je bil ta mož že — pri svojih petdesetih letih. Pomenilo bi vodo nositi v Ljubljano, če bi hotel »Planinski Vestnik« ob tej priliki naštevati podrobno vse znamenite čine Jožeta Čopa v naših planinah, saj zadnjih dvajset letnikov našega glasila neštetokrat govori o vsem tem; tudi še ni nastopil čas, da bi delali obračun, ker je Joža še sredi svoje najaktivnejše in najagilnejše dobe. Zato mu voščimo le: na mnogo let in na veselo svidenje v kratkem tam gori kje v robéh!

✦ Gorski vodnik Lojze Erjavšek

Na Golniku je umrl 21. marca 1943 zaradi vnetja možganske mrene gorski vodnik SPD Lojze Erjavšek, po domače Jerinčkov Lojz, najmlajši izmed bratov Erjavškov, znanih gorskih vodnikov, reševalcev in oskrbnikov planinskih koč v Kamniških Alpah.

Skopa je stranjanska zemlja, zato njeni sinovi zgodaj primejo kot drvarji za sekiro in cepin ter si poiščejo zaslužka v gozdovih kamniških gospodarjev. Tudi Lojz je zarana postal drvar. Delo v robéh mu je skovalo značaj in ga telesno okrepilo, zaradi svoje prirojene inteligence pa je postal gorski vodnik, pozneje gozdar. Molčeč, preudaren in trezen je bil kot nalašč ustvarjen za poklic gorskega vodnika, ki mu nevajeni ljudje v gorah zaupajo svoja življenja. V svojem sreju je nosil nekaj, kar ni vsakemu dano:

ljubezen do gorá. Ta ga je gnala, da je sam, ali pa v navezi s tovariši, prelezal marsikatero steno in rob v Grintavcih. Tako je kot prvi naredil zimski vzpon čez južno plat Štruce na vrh.

Pozimi, kadar niso drvarili, je vzel cepin v roko in izginil: pod večer se je vrnil udelan, toda z iskrami v očeh in s smehom okoli ust. Takó je obredel vse grebene in vrhove nad domačo dolino. Spominjam se zimskega dne, ko se je vračal

s Kalškega Grebena. S plazom se je pripeljal po pobočju, za bajto v Koncu sva sedla in pomoževala. Potipal sem ga, čemu rine tja gor v sneg in v nevarnost. Odgovor je bil, da rajši gazi sneg tam zgoraj, kot pa da bi v dolini prodajal dolgčas in držal roke križem. Čutil sem, da imam opraviti z možakom, različnim od večine domačinov, ki ne nosijo glave naprodaj »za prazen nič«. Pozneje sem s tem redkobesednim fantom še večkrat posedal v Bistrici med plezalsko tovarišijo in cenil sem ga vedno bolj zaradi njegove gorjanske filozofije. Imel je v žilah kri svojih prednikov, ki ni zatajila, — kri lovcev in pastirjev. Bil je gorjân po duhu in telesu.

Lojz se je rodil v Stranjah nad Kamnikom leta 1909., gorski vodnik je postal l. 1935. Udeležil se je ekspedicije SPD v Dauphinéju, kjer je s svojo izkušnostjo našel sestop, ko sta drugim odpovedali specialka in busola. Kot vodnik je vodil predvsem po južnem delu Kamniških Alp, kjer je bil doma kot malokdo. Bil je eden redkih, ki poznajo še stara krajevna imena tega, v imenoslovju še neobdelanega gorskega svetá. Zadnje leto je bil gozdar na Kopiških; tam mu je letos bela botra utrnila luč življenja. — Njegov cepin rjaví, vrv bo preperela — spomin nanj pa bo ostal živ v srcih tistih, ki so ga poznali. Vl. Kopač.

Zahvala

Ob smrti našega predragega soproga in očeta si štejemo v častno dolžnost, zahvaliti se društvu za vse izraze sočustvovanja, ki nam ga je pokazalo v tako obilni meri.

Posebno zahvalo smo dolžni društvu za krasni venec, g. predsedniku za spominski govor, članom društva za častno spremstvo ob krsti in vsem številnim planincem, ki so spremili pokojnika kot velika in enotna planinska družina. S tem je društvo pokazalo toplo razumevanje za življenjsko delo svojega dolgoletnega predsednika, ki mu je bil procvit in razvoj planinskega pokreta vedno prva misel in skrb.

Slovenskemu planinskemu društvu in vsem planincem izrekamo za vso nklonjenost našo najiskrenejšo zahvalo.

Rodbina dr. Frana Tomiška.

Nové knjige

Umetniški zbornik je izdala Bibliofilska založba (Umetnost) v Ljubljani. Uredil je knjigo Miha Maleš. Z 28 umetniškimi, deloma barvastimi prilogami, izvirnimi grafikami in barvnimi in drugimi lesorezi opremljena knjiga podaja nekaj prevez slovenske sodobne upodabljaóe umetnosti. Zastopani so vsi pomembnejši akademski slikarji in kiparji, ki so ustvarjali in ustvarjajo v tekočem stoletju. Temu prvemu zborniku, ki prikazuje moderno slovensko umetnost, naj bi po zasnutku urednika sledil drugi zbornik, ki bo podal pregled starejše slovenske umetniške tvorbe do l. 1900.

Knjiga izpolnjuje občutno vrzel v naši literaturi, prikazuje v dobri izbiri in lepi reprodukciji najznačilnejša dela slovenskih slikarjev in kiparjev omenjene dobe. Zbornik je informativen, večše sestavljen in nudi reprezentativno sliko naše knjižne, tiskarske in umetnostne kulture.

Planince bo zanimalo, kako je predstavljena v tej zbirki naša pokrajina, zlasti seveda naš gorski svet. Planinski pejzaži, bodisi kot glavni motiv ali ozadje, so upodobljeni na slikah Saše Šantla (Jezersko), Maksima Gasparija (Slepec), Fr. Ropreta (Pastirica), Peruška (Aricona, Indijanska pokrajina), Dragotina Popavlova (Pokrajina), Iv. Kosa (Štajerska pokrajina), Gasparija (Pomlad).

Članke, ki so urejeni pod skupnim naslovom: »O umetnosti in umetnikih«, so prispevali Fr. Šijanec (Slovensko slikarstvo in kiparstvo od impresionizma do novejših dobe), Fr. Tratnik (Aforizmi), Božidar Borko (Občinstvo in umetnik), Ivan Vavpotič ([ki mu je spričo njegove smrti posvečena vrsta spominskih člankov] Zadnja tri vodstva), A. Černigoj (Novi realizem), M. Maleš (Srečanje z Jakopičem). Slede pesmi (Prešeren, Gradnik, Župančič) in zanimive misli umetnikov o sebi in umetnosti.

Po vsebini pestra, po opremi razkošna knjiga bo obogatila vsako knjižnico.

Emilio Comici: Alpinismo eroico. Založba Ulrico Hoepli, Milano, je izdala že dolgo napovedano knjigo o Emiliju Comiciju, »najboljšem plezalcu sveta«. Ni to manjši spominski spis, temveč zajetna knjiga preko 300 strani, ki prinaša v prvem delu pregled Comicijevih alpskih činov, kakor jih je sam doživel in opisal, njegove teoretske članke in predavanja »O samotnem alpinizmu«, »O tehniki in duhovnosti plezanja« ter nedokončani »Priročnik za plezalca«. Iz teh spisov, ki so bili do sedaj razmetani po raznih alpskih revijah in deloma še neobjavljeni, spoznavamo duševno plat tega alpinista, ki nam je bil do sedaj poznan le bolj kot najdrznejši in najsposobnejši zastopnik gorskega akrobatstva. Comici spretno suče pero in njegovi spisi nikakor niso suhoparni, v brzojavnem slogu nametani podatki o podrobnostih plezalskih podvigov, o značaju sten in njih razčlembi, o smerih itd., temveč kažejo mnogo smisla za dramatično plezanja in njega etično stran. Comici sam, dasi glavni akter, ne sili v ospredje, kamor postavi s par potezami goro in nje živo silo in lepoto. Še bolj pa se nam približuje simpatični lik Comicija v spisih in člankih, ki jih v njega spomin in počastitev priobčujejo v drugem delu knjige njegovi tovariši, prijatelji, znanci in častilci. Besede, ki jih je o njem napisal Angel Manaresi, ki poveljuje Comicija kot velikega mojstra in »najčistejšega junaka«, ali topli, preprosti, iskreni stavki dr. Jul. Kugyja, ki ceni Comicija ne le kot »kralja pečinarjev«, temveč še bolj njegov zlahtni značaj, njegovo srčno dobroto in pristno plemenitost, so polni odkritega občudovanja za tega izrednega moža. Naj omenimo še svojevrstno, a prepričevalno napisano črtico alpinistke in glasbenice Rite Palmquist, ki razkriva Comicija kot neumorno stremiljivega, tenkočutnega, globoko čustvenega muzika. Še mnogi drugi skalaši, ki so z njim viseli na vrvi v prepadnih stenah in spoznavali v njem odločnega in zanesljivega tovariša; reševalci, ki so v njegovi družbi tvegali življenje za ponesrečence; smučarji, ki jim je bil — tudi v tej stroki mojster — vodnik ali učitelj itd., se oglašajo zapored in prispevajo, vsak po svojih močeh, a vsi polni navdušenja in prijateljstva, k njegovi proslavi. Gorski vodnik Jože Lipovec, ki je s Comicijem plezal v vzhodnih in zapadnih Julijeh, v Španiji, Egiptu itd., se poslavlja od prijatelja s spominsko črtico (Hoja v pustinji): V sončni pripeki razmišljata in razpravljata prijatelja o nalogah in učinkih alpinizma, prihajajoč do zaključka, da narava in samota poplemenita človeka. Comici, »aristokrat gorá«, pa izpove, da je alpinistika »umetnost in bratstvo«.

Bogata zbirka ilustracij prikazuje gore, v katerih se je Comici udeleževal, in plezalca samega v vseh mogočih položajih; najučinkovitejši so pač oni, ki pona-

zarjajo njegovo plezalno tehniko, njegov »slog«. V celoti: knjiga polna ljubezni, pietete, lepih in globokih besed o močnem, dobrem človeku in izvrstnem alpinistu.

Dr. A. B.

Jože Krivec: Dom med goricami (Slovenčeva knjižnica).

Mladi pisatelj Jože Krivec je zbral v tej knjigi slike iz življenja kmetov in viničarjev v Haložah; zajel je bedo in redko veselje ondotnega slovenskega človeka v krepke realistične črtice in nazorno prestavil Haložana v naše slovstvo. Lep pripovedni talent se očituje v teh drobnih povestih, ki jih preveva nek zdrav optimizem, krepka volja do življenja in uveljavljenja. Problemi našega ondotnega ljudstva, njegova silna povezanost z grudo in iz nje izvirajoča moč in življenjski pogum so predmet krepkega oblikovanja, ki neredko preseneča z zreliimi prizori, podanimi v klenci obliki, tekočem slogu, z izvorno, močno besedo, obogateno z barvitostjo haloškega besedišča. Črtice so pisane z ljubeznijo do ljudstva in pokrajine, toplota, ki diha iz teh spisov, prehaja na čitalca in ga osvaja s svojo močno čustvenostjo. Delu se pozna, da je nastalo v velikem hrepenenju po materi, domači grudi in njenih ljudeh, po klopotech in goricah, revnih kočah in ovsenem kruhu, po proščenju in procesijah, po trdem kmetskem delu in življenju v njega preprostosti in zdravju. France Mihelič je dal knjigi lepo zunanjo opremo in je s posrečenimi risbami predstavil haloško vas, Haložana in njegovo življenje.

A. B.

Jože Tomažič—Jože Beranek: Drvarka Marija. Legenda. Jože Tomažič se je zagledal v pravljичni svet Pohorja. Povesti, bajke, legende, ki si jih pripovedujejo pohorski pastirji na paši in pohorski drvarji ob večernem ognju in svojih bajtah ali v gozdu, je poslušal in verno zapisal, pesniško obdelal in presnoval. V osebi Jožeta Beraneka je našel slikarja, ki se je poglobil v romantične in verske predstave pohorskega ljudstva ter z risbo izpopolnil in obogatil besedo pripovednika. Drvarka Marija je tretja knjiga pohorske bajeslovne tvarine, ki jih tekom dveh let objavlja Jože Tomažič. Začel je s »Pohorskimi pravljicami«, ki so bile nagrajene s Prešernovo literarno nagrado mestne občine ljubljanske, nadaljeval s pohorsko legendo »Pastirčkova nebesa« in sedaj objavlja v samozaložbi drugo legendo »Drvarka Marija«. Hkrati pa že tudi napoveduje četrto pohorsko knjigo »Pohorske bajke«. Ta izredna plodovitost ima solidno podlago. Tomažič obvlada tvarino, je doma med pohorskimi drvarji in pastirji, pozna njihovo življenje in nehanje, njihove želje in brige. Pozna pa tudi zaklade narodne fantazije, ki je ustvarjala in še vsevdilj ustvarja z neskončno, razkošno plodovitostjo in poraja vedno nove motive iz svojih verskih predstav in doživetij, iz svojega vztrajnega stremljenja po lepoti življenja, po sreči, bogastvu. Legenda »Drvarka Marija« obravnava staro snov o pastirju, ki zapiše dušo vragu, za to pa prejme bogastvo. Toda z bogastvom ne doseže sreče. Dve sili: pohorski zeleni mož in Drvarka Marija, pekel in nebo se borita za njegovo dušo ki si jo končno po očiščevalnih žrtvah žene in sina osvoji — nebeška sila svetloba zmaga nad temo; sreča je — v preprostosti in poštenju in v rodbini. Tako izzveni ta legenda, ki ji je dal Tomažič prikupno, pristržno obliko in jo je spretni risar Beranek, že ustaljeni Tomažičev ilustrator, poživil z jasnimi slikami, polnimi izraza in domišljije in vernimi podobami pohorskih gozdov in frat, gradov, cerkva in ljudi. Knjiga lepo dopolnjuje zbirko naših narodnih pravljic in legend.

Dva planinska romana: H. Bordeaux: Sree in kri; H. Federer: Pilatus. (Slovenčeva knjižnica št. 40 in 51.) — Henri Bordeaux, ki ga francoska literarna kritika imenuje pesnika rodbine in Savoje, je gotovo tako močan pi-

satelj, da je vredno prevajati njegovo delo v slovenščino. Bolj kot drugi spisi nas zanimajo oni njegovi romani, ki se gode v Savojskem planinskem svetu, katera Bordeaux prav dobro pozna. Priljubljeno in domače mu je gorovje in ljudstvo v dolinah Tarantaise (ob Iseri) in Maurienne (ob Arcu), to je pokrajina, ki leži na francoško-italijanski meji, že blizu Grajskih Alp in nedaleč od Gran Paradisa. — Molčeči, mrki, a iskreni, preprosti in srčno dobri prebivalci Savoje s svojo silno vero, živim smislom za rodbino in družinsko življenje so vodilni liki v njegovih gorskih romanih; strasti in borbe tega ljudstva prikazuje Bordeaux v močnih, neredko dramatičnih prizorih in poglavjih; učinkovitost njegovih spisov povečujejo barviti popisi pokrajine, čustvenost in toplota izraza. Pričujoči roman »Srce in kri« je poleg »Snega na stopinjah« drugi Bordeauxjev roman iz planinskega sveta Savoje. Je to zgodba Mihaela Galice-a, lovca in gorskega vodnika, ki se maščuje nad zapeljivcem svoje sestre in ga ubije, a mora zato sam žrtvovati srečo svojega življenja in se odpovedati ljubezni do Bianche, sestre zapeljivca Milia, ker »je kri vmes« in ker mora podleči srce, kadar se zvezi zoperstavlja velika, krvava krivda. Zločin gre za zločincem, je misel, ki jo je hotel Bordeaux tendenčno uveljaviti v tem romanu, kjer je zoperstavil značaje dveh ras, ki se srečujeta v Savoiji. Na teh zapletljajih je zgradil dramatično, razgibano dejanje. Mont Blanc in Gran Paradiso gledata preko svojih večnih ledenikov iz višav na to dramo, lov na kozoroga in gamsa pestri dejanje, savojska in napolitanska pesem se oglašata. Glavna tema pa je globoka ljubezen, ki zaradi zločina ne more biti uslišana. Roman se, kakor večina Bordeauxjevih del, odlikuje po posebni plemenitosti okusa in toplem smislu za družinsko domačnost. Odlično je pogodena v njem barvitost pokrajine in s preprostostjo združena srčna plemenitost gorjanca.

Henrik Federer: **Pilatus**. Federer je švicarski Nmec, štejejo ga med najboljše švicarske pisatelje novejšje dobe (1866—1929). Snov za svoje romane in povesti jemlje po večini iz življenja gorjancev, ki jih pozna kot malokdo. Tudi »Pilatus«, ki je poleg knjige »Gore in ljudje« njegov najizrazitejši planinski roman, se godi v gorah »Notranje Švice«. »Pilatus« je zgodba človeka, čigar dovolj odurni značaj preobrazijo in poplemenitijo gore s svojim osrečujočim, očiščujočim vplivom. Maks Omlis je nemiren, neuravnovešen duh, ki kaže v svoji mladosti dovolj trde lastnosti. Lahkomiselno razpali strast svojega tovariša in ga tako rekoč nažene v smrt pri plezanju za planikami. Svojo mlado ženo zgubi z otrokom vred ob neurju; dolina mu je sovražna in ga dolži, da je zagrešil smrt rodbine. Preseli se v gore daleč od rojstne vasi, postane vodnik, reševalec, v gorah dobi družbo, prijatelja, gore mu postanejo vsebina in sreča življenja, mu dajo tisto, kar mu je kratila nižava: zavest notranje vrednosti in razmah plemenitosti in dobrote, ki sta, dasi prikriti in nepriznani, vedno počivali v njegovi duši. Federer je odličen opazovalec, ima živ smisel za vzgibe človeškega srca, in z veliko silo oblikuje dejanje in označuje ljudi v svoji povesti. Višek svoje izrazne moči pa dosega v poglavjih in prizorih, kjer govori o gorah, ko opisuje plezanje, reševanje, lepote gorske pomladi, hrujoče nevihte, ko poveljuje tihi čar planinskega gozda ali bujni kras gorske cvetane. Mnogokje čitaš stavke, misli o gori in njeni vlogi v življenju človeka, ki jih je le malo lepših in dojemljivejših napisalo pero pisatelja. V »Pilatusu« gora ni okrasno ozadje in lepa kulisa ali samo okvir dejanja, temveč je součinkujoči in sodelujoči činitelj, ki močno posega v dogajanje in oblikuje človeka in njegovo usodo. Prevod Pavla Robiča se gladko čita. Janez Trpin je prispeval dve naslovni sliki in več ilustracij v tekstu.

Ciril Jeglič: **O vrtovih in vrtni umetnosti.** Avtor znanih in priznanih knjig »Naše prijateljice« (o življenju in cvetenju sobnih rastlin), »Okrasne spenjavke za vrt in dom« ter pesniške zbirke »Obrazi« nas s svojim najnovejšim delom uvaja v do sedaj pri nas še malo obravnavano področje vrtno umetnosti. Knjiga ni namenjena onim, ki iščejo pouka o gojitvi zelenjadi in začetnikom-cvetličarjem, temveč govori o lepotnem vrtu v tesnem odnosu do človeka in njegovih umetnostnih potreb in stremljenj in ob najožji naslonitvi na večno in neprekosljivo učiteljico — naravo. Pisatelj se obrača predvsem do »vrtinarjev in arhitektov, svečnikov vrtno umetnosti« in vrtnarskega naraščaja ter skuša usmeriti njihovo delo in prizadevanje v moderno pojmovanje vrtno kulture. Ko obrazloži svoj pogled na pomen vrta kot priče človeške kulture in pojasni svoje naziranje o bistvu umetnine s posebnim ozirom na umetno vrtinarstvo, ugotovi pisatelj, da je vrt ogledalo človeka in njegove dobe, ogledalo kulture, socialnega ustroja in gospodarskih razmer. Nato nas spretno vodi skozi stile in razvojne faze vrta, omeni domači porabnostni vrt, kmečki vrt, razloži bistvo stavbnega vrta, kjer postane vrt umeten gradbeni sestav (geometričen vrt, arhitektonski vrt) in zgradba, rastline pa le oblikovalno in krasilno sredstvo. Reakcija zoper togo formalnost arhitektonskega vrta se pojavi v angleškem parku, ki pomeni povratek k nepotvorjeni naravi domače pokrajine. Napredek botanične vede in odkritje prirodnih rastlinskih združb pa vodita do študija ekološke družljivosti rastlin in uporabe teh novih dognanj pri ustvarjanju umetnih vrtov. »Prva in najvažnejša knjiga,« izvaja inž. Jeglič, »iz katere se mora vsak vrtinar, pa tudi vrtni oblikovalec učiti, je živo snovanje narave. Zunaj v neoskrunjeni naravi, ki živi po svoje, je vse, vse lepo. Ni dovolj, če znamo biološko motriti rast in sožitje rastlin, moramo jih tudi duševno občutiti. Več kot iz napisane knjige spoznaš in doživiš v parku, ki mu je rast napojilo umetnikovo sreče... Ni recepta za dobro pesem in pesem vrta mora priti iz srca, ki ta vrt doživi.« Na teh in sličnih načelih gradi inž. Jeglič svoj nauk o vrtni umetnosti. Spretna izbira med elementi arhitektonskega in naravnega vrtnega stila in stremljenje po medsebojni prilagoditvi in strnitvi teh prvin v umetniško občuteno sožitje naj vodi stvarjalce modernega vrta. »V domačem vrtu želimo gledati drage podobe iz narave in si približati silno bogastvo čudovito zanimivih rastlin iz vseh delov sveta. — »V današnjem vrtu je oživela čista, še iskrenejša ljubezen do narave. ... V vrtu ljubimo svojo domovino, ljubimo ves svet in veter in sonce in veselstvo narave in vsako malenkost, ki se nam je zdela malenkost le na prvi pogled.« — Od domačega vrta, ki služi rodbini, prehaja na parke in javne vrtove, omenja njih socialno važnost in urbanistične naloge javnega vrtinarstva ali »zelene« politike. Tu rastejo naloge vrtinarja v področje socialne politike in estetske vzgoje naroda. »Vrtinar je skrbnik, čuvar in advokat lepote in zdravja domovine.« Knjiga se zaključuje z nekaterimi kritičnimi izvajanjmi v zvezi z javnim vrtinarstvom mestnih občin in posebej mesta Ljubljane: pobudne opazke in misli, ki silijo k primerjanju in premišljevanju.

Inž. Jeglič obvlada svoj predmet in zato lahko iz polne torbe iztresa bogato zalogo svojih misli. Njegov okus in njegovo znanje se očitujeta v spretni izbiri snovi, odlični opremi knjige, nazornih, izbranih ilustracijah, globoki čustvenosti, pesniškem jeziku. Knjigo bodo s pridom čitali zasebniki amaterji, vrtinarji, predvsem pa seveda strokovnjaki, arhitekti in umetni vrtinarji, stvarjalci naših javnih nasadov in parkov, — ki jim je namenjena. — Planincem govori ta knjiga iz srca in do srca. Saj ubira strune, ki zvone čisto sorodno našim občutkom in stremlje-

njem in je prav za prav od prve do zadnje strani visoka pesem ljubezni do nepotvorjene prirode in domačije.

A. B.

Edo Deržaj: Podobe. (Gore in ljudje.) Založba Viharnik, ki nam je zadnjič poklonila Bučarjev krepki planinski roman »Koča na Robu«, je izdala sedaj knjigo Eda Deržaja: »Podobe«, s 140 ilustracijami, karikaturami in linorezi opremljeno delo, ki je po izjavi avtorja nekak »Gruh II«. Deržaj pravi o njem: »Napisal sem delo na podlagi izkustva in študija. Zato je slog v nekaterih poglavjih precej svojski. Da, svojski! Šolal sem se pač pri vseh mogočih avtorjih. Vendar, kar je, je! Kakor vidite, sem priden in poslušen učenec, veliki pisatelji so pa svojski ljudje in imajo veliko velikih muh.«

Reklamna notica poudarja, da se v tej knjigi »pisatelj in slikar obenem dotakne najrazličnejših tipov in vprašanj našega planinstva. V šaljivi besedi naniza pred bralce vse polno spominov na zanimive ljudi in zgodbe, ki jih je bralec nemara sam kdaj doživel.«

Izjava pisatelja in založbe nam poleg bodeče neže na ovitku povesta več o nameri pisca kot knjiga sama, ki spričo pomanjkanja šaljivosti, sarkazma, duhovitosti in vsega tistega, kar je za satirične spise potrebno, učinkuje dolgočasno. Deržaj je nekak zakasnel epigon futuristov, njegov slog in način izražanja sta groteskna. Šešest papirja je tako glasan, da zatre in preglasi redko, ah, tako redko sejane iskricice in domislice. In tako se vrsté besede, besede, ki jim zaman iščeš smisla in vsebine. Neskončna utrudljiva praznота se razprostira preko 220 strani te knjige, ki te na koncu, ko si se mukoma pregnete skozi pragozd nesmislov, prepriča samo o enem: da Slovenci takih in enakih knjig pač ne potrebujemo.

»Podobe« naj bi bile humoristično satiričen prikaz ljudi in razmer v našem planinstvu. Toda, katera izmed postav, ki jih Deržaj prikazuje v teh poglavjih, naj predstavlja karikirano podobo naših planincev? Mar čisto zmešani filozof Favštin Celestin Fortunat Avrelij Leščenec, čigar uvodni govor je polnoveljavna legitimacija za Studenec? Ali pa povest o Frumenciju Kokotcu in sto izletih, ki ni nič drugega kot skrajno neroden poskus, s popolnoma nezadostnimi sredstvi smešiti koristne in pametne knjige? In kaj naj rečem o poglavju »Razvoj in pomen spominskih knjig v kočah in na vrhovih« drugega, kot da je tipičen primer »čeljustanja ali češpljanja«, kakor naš narod označuje tovrstno produkcijo. O takile literaturi je treba odločno povedati, da jo odklanjamo, ker bi nam sicer pisec čez leto in dan utegnil postreči še s tretjo knjigo »Gruha«.

Planinci dandanes z velikim veseljem in pričakovanjem vzamemo v roke vsako novo knjigo o planinah in planinstvu. S takimi občutki in nadami smo sprejeli tudi Držajeve »Podobe«, a doživeli smo — veliko razočaranje.

Slike (linorezi), ki so priložene na koncu knjige in žal odtisnjene na neokusnem barvastem papirju, so dokaj boljše kot pisana beseda. Podobe znanih gorá, ki jih je Deržaj — prosto po Kugyjevem vzorcu v »Die Julischen Alpen im Bilde« — opremil z bolj ali manj primernim besedilom, so zanimive, nekatere prav lepe. Zakaj neki se z Deržajem kljub njegovemu trudu in številnim razstavam nikoli ne peča strokovna kritika?

Založbi »Viharnik« bomo oprostili »faux-pas«, ki ga je storila z izdajo zmaličenih »Podob«, če nam bo, kakor že obeta, v kratkem prinesla v primerni izbiri izbrana dela Janeza Gregorina, čigar kvalitetni spisi gotovo v polni meri zaslužijo to pozornost.

A. B.

Foto dr. J.
Prešeren

Batzenbeisl

Dr. J. Prešeren:

Vrnitev na fronto

»Tako... je šlo vse mimo mene. In mladost in življenje in ljubezen — vse je šlo mimo mene.« Počasi se priplazijo leta in pridejo časi, ko doumeš globino Cankarjevih besed, potem ko si kot mladenič šel mimo njih. V tistih letih in takih časih, ko motne slike iz preteklosti še bolj potemniijo, ko svetle postanejo motne, se celota slike zabriše in iz nje se svetlika samo še nekaj tonov — nekaj prijetnih spominov. Kri izgubi svojo pekočo rdečino, vsako prestano gorje pa dobi okus prijetne grenkobe. Takrat začneš živeti od spominov, ker bodočnost ničesar več nuditi ne more, živiš od njih in skrbno jih obujaš, da ne zamro: takrat, ko je že vse šlo mimo tebe!

Po dvaindvajsetih letih stojim zopet na glavnem trgu v Bolcanu.

30. marca 1916 smo zavriskali na obronku Magdalenske gorice, ko smo v senci njenih vinogradov prvič zazrli pred seboj proti jugu obrnjeno sončno dolino, kjer so breskve in marelice skoraj že odcvetele, kjer sta breza in srobot že poganjala in se je popje sadnega drevja že odpiralo. Kotel v čisti duhteči pomladi, kakor so bila takrat naša mlada leta! Migala nam je dolina v odpočitek, nam, ki smo od septembra na smučeh divjali okrog Sonnblicka, prezebali potem na Krnu in v Kranjski gori. Tam smo še ob odhodu pustili sneg in sre-

čavali njegove krpe, ko smo v dolgih pohodih pešačili z vso težo vojaškega nahrbtnika skozi dolini Rienze in Eisacke. Pred nami je ležal Bolcan.

Z grenkim razumevanjem je takrat zadonela iz naših grl tista o fantiču, »ki je na Tirolsko vandralk«, nam cvetu naroda in nadi avstrijskih generalov, ki nismo vedeli, pojdemo li na vzhod v Dolomite, na zapad v Ortlerjevo skupino ali naravnost proti jugu, kjer so nam obetali oranže. To strašno negotovost in skrbečo misel je dušilo in blažilo temnordeče tirolsko vino v slovenskih količinah; pristani traminec in solzice z Magdalenske gorice v slovitem »Batzenbeisl«. Vse smo potem videli: Plezali smo v Val di Fiemme v Dolomitih, dve dolgi zimi prezebali nad prelazom Tonale in končali svojo pot ob prevratu na Pta S. Matteo (3692 m) v skupini Ortlerja. One prelepe pomladi pa so nas gnali naravnost v Italijo, tja na M. Cengio, kamor je sedaj namenjena moja pot.

Berem v dnevniku izza tistih dni: »Joj, Bolcan je mestece, kot bi ga vzela iz škatlice, tržišče, ki posreduje med severom in jugom. Moderne stavbe v novejših delih mesta, starinske hiše s strmimi strehami, erkerji, lesenimi in poslikanimi okraski, ozke in temačne ulice s kolonadami, kjer človek vsak čas pričakuje, da bo stopil izza vogala sam domačin Walther von der Vogelweide...«

Vse kot nekdanj: Če bi človek gledal samo stavbe, hodil po ulicah in opazoval življenje, bi skoraj rekel, da je to košček kakega Nürnberga; toliko je gotike in strmih streh, toliko poslikanih sten in toliko hiš z zatrepi, obrnjenimi na ulico, poslikanimi in z lesenim tramovjem razčlenjenimi do same strehe. Če pa stopiš samo malo ven proti Griesu, se zaveš, da nisi tam gori na severu, ko se trta vzpenja po gričkih, bohota napol južno cvetje okrog vil in ko se ti predstavijo v vsej svoji razdrapanosti čudovite stene Rosengartna. Ni treba veliko večerne svetlobe, da najde to ime svoje opravičilo, ki izhaja iz povesti o okamenelem čudovitem vrtu pravljичnega kralja Lavrina. Pod temi stenami leži skrito v temnem smrekovem in macesnovem gozdu kot dragulj Karersko jezero, čigar gladina se izpreminja v barvah smaragda in safirja.

Moj dnevnik izza dvaindvajsetih let o vsem tem ne ve nič povedati, govori pa o prijaznih Tirolkah, velikih porcijah in domačih oštirjih. Dovolj smo imeli takrat že gora, mladi smo bili in velike skrbi so bile pred nami. Da počastim spomine, poiščem »Batzenbeisl« — Ca' di Batz, kar se spodobi že zato, ker se je srečavalo tam vse, kar je pomembnega potovalo od severa na jug ali obratno. Še teko tam Magdalenine solzice, tisto zlahkno vino z domačih vinogradov, tudi traminec je še, prav iz nekaj kilometrov južno ležečega Tramina. Obisk se je končal skoraj natančno tako kot pred dvaindvajsetimi leti!

Južno od Bolcana, položenega kakor v veliko skledo, se dolina počasi zožuje, Adiza kaže nadaljnjo pot in ob njej leži nebroj vasi, trgov in selišč. Vinska trta, vzorni sadovnjaki, vrtovi, vinogradi v ravnini in polja, kjer se praktično vrsté vinske brajde in razori njiv, spremljajo pot tja do Tridenta. Tudi ob tej poti ležijo spomini na nočne pohode tja doli do Ville Lagarine. Mimo vlaka smukne gradič

Motiv iz doline Astica (Busatto)

Foto dr. J. Prešeren

Tramin in Kaltern s svojim jezercem. Dolgi greben Mendelskega prelaza ga spremlja na zapadu, tisti greben, ki loči to dolino od Val di Non in Val di Sole na zapadu. Vsa dolina je eno samo sonce, prijazni ljudje pa pozdravljajo še vedno kot pred leti:

»Riverisco!«

Pri Callianu, med Roveretom in Tridentom, se odcepi od črne, po asfaltu vonjajoče velike ceste druga ožja in idilično zaprašena. Ta cesta pelje proti vzhodu, vzpenjajoč se na Folgario, dokler ne doseže svojega viška na Passo di Somma, kjer se prevali v dolino Astica in se pri Vicenzi izgubi v srce velike ravani severne Italije.

V slabem spominu mi je ta cesta. Pod datumom 27. 5. 1916 stoji namreč v dnevniku:

»Zopet dalje ... korak postaja težji, noč vedno temnejša. Samo čutimo, da se cesta začanja vzpenjati kvišku; otipljemo zid ob straneh, pod njim šumi voda v globeli. Morajo že biti zopet kake serpentine moderne alpske ceste. Dežuje neusmiljeno in stara pesem se ponavlja: Pol ure hoda, eno uro postavanja. Nahrbtnik mora biti moker do zadnjega zavitka tobaka, ki je skrit v zamotanem nahrbtnikovem kotu, vleče navzdol, da reže v rame. Zopet stojimo: Kaplja za kapljo drsi z las, po vratu drči, po hrbtu, ob pasu obstane. Po čelu, po licih na vrat, po prsih. Curlja po kocinah in zdrči do popka. Tam se ustavi, obrne se in se strne z onimi, ki so našle pot po hrbtu ... Zaman je upanje, da dosežemo Folgarijo, svoj cilj, do dveh ali treh ponoči. Vso

noč isti tempo. — Prve luči dneva vstajajo nekje leno na obzorju, megle se plazijo po grapi spodaj in grebenih, žalostno počasi in pošastno sive, živa naša senca, zibajoča se sem in tja. Nekje se pokaže nekaj lučic, da zopet izginejo med gosto kopreno. Visoko gori nekje so te lučice, kot zvezde bi rekel. Blato se oprijemlje čevljev, brizga do stegen, curlja kot redka umazana brozga čez skalovje v deroči hudournik. Korakamo že v zgodnjem jutru in se ogledamo: Hodimo po cesti, ki je mestoma vsekana v skalo, čez mostove in galerije; skozi predore pelje cesta vedno navzgor, a vrha še ni videti... Do Folgarije smo rabili dvanajst ur...«

Serpentine te ceste so danes vse v soncu in — prahu. Za tiste čase vsekako moderna subalpinska cesta, ki pripelje iz doline na Folgarijo (1168 m). V hladnem jutru jo pobiram navzgor iz Besena in se na prvi serpentine ogledam: Tam doli na jugu nekje je Villa Lagarina, kjer raste že tobak, skrit je Rovereto in za hrbtom preži sloviti grad Beseno, čuvar velike ceste od juga na sever in na Folgarijo. Pod njim gre cesta skozi predor in galerije, vzpenja se mimo vasi Mezzomonte, ki je edino večje naselje. Spodaj v globeli pa se peni Rio Conello v slapičih in počiva v tolmunih. Cesta se potem od njegove struge odmakne, reže planinske travnike in redka naselja, dokler ne pripelje do Folgarije (1168 m).

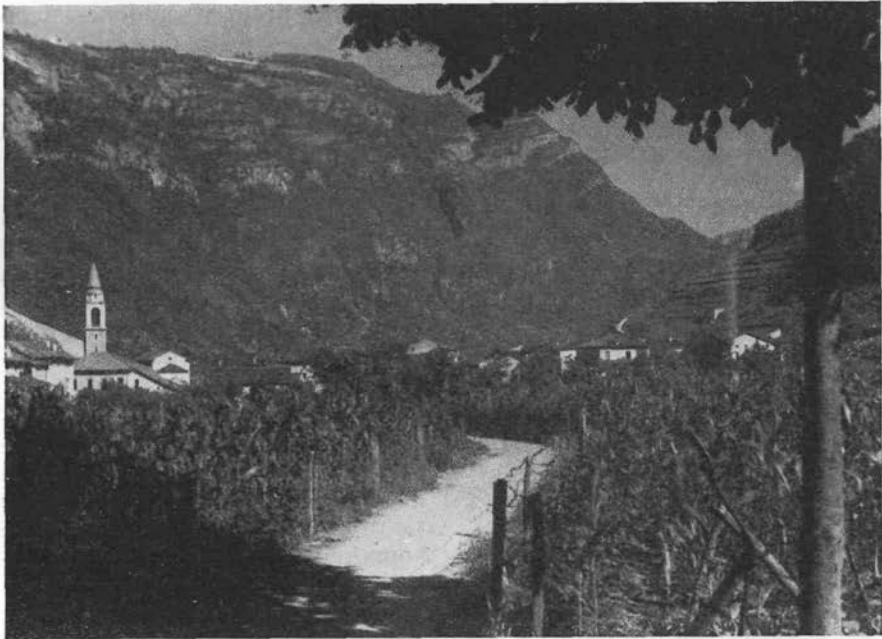
Folgarija je dolga vas. Njene hiše so lepo razvrščene ob obeh straneh ceste, ki pelje dalje na nekaj kilometrov višje ležeče sedlo Somma. Letoviški kraj je danes to, ob našem času izpraznjen; danes precej živahen, brez vsake mednarodne letovišarske navlake, priločen ljudem iz Rovereta in Tridenta. Leži na žametnih pašnikih pod temnimi smrekovimi gozdovi, obrnjen natančno proti jugu. Na vzhodu gledajo vse leto preko vogala zasneženi vrhovi Brentskih Dolomitov.

Ko smo pred leti prišli semkaj, smo že vedeli, koliko nam je bila ura. Se bomo li vrnili po tej cesti ali sploh kaki drugi? Kaka bo naša usoda doli na jugu? Tam je bil takrat že v teku velik bojni vrišč. Vrnili se nismo vsi.

Ko osvežujem spomine, hodim po Folgariji gor in dol, sem in tja in iščem tiste prijazne evakuirane kmečke hišice, nekje više gori nad glavno vrsto hiš ob cesti, kjer smo našli v sobi veliko kmečko peč, ki jo je prijatelj Vanič iz Krškega tako zakuril, da jo je hotelo raznesti. V tisti sobi smo popadali mokri do kože in izčrpani do skrajnosti pod premočene odeje in se zbudili potem sparjeni, kadeči se kot osmojena polena. Tiste hišice ne morem najti, čeprav sem mislil, da bom stopil kar naravnost vanjo.

Našel pa bom Vaniča, kajti on je tukaj, mora biti tukaj!

Na velikem pokopališču okrog vaške cerkve, okrog njenega čebulastega baročnega zvonika so zbrani oni, ki jim ni bila usojena vrnitev po belih cestah nazaj v svet in domovino. Hodim po pokopališču, grobovi gredo v tisoče in treba bo začeti sistematično, ker se ne morem zanesti na slučaj, čeprav imam časa vse popoldne. Pod večer sem našel številko groba 518 z napisom: Gefr. Vanič Karl, 27. LwR. I. Komp. — 22. 7. 1916. Tovariš, ki je z menoj vred sanjal sredi bojnega hrupa in z menoj vred imel prečudne in prelepe načrte za bodočnost, je tu

Pedescaia, v ozadju Monte Cimone

Foto dr. J. Prešeren

pokopan in z njim so pokopani njegovi in moji načrti, le da je njemu bila prihranjena takrat tako trnjeva pot slovenskega učitelja do nadaljnjih težkih dni. Ni cvetličarne na Folgariji, pozno poletje je že osulo travniško cvetje in ni je rožice, da bi okrasila grob. Sedim na grobu, gledam bleščečo pokrajino, na sneženih vrhovih Brentskih Dolomitov počiva oko in težka je misel, kaj nam je prineslo teh dvaindvajset let in kaj je bilo prihranjeno vsem tem, ki počivajo na vaškem folgarijskem pokopališču. Do sončnega zahoda sem govoril sam s seboj, sedeč na grobu, prav za prav pa s padlim tovarišem, sam in samcat v prelepi gorski vasi in nič lažje mi ni bilo ob zopetni ločitvi kot tiste noči, ko mu je dno granatnega lonca razbilo črepinjo nad tilnikom na prelazu Borcola!

Dober streljaj vzhodno od Folgarije se svet na sedlu Somma (1341 m) prevali v dolino Astica. V krasnem poletnem jutru stojim na vrhu, ogledujem se in iščem vrhove s svetovnoznanimi imeni, zapisanimi še danes globoko v spominu onih, ki so morali hoditi po njih. Severovzhodno leži visoka planota Lavarone, jasno odsekana z globoko zarezanima globelima Asse in Astica. M. Verena (2619 m), M. Baldo (1681 m), prav zapadno tik nad Asiagom, rajda drugih vrhov vmes, ki ločijo Val Sugano od planote Sette comuni. Proti jugu zapira pogled obronek, na katerem še danes čepi že tedaj razbita trdnjavnica S. Sebastiano. Cesta se spusti skozi vas S. Sebastiano, nekoč tako temeljito razdejano, da je zanimala celo nas, ki smo bili takih stvari že vajeni.

Sledi Carbonare, vasica ob odcepu ceste, ki pelje v Caldonazzo ob istoimenskem jezeru na severu.

Uniformiran cestar ima opravka na cesti. Nekam presenečen ogleduje moje pumparice, nahrbtnik in težje čevlje. Pozdravi me zato po nemško, meneč, da sem iz pravkar povedanih razlogov Nemeč. Ko mu razložim svoje poreklo, zakolne po naše:

»Hudič!«

V velikem presenečenju sem kletvico seveda ponovil. Potem pa se je izkazalo, da je mož delal pri gradnji bohinjske železnice, da naše kraje pozna in da nas spoštuje. Seveda je njegovo znanje našega jezika obstojalo iz edine gorajšnje kletvice. Kako daleč je do Pedescale pod M. Cengijem, mož ni vedel. Zato sem vprašal starko v črnem na onih serpentinah, ki se začnejo takoj pod Carbonare in pripeljejo ob skalovitem kotlu v prvo vas Buse. Presenečena nad vprašanjem, je odvrnila:

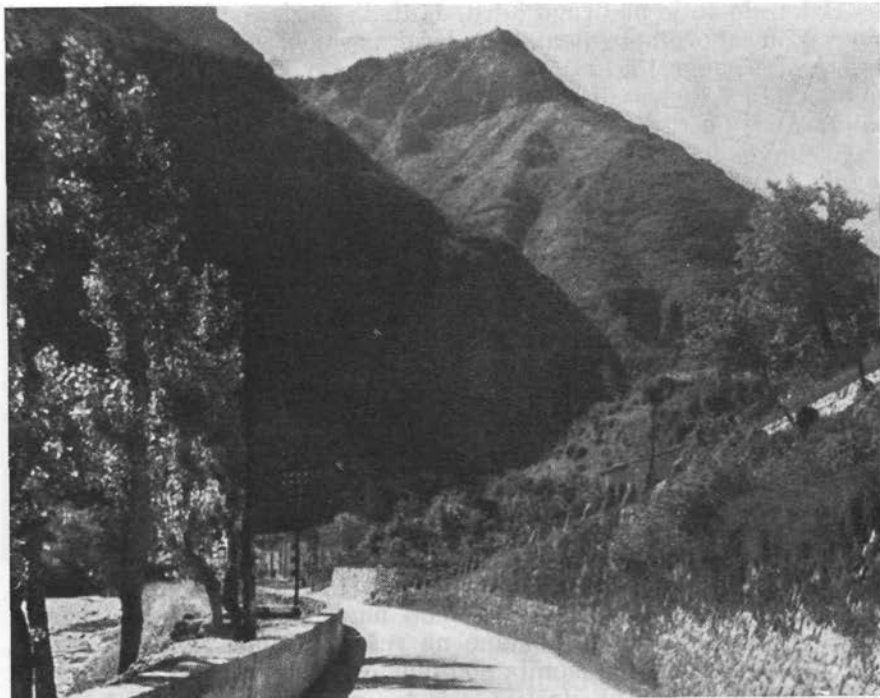
»Oh, poveretto — due, tre, quattro ore!«

Tako sem tam, kjer sem bil prej, ampak časa imam vsekako dovolj, peš bom do večera že prišel do Pedescale, kajti ne maram sestri v avtobus, samo da bo bolj tako, kot je bilo nekoč. Dolina Astica je globoka zareza, ki jo tvori potok Astico in cesta ob njem. Bregovi so zelo strmi, večkrat povsem goli, večinoma pa poraščeni z nizkim grmičevjem, iz katerega gledajo včasih mogočni apnenčevi skladi, včasih pa posamezne skale.

V vasi Busatto stoji ob cesti piramida, ki ima ta-le napis: »Am 2. Mai 1916 ein Uhr nachmittag überschritt hier Seine kais. u. königl. Hochheit Erzherzog Thronfolger, k. u. k. F. M. Lt., Viceadmiral Carl Franz Josef als Kommandant des k. u. k. XX. Korps die Italienische Grenze und verweilte weit vor den Drahthindernissen eine halbe Stunde auf feindlichem Boden. — Errichtet k. u. k. I. R. Friedrich, Erzherzog von Baden No. 50.«

Nekam čudne misli vzbujata napis po dva in dvajsetih letih in je tudi čudno, da stoji ta spomenik še danes v vasi, ki je bila takrat prva na italijanskih tleh. Resnica pa je zopet, da je čas velik zdravnik, ki spokoji tudi strasti prejšnjih dni. Sledijo naselja Laste Basse, Posta in druge, nekoč bolj ali manj porušene, sedaj vse lepo pozidane. Ni najti več sledu o tem, da je nekoč skozi dolino šla vojna. »Skozi selišča in vasi pelje dalje pot,« pravi dnevnik pod datumom 31. 5. 1916, »a sledovi boja so ponehali. Vasi so izumrte, nobene žive duše, niti psa niti mačke. Pozna se, da so prebivalci utekli in vzeli seboj, kar so v naglici mogli... Srajce se sušijo še na balkonih, moške srajce in žensko perilo. Krvavo bi rabili vse to tudi mi ušivci, morda bi našli v kleti steklenico chiantija, kos sira in ostanek polente v omari. Mi ne smemo do tega. Jedli in uživali bodo oni, ki pridejo za nami, ki ne delajo in se ne vojskujejo, da jim tem bolj tekne, kar smo jim priborili mi, reveži iz prve črte. Dolina je mrtva. Nekoliko se razširi na kraju, kjer priteče vanjo od vzhoda skozi slavnoznano global potok Assa. V trikotju so-točja leži mali trg ali vas Pedescale. Žive duše ni v njej.«

Danes se mi Pedescale prismejlja nasproti. Položena v ozek trikot dveh sotesk ob strme izrastke M. Éria na severozahodu, Tonezze in Campomolona na severozapadu, na zapadu pa zavarovana s strmim

Monte Cengio iz Pedescale

Foto dr. J. Prešeren

pobočjem M. Cimoneja, ji na jugu zožuje že itak ozki prostorček na soncu v dolino naravnost odsekani M. Corbin in strmi M. Cengio. Vse je že v senci, samo od jugozapada kuka nanjo večerno sonce in jo obseva z vso prijaznostjo. Pedescale se smehlja, ali soncu, ali mojim spominom? Soteska se nadaljuje proti jugu, da se potem razširi v kotel, kjer leži Arsiero, ki ga proti jugu zopet zapreta M. Summano in M. Priafora in samo za skok zožita tam dolino. Vse to so imena, ki so nekoč blestela v dnevnih poročilih, potem se svetila v našem spominu, sedaj pa ugašajo in prihaja čas, ko bo vedela zanje samo še zgodovina.

Zanimivosti v vasi ni, menda sta dve gostilni, lekarna, grobovi s spomenikom padlim alpinom na trgu. Na zunaj ne vablljivo prenočišče v vaški gostilni se je izkazalo kot prav udobno, s postrežljivo gospodinjo in uslužnim gospodarjem, ki me je zvečer vpeljal v družbo vaških očancev, ko je izvedel za namen mojega prihoda in za moje, za one kraje naravnost eksotično poreklo. Čudovito odkriti so ti ljudje, govorijo naravnost od srea tudi napram tujcu, kar razodeva potezo, lastno značaju hribovca. Moram jim razkladati dogodke v prvih dneh junija 1916, kontrolirajo jih, soglašajo z njimi in se čudijo:

»Sa tutti i nomi!« Vse vrhove naokrog pozna, ve za steze, je že moral biti tukaj. Zavračajo mojo opombo, da na Sedmih občinah bivajo Nemci ali njihovi potomci kot izmišljotino avstrijske propagande.

Izkazalo se je pa drugo jutro, da tistih stezic, po katerih smo pod topovskim zapornim ognjem, ki je ležal na sotočju Astica in Asse, lezli na vrh M. Cengia (1551 m), ne morem več najti. Takrat nas je za zidom pokopališča v Pedescali zajel ogenj s Priafore, vrgel v zrak zid pokopališča, nas pa razkadil v globel Asse, od koder smo se prebijali po levem bregu Astica naprej in zavili po kozji stezici proti vrhu. Takrat so bila polja in vrtiči v dolini pomandrani, zato se danes težko znajdem med obzidji in živimi mejami ob strugi Astica, edini kažipot mi je razvalina starega stolpa. Od tam naprej iščem vhoda v strma pobočja, a zaman. Tako se je zgodilo, da sem v predmestju Arsiera moral poiskati človeka kot kažipota in nosača za bagatelni znesek 15 lir na dan.

Bil je to Luciano, delavec v papirnici v Arsieru, dečko pri dvajsetih letih, s katerim je bilo tekom enega dne sklenjeno skorajda trajno prijateljstvo, ki se je nadaljevalo v dopisovanju še vse leto, dokler ni prišlo zadnje njegovo pismo iz vojašnice v Turinu, kjer se poslavlja »do svidenja, ko mi bo segel v roko kot svojemu očetu«. Zelo strmo se vzpenja prava pravcata kozja steza, sedaj v ključih, potem kar naravnost. Znamenja, ki oživljajo zastarele spomine, kažejo, da je ravno ta stezica bila ona, po kateri je lezla naša visokogorska četa proti vrhu. Po spominu opisujem Lucianu, kje smo bili, kod smo hodili, kje in kakšne so bile naše postojanke. V gostem grmičevju se odpira pogled še samo na slavni M. Cimone (1230 m) na zahodu, Asticova struga se blešči v jutru in oko mi obstane na ruševinah one zapore v dolini, ki je postala čez noč znamenita pod imenom Casa Ratti in ki je postala žrtev junaštev tedanjih dni.

Vroče postaja, počivava in med počitkom povrta Luciano z nožičem v zemlji ob stezi. Prikaže se šrapnelska krogla. Z nasmehom mi jo pomoli pod nos. Prav iz naših časov mora biti, sem mu dejal, kajti do sem smo prišli in ne dalje in nikoli več nas ni bilo sem. Pa mi je dejal Luciano, da tega ne misli tako. Prav zaupno in skoraj tiho v popolni samoti me je vprašal, če morda vem kje za kako skrito avstrijsko skladišče municije, zakaj časi so težki, take stvari pridobivajo zopet na vrednosti in on bi kot nabiralec stare municije na mah veliko zaslužil. Ne, tega ne vem in skladišč tukaj ni bilo, mu pravim, kajti bili smo na Cengiju samo nekaj tednov, potem pa smo jo hitro pobrali nazaj proti severu.

Luciano me je pripeljal naravnost v ostanke naših rovov.

M. Cengio tvori z M. Barco (1353 m) enega izmed zadnjih izrastkov Alp nad veliko gornjeitalsko nižino. Turistično seveda ne pomeni veliko, saj je to prav za prav nekaka visoka planota, ki strmo pada v zaseke, iz katere gledajo posamezne apnenčeve stene. Vrh te gmote je precej velika travnata planota, kjer je tudi nekaj živinskih staj.

Dnevnik pripoveduje pod datumom 1. 6. 1916: »Pod nami v globeli, kjer se potem dolina za vselej odpre proti jugu in preide v veliko gornjeitalsko ravan, leži mestece, veliko kot naš Kranj. Na kilometer zračne razdalje vidimo prazne ulice mrtvega mesta. Staro mesto v sredini, v okolici vile, naslonjene na gorska rebra, sredi vrtov z zelenjem in cvetjem. Prvo poletje že vlada v ravnini in do sem gori že vpije živa rdečina vrtnic, klinčkov in drugega cvetja.

Punta Corbin I. 1938

Foto dr. J. Prešeren

To mesto gori.

Kako se imenuje? Ne vem... Gori nepretrgoma že od včeraj. Danes v plamenih. Vsako okno se da razločiti v njem, vsaka ulica in vsak kottiček. Nič se ne gane tudi danes v njem, kot v prekletem mestu je vse mrtvaško tiho. Sem gori se čuje le prasketanje ognja, rušenje tramovja in pokanje opeke v vročini požarov.«

To mesto je Arsiero, ki se danes beli iz doline, še veliko bolj pisano v svojih barvah, drugače pa polno življenja, kot da tega, kar je zgoraj napisano, nikdar ni bilo. Še danes mi je v živem spominu, kako sem ležal v prvi vrsti na trebuhu gledal, kako so topovski streli rušili tovarniško poslopje v mestu, o katerem pravi Luciano, da je papirnica, kako so vstajali vodometi iz Astica, ko so treskale po njegovi površini šrapnelske krogle. Živ spomin, zopet oživiljen in posvečen po dolgih letih. Nemogoče se mi danes zdi, da smo s te rebri preko globoke zaseke jurišali ravno tak greben tiste dni med dežjem in točo. Pa je vendarle bilo tako.

Onstran doline proti zapadu je slavni M. Cimone (1230 m), po svoji strukturi enak Cengiu, a neprimerno večje grobišče mladih življenj. Tudi on ima zgoraj visoko planoto, z vasmí posejano, nad katerimi potem kraljuje prav tako slavni vrh Tonezza (1696 m) in zapadno od nje znani Campomolon (1855 m). Tisti vrh, daleč na zapadu od Arsiera, je morda Pasubio (2236 m) ali pa M. Majo (1500 m). Kajti moj Luciano pove naravnost, da tega ne ve, karte pa ni pri rokah. Razgled proti tej strani je zelo lep.

Proti severu od vrha doseže visoka planota Cengia oster zob, ki skoraj navpično pada v zarezo Astica in Asse. To je M. Corbin. Na njem je bilo postavljeno nad navpične prepade orlovsko gnezdo iz železa in

betona, trdnjava P. Corbin. Ej, to je bil trd oreh, čigar padec je šele omogočil zavzetje Cengia. Onstran globeli Assa, kamor je padalo na tisoče in tisoče izstrelkov in ki se zaradi globoke zarez da samo slutiti od tukaj, so razporejene vasi in selišča Sedmih občin. M. Erio (1623 m), M. Zebio (1778 m), M. Zingarella (1907 m) in M. Baldo (1681 m) nad Asiagom, ki pa se od tukaj ne vidi. Velika imena iz velikih časov, zapisana tudi v anale našega naroda, ki ni krvavel tod okoli nič manj kakor v Karpatih in na Krasu.

Razgled proti jugu zapira deloma M. Priafora in M. Summano, jugozahodno od Arsiera. Ta Priafora mi je v slabem spominu. Tudi na njem je čepela utrdba, ki nikdar ni bila zavzeta, strašno nadležna mala stvarca, ki nas je pitala z ognjem na najbolj občutljivih mestih. Železniška proga pelje potem skozi predor, kjer nam je v nočeh slepil oči žaromet, ki ga ni bilo mogoče ugasiti, čez Piovene in Thiene v Vicenzo, nekdanj mesto naših neizpolnjenih nad, Žar njene električne razsvetljave smo gledali tiste noči s Cengija, ko je ležalo vse bogastvo Velike ravnine tako rekoč pred nami, kajti samo skok je bil še z zadnjih vrhov v dolino, kjer dolgo ni bilo nobene resne ovire več. Vendar smo se obrnili ravno na tej točki in padli so in bili za vselej pokopani vsi veliki upi onih, ki so nas podili po visokih planotah in vrhovih. Nam samim pa je bila pot nazaj proti severu ravno tako dobrodošla.

Tako je M. Cengio prav hvaležna razgledna točka tudi za onega, ki ne prihaja obujat spominov. Molče sva sedela z Lucianom na travnati ravnici na vrhu, kjer je ugasnilo toliko življenj. Obziren je bil Luciano in prav nič klepetav in tudi ni zahteval nobenih pojasnil. Dovolj mu je bilo, ko sem mu povedal, da sem tod doživel svoj prvi juriš! Po odmoru se prestopam po lepo zelenem vrhu, kjer le še kaka vsedlina priča o nekdanjem lijaku velikega kalibra. Tisti dnevi vstajajo iz davnine, ko sem zapisal v dnevnik:

»Opiram legitimacijske knjižice padlih. Kateri polk je bil to, od kod so doma ti reveži, ki so z nami vred padali po teh pustinjah? Vse-povsod čitam: I° Regimento granatieri Romagnoli. Krasni možje, veliki in v najboljših letih, drugačen material, kot smo mi — stari domobranci. Uničil jih je en sam izstrelak v polno, zasul jih v pesek in lonci granat so storili svoje. — Zopet naprej in zopet tako, kot povsod po tem prekletem hribu: vojne opreme na kupe, jeklene čelade, tornistre, bajoneti, municija, čutare z vodo.«

Obiskala sva potem še ruševine Corbina in njegove kazemate. Izkazalo se je, da razdejanje ni veliko večje, nego je bilo pred leti. Železo in beton kljubujeta vztrajno. Med dežjem sva se potem z Lucianom spustila po stezici čez strmo pobočje v dolino Asse. Oštirka »Pri čričku« v Pedescali je poskrbela za preprosto in dobro večerjo, njeno vino je storilo svoje in moji osveženi spomini so poganjali naravnost bujno, ko sem razkladal vaškim možakarjem vsa ona čuda, ki so se godila na njihovem Cengiu. Nič nisem pridejal, samo z razumevanjem in poudarkom sem bral iz dnevnika pod 4. 6. 1916:

»Tu po vrhu je šla vojna in zapustila za seboj strašne sledove. Stopamo ob mlakah krvi, ob nepazljivosti zadene čovelj ob mrtvaka v gostem grmičevju, suknja se oplazi ob drevesnem listju, oškropljenem

s krvjo... Mrtveci ležijo v poletni vročini že po več dni, kjer so pač dobili smrtni strel ali kjer so jim odpovedale moči. Smrad po razkroju okužuje ozračje. Mrtvaške lise nastopajo in so videti že popolnoma razvite pri onih mrtvecih, ki so bili nalašč ali slučajno preobrnjeni iz prvotnega položaja. Kajti videti je, da so bili njih žepi preiskani od hijen. Zabuhla lica, posušene krvave pene okrog ustnic in neredko bolešno spačeni obrazi se ti zarežijo naravnost v obličje nenadoma iz zelenega grmičevja, da nehote odskočiš, čeprav ti vse to ni več novost...«

Da je bilo hudo na Cengiju, so močje vedeli. Popisa v takih barvah pa niso čuli. Molče smo se ločili.

Jos. Wester:

Planinski paberki iz Bleiweisovih novic

Naravoljubu je vsak hribček posvečen oltar.
(Sim. Robič, Novice 1865, 151.)

Pred sto leti, v sredo dne 5. malega srpana 1843, je pričel izhajati takrat edini slovenski časopis z naslovom Kmetijske in rokodelske novice, na svetlobo dane od c. kr. kmetijske družbe. Prvi urednik jim je bil tedanji tajnik te družbe, dr. Janez Bleiweis, ki jim je ostal vodnik vseskoz do svoje smrti (l. 1881), čeprav so se od l. 1867 dalje uredniki menjavali. Naslov sam priča o namenu tega strokovnega glasila, vendar urednik že v prvem uvodniku omenja: »Skrbno si želi vsakteri Kranjec poznati svojo kranjsko deželo, se izznaniiti z imenitnejšimi rojaki in zvedeti imenitne prigodke svojih prednikov.« To pango svojega programa so Novice sprejele od l. 1847 dalje tudi v svoj naslov kot Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči.

Med »narodske reči« sodi tudi planinstvo — v pomenu planinske turistike — ki je bilo pri nas pred sto leti še skoraj neznana panoga osebne udejstvovanja. Značilen pojav za početno dobo našega planinstva je to, da je dobilo svoj prvi literarni odziv v vezani besedi. Prvi se je oglasil šentviški župnik Blaž Potočnik z znano pesmico »Planinar« (1847, list 11):¹

Visoko vrh planin stojim,
v veselju rajskem tu živim;
tam dol ljudje prebivajo,
veselje redko vživajo.
Prid vrh planin,
nižave sin!

In Matevž Ravnikar-Poženčan je zapel odo »Triglavu«² (1848, 5), ki ga je zrl le iz daljave, s svojega župnišča na kamniških Selih. — Kajetan Hueber je proslavil »Bleško jezero« (1848, 10) s pesmico,

¹ Navedki iz Novic so podani v oklepajih, in sicer pové prva številka letnik, druga pa številko dotičnega lista, ne strani.

² Gl. Planinski vestnik 1928, 107.

ki se začenja: Otok bleški, / kinč nebeški / kranjske zemlje ti! / Ven'c iz raja / te obdaja, / vse se veseli. Nje naivno nerodne kitice je Anton Funtek hudo zmikastil v Ljubljanskem zvonu (1922, 643). — Matija Valjavec opeva v »Na planini« (1851, 24) lepoto obširnega gorskega razgleda:

Tamkaj doli s Kranjci brati,
glej, se Štajerc in Hrvat,
ne zamuja desne dati
tu mi korotanski brat.

Bržčas je pesnika navdušil tak pogled s Storžiča, tega sijajnega vrha nad njegovim rojstnim krajem. — Nanos opeva J. H. (1852, 48), ki ob samotni cerkvi sv. Jeronima razmišlja:

Slednji zre v tej tihoti,
da nebeški tu je kraj,
da prijetno je v samoti,
da samota duš je — raj! —

Narodni pevec Tržičan V. Kurnik končava svoje »Slovo planinarja« (1854, 78):

Čez planino ni ga kraja,
ona le me zveseli,
ko izgnanega iz raja
ta ločitva me skeli. —

Tudi prva planinska pesnica, Frančiška K., se je oglasila v Novicah s pesmico »Na goro!« (1862, 44). — Z epsko pesmijo je Prešernov učenec Fran Svetličič proslavil Hrušico (1868, 48), na kateri zre kakor v prividu zgodovinske pohode, ki so hrumeli preko te kraške gore. V pesmi »Na Mravljjiškem vrhu«³ (1867, 29) pa opeva v vzneseni dikciji in vizionarni zamisli zgodovino kranjske dežele.

Prve potopisne črtice v prozi veljajo seveda Bledu: Dr. B. (Bleiweis), »Spomin na Blejsko jezero« (1845, 28) in »Spominki na Gorenjsko« (1847, 26), in Bohinju s Savico. O tej piše: »Potniki pravijo, ki so videli Rajna slap, da se naša Savica pred njim prav nič ne skrije.« — Prvo planinsko turo na Črno prst omenja neznan pisec (1849), 35), ne da bi opisal hojo nanjo niti njeno cvetano in divni razgled, pač pa izreka zahvalo bohinjskemu županu Mencingerju, ki je »iz gole prijaznosti« spremil potnike na vrh.

Izlet na Nanos in prirodne zanimivosti na njem opisuje neimеноvani pisec v članku »Pogled po Senožeški okolici na Notranjskem« (1851, 38). O prvi planinski nesreči, ko je dne 26. septembra 1843 v burji in snegu zmrznilo na Nanosu pet Vipavcev, ki so bili odšli nanj po drva, poroča dopis iz Cerknice (1843, 15). Razgled z Mirne gore nad Belo Krajino je tedanjega vikarja na Planini Jurija Kobéta tako globoko prevzel, da si želi za njega dostojen opis le enega romarja — pesnika Koseskega (1851, 52). — »Eno noč pri Sv. Joštu na Gorenj-

³ Mravljjiški vrh je gora nad Godovičem, z nje je obsežen razgled po vsej Kranjski.

skem« (1855, 78—80) je vzorno orisal železniški rojak Jožef Levičnik. Isti za prirodne pojave do vzetni pisec prav zanimivo opisuje svojo pot od Ljubljane do Bele peči v daljšem potopisu »Ogled po kranjskem Gorenjskem« (1856, 12—27), v katerem priporoča tudi izlet na Šmarno goro, kjer se ne vidi samo lepa cerkev s slikami Matevža Langusa, »ampak pred očmi romarja se razgrinja kakor vesoljni tempelj božji tako krasen razgled okrog in okrog, da nehotoma človeka navdihuje z rajskimi čutili«. Dalje slavi krasoto Bleda, povelečuje slap Peričnik: »Karkoli človeško oko naravsko lepega imenovati zamore, je dano temu kraju in po vsej pravici se šteti more med bisere domovine.«

Tudi Štajerska ni ostala pozabljena. A. Kos-Cestnikov uvaja svojo črtico »Donačka gora poleg Rogatca« (1857, 69) z vneseno mislijo: »Redko kje je Stvarnik toliko mičnega, pa' tudi veličanskega zedinil kakor na Slovenskem« in omenja sloveči razgled s te znamenite gore, »ki ima na vsaki strani drugo podobo, proti zapadu obeliska, proti vzhodu ostrega zoba, proti jugu visoke stene, na severu pa ima tri vrhe kakor Triglav na Kranjskem«. — Prvo turo na Ojstrico in težavno pot mimo nevarne Igle v Solčavo je opisal Vitomar v Potnih listih III (1847, 71). Ojstrico nazivlje sicer »veličansko, vendar ne plača izgled s te gore težavnega truda in mnogih nevarščin«, pač pa je »imenitno cvetličje teh planin«. V Solčavi je pri župniku Jancu videl »spomenar« (album) z zapiski v latinskem, grškem, nemškem, angleškem, francoskem, italijanskem in slovenskem jeziku. Prvi, ki je zapisal vanj slovenske vrstice, je bil spiritual celovškega semenišča, poznejši škof Ant. Mart. Slomšek. — »Skalnato dolino na Štajerskem« (1858, 49, 50) je opisal Janko Vijanski (Pukmeister), ki omenja, da se dviga pri Belih vodah strma in visoka gora s cerkvijo Sv. križa z božjo potjo za Štajerce, Korošce in Kranjce; to gorovje dosega svojo največjo visokost v gori Sv. Uršule, ki je »zelo visoka, prav strma in skoraj vedno v oblacih čepi«.

Doslej omenjene črtice so le nekaki začetniški prigodni spisi. Prvi vzorni planinski potopis, ki ustreza tudi današnjim strožjim zahtevam, pa je Dragotina (Dežmana) »Hoja na Snežnik« (1860, 36), naš prvi planinsko-propagandni spis. O tem pričajo že uvodne besede: »Meseca avgusta ali septembra se rastlinoslovci in taki, ki želijo daljne gore in kraje si ogledati in lepoto narave občudovati, podajajo na visoke gore. Na Kranjskem pač imamo velikana Triglava, ki je kralj vseh kranjskih gorá; ali težavno in nevarno je, mu na vrh priti. Tudi druge visoke hribe ima Kranjsko na gorenjski in koroški strani. Na Notranjskem in Primorju je pa Snežnik poglavar vseh gorá.« Nato sledi natančen opis hoje od Loža mimo »šneperške bajte« (v Leskovi dolini) na mali in veliki vrh Snežnika in oris obsežnega razgleda tu na Jadran, tam na gorenjske snežnike: »Kaj lepšega, ko prvo solnce vrže svoje žarke na snežene vrhove onih gorá, ko se utrinjajo kot zlato in srebro, res ni!« Bodrilne so sklepne besede: »Ne bo ti žal, ako si šel na Snežnik v lepem vremenu; ne boj se truda in stroškov; vrh Snežnika ti bo vse povrnil... Zatorej vas vabim vse, ki ste prijatelji mile narave in rastlinoslovci, pojdite na Snežnik! Ta moj popis naj vam pa pot kaže in naj vas prijazno spremlja tja in nazaj. Srečni!« —

Drugi visokoplaninski spis te vrste je Franceta Kadilnika »Izhod na Triglav« (1866, 34). To je — za obširnim potopisom I. Tuška »Potovanje krog Triglava« (Janežičev glasnik 1860) — drugi slovenski opis triglavske ture, zakaj slovenski prvohodec Stanič jo je opisal v nemškem jeziku, da ne omenimo vseh ostalih Triglavanov od Willonitzerja (1778) in Hacqueta (1779) do Freyerja (1851). V družbi sta mu bila prof. Fr. Globočnik iz Ljubljane in trg. agent Rosner, za vodnika pa si je bil v Srednji vasi najel Šesta, očeta in sina. Nočili so Šimnovi koči na Velem polju. Rosner se ni dal buditi, češ »on ne za milijon, tudi za celi svet na Triglav ne gre«. Ostala četvorica je v slabem vremenu skozi »Vrata« prilezla na Mali in dalje na Veliki Triglav: »Bogme, za vsako stopinjo, ki jo storiš, je največje pazljivosti treba.« Na vrhu so kleče zahvalili Boga, da jih je srečne obvaroval. V steklenki so pustili listek s svojimi imeni. Na skali Malega Triglava je Globočnik naslikal cesarskega orla z napisom: Slava slovenskemu Triglavu! — Za triglavsko turo daje Kadilnik tale nasvet: za vodnika oba Šesta, veliko žganja (slivovke), kruha, svinine ali klobas, smotk ali tobaka, na nogah močne podkovane škornje, za pležo pa debelo klobučino, ker manj drči. Na koncu pa kliče: Čvrste roké, / dobre nogé, / čista glava / dospó vrh Triglava! — Drugič je Kadilnik svojo triglavsko hojo opisal v članku »Na Triglav!« (1873, 35, 36). Tokrat je bil dospel na Mojstrano že z novo gorenjsko železnico in se je v družbi štirih tovarišev in dveh vodnikov, ki so se jim v Krmi pridružili še štirje domačini, vzel na vrh Triglava. Zatekla jih je huda nevihta, da so mislili, »da se sodni dan bliža«. Do kože premočeni so se vrnili v Mojstrano. Stoično mirno in modro zaključuje: »Ker ima vsaka stvar v življenju našem dve strani, solnčnato in senčnato, zakaj neki bi krasni Triglav ne imel tudi senčnate strani?«

Dokler še ni bila stekla gorenjska železnica (1872), so ljubljanski turisti rajši obiskovali notranjske kraje, ker so tjakaj lahko po južni železnici potovali. Tako je opravil tudi Kadilnik svojo snežniško turo: z vlakom do Rakeka, z vozom v Stari trg, od tod pa z vodnikom v šestih urah na vrh Snežnika. Tu mu je navdušeno nazdravil s čašo vina, ohlajenega s snegom: »Na zdravje tebi, velikan Snežnik, in tvojemu krasnemu razgledu!« (1871, 29, 30). — »Devet jezer v enem dnevu« pa je obhodil v spremstvu bohinjskega vodnika na turi, ki se je pričela v Stari Fužini in je držala čez »Fernarsko planino«, kjer je zelo močvirno jezerce, dalje čez Dedno polje in Ovčarijo na Tičarico in dol v Jezersko dolino od jezera »Močivca pri uti« dol do Črnega jezera. Od tod sta se po stopnicah »v smrekah« (najbrž po Komarči) priplazila do Bohinjskega jezera; ob šestih zvečer je bil že pri Petranki ob Blejskem jezeru. Tako je bil v enem dnevu obredel devet jezer. V opisu omenja, da je bil leto prej zopet na vrhu Triglava in da je pot nanj toliko popravljena, da se povsod lahko brez nevarnosti hodi; iz Ljubljane da se vsa triglavska tura lahko v dveh dneh opravi: »Tedaj le gori na goro!« (1872, 29). — Planinska sla mu ni dala miru, da se je l. 1875 zopet vzel na vrh Triglava in je to turo po Krmi v lapidarni obliki opisal v črtici »Pa le zopet na Triglavu!« (1875, 36). Kdo izmed nas starinov bo še kdaj tako vzkliknil na vrhu samem?

Še dve turi je Kadilnik na svojstven način opisal: »Potovanje na Veliki Zvon (Gross-Glockner)« (1872, 35—38) in »Izlet na Učko« (1874, 18, 19). V prvem članku prav nazorno pripoveduje o težavnem prestopu z Malega na Veliki Klek: »Čez ta prepad morejo človeka le angelci spremljevati in Bog ga mora skozi veliko okno gledati, da se srečno čez splazi.« Dospevši na vrh vzklika: »Srečno smo prestali do smrti nevarno pot... Na tem stališču čutil sem se za nekaj več nego navadnega človeka. Vse fantazije niso nič proti velikanskemu ustvarjenju, ki razpeto tukaj leži na ogled človeku!« — Na Učko je v družbi botanika prof. Tuška prispel z Matulj preko Veprinca, sestopila pa sta v Opatijo, »sicer majhen, a jako prijazen kraj, kamor Rečani popoldne zahajajo«. — Kadilnik je bil l. 1867 tudi na Kočni, a turo je opisal njegov planinski tovariš F. R. v članku »Na Kočino« (1867, 37—41). Pred odhodom v Kranju je bil pisec podvomil, ali se more sploh na ta vrh priti, toda Kadilnik ga je podjetno spodbudil: »E, zakaj pa ne? Na vrh se že pride. Saj me pa tudi samo to tja gor vabi, ker je nevarno.« In pisec dostavlja: »Čuden mož! Marsikateri se veseli, da mu nobena nevarnost ne preti, ta pa še v njo sili!« Po srečno opravljeni turi pa zadovoljno svetuje: »Pojdi, dragi bralec, tudi ti na Kočno po naši poti! Gotovo se ne bodeš nikoli kesal.«

Svoje vrste gorohodec in potopisec je bil župnik s Šenturske gore Simon Robič. Že v svojem prvem spisu »Tajnocvetke ob potu od Poženka na Šent-Urško goro« (1876, 44) šaljivo omenja, da je ta pot skoraj taka, kakor jo pridigarji svojim vernikom proti nebesom popisujejo, namreč »strma, ozka, grudova in razorana«, vendar se mu je zelo priljubila, ker si s tako hojo »utrjuje svoje stare kosti in zdravje po nasvetu slavnega Hufelanda, ki pravi, da hriboolazci doživijo visoko starost«. — Nad vse zanimivi so Robičevi »Spomini na planine (1877). V prvem članku opisuje hojo z Olševka na Krvavec in Greben ter velikanski razgled s te gore. Glavni namen planinske ture mu je bilo nabiranje cvetk, mahov, hroščev in polžkov. Kaj živo opisuje težavni sestop »po gredi« dol v Kokrsko dolino. To je v naši planinski literaturi prvi samobitni opis plezalne ture, vreden, da bi ga naši sedanji plezalci poznali in svoje plezopise s tem vzorcem primerjali. — Drug Robičev planinsko-prirodopisni članek je »Hoja v Mokriško jamo« (1877, 34, 35), ko ga je pot vodila čez Višence (Sv. Ambroža) na Višensko in na Kriško planino in dalje pod Krvavcem do Mokriške jame, kjer je nabral podmoljskih žužkov in črnih pajkov ščipačev. Teden dni pozneje je šel zopet v to jamo gledat, ali se je kaj podzemске golazni v nastavljenе steklenke ujelo. — Živahno je Robič opisal turo na Storžič (1878, 26, 27) iz Preddvora čez Bašeljsko sedlo. Vznoseni oris razgleda lahko stavimo za vzor pisanih panoram. — Sličen prirodnoznanjski namen kakor v Mokriško jamo je napotil Robiča tudi na Veliko planino nad Kamnikom, kjer je preiskal brezna v Kofci in v obeh Veternicah (1879, 28). Višek Robičevih planinskih člankov pa je »Izlet na Grintovec« (1880, 30), ki ga je opravil v družbi oskrbnika tedanje Frischaufove kočē.⁴ O poti pravi, da ni tako težavna, še manj pa ne-

⁴ Glej: Simon Robič, prvi pobudnik slovenske planinske organizacije. Planinski vestnik 1943, 96.

varna, kakor si morebiti kdo domišlja; proti vrhu pa da je pravi križev pot, a samo zaradi tega, ker je zaznamovan »z rdečimi križci, ki so prav pogosto na kamnih namalani, kako ti je hoditi, da ne zaideš! Če ni kdo popolnoma slep ali preveč brljav, nikakor ne more pravega pota zgrešiti«. Lepo zaokroženi spis končava s pesnikom: Na goro, na goro, / na strme vrhé / me kliče, me miče, / me vabi srce.

Tretji član trojice naših planinskih pionirjev je nedavno umrl. Nestor slovenskih potopiscev, župnik Jos. Lavtižar. Robičev »Storžič« ga je bil spodbudil, da se je povzpел tudi sam nanj, nato pa na Košuto (1878, 36), ki ji daje prednost, češ da je nanjo zložnejši pristop in nudi bolj odprt pogled na koroško stran. Iz Tržiča je krenil ob Bistrici čez »hudičev most« na planino Dolžanko, kjer je na mrvi prenočil. Drugo jutro je šel dalje na planino v Slevcih (menda so to sedanje Kofce) in na vrh Košute (menda Veliki vrh), kjer ga je mogočno prevzel divni razgled: »Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!... Tako zakličem s kraljevim pevcem, strmeč nad veličastvom, ki se mi je pred obličjem razgrnilo!« — Lavtižar je tudi prvi slovenski potopisec hoje na Mangrt (1879, 38). Pot mu je bila od Klanških jezer čez Mirnjek na planino Travnik, kjer mu je pogled na navpične stene jemal upanje, da bi jih mogla s tovarišem prelesti ali obiti. Na prigovarjanje vodnika sta si pripela krampeže in se po pečevnem svetu sila previdno vkreber vzpenjala. Najbolj ga je plašil »sneženi most« nad prepadom: »Ena stopinja, napačno postavljena, je lahko vzrok strahovitega padca in temnega groba v črnih žrelih nad Mirnjekom.« Pogum je zmagal nad bojazljivostjo, tresočih se nog sta stopala po stopinjah skrbnega vodnika. Vznesenemu občutju na vrhu daje pisec duška z besedami: »Pero moje ni v stanu popisati čutila tistega trenutka, ko smo po zadnji stopinji stali na goli glavi mogočnega orjaka. Kamor pogledaš, le gore in zopet gore, pa ne poraščene z gozdi in pašniki, ampak zavite v bele plašče, gore prečudne zidave in razvrstive — mojstrsko delo Stvarnikove roke. Osupnjen in brez glasú stojš nekoliko časa, le očesu je privoščén okus, pa tudi oko se nagledati ne more!«...

Še dolgo vrsto zapiskov planinskega in potopisnega značaja bi mogli navesti, če bi hoteli omeniti vse, kar so jih Novice v dobi prvih štirih desetletij do Bleiweisove smrti (29. novembra 1881) priobčile. Naj omenimo le še nekatere! Bleiweis sam je v osmrtnici Valentina Staniča (1847, 51) na spoštljiv način proslavil zasluge našega prvega alpinista, ko navaja njegovi turi na Veliki Klek in na Triglav: »Želja, le kvišku iti, jih celo življenje ni zapustila; povsod so sloveli kakor srčen in še presrčen plezavec po hribih, in to lastnost je že njih hoja razodevala. Prijetno bi bilo brati popise njih hoj po visocih hribih. Tudi na našem očaku Triglavu so bili 21. kimovca 1808 in so rekli, da jih je sosebnó mikalo na njega priti.« — Mladi Anton Koder je v članku »Eno noč na gorenjskih planinah« (1870, 36—38) opisal izlet vesele družbe na Krvavec. V pastirski koči na Jezerski planini, kjer so nočili, »se vname živa radost, katere iščeš zastónj v elegantnih salonih visocih palač, srčna zadovoljnost, ki se nahaja le v leseni koči preprostega pastirja.« — M. Kreč je v spisu »Vrh Kríma« (1875,

40—43) opisal »mejača velikega ljubljanskega mahú in čuvaja ostankov stavb na koléh«. Celo na tem skromnem vrhu ga je prevzelo vzvišeno občutje: »Veličastna tihota, sveti mir kraljuje tu gori; od nikoder ne čuješ nobenega glasu, ne slišiš nobenega klica ne ptičjega petja. Tu gori se ti razkriva rajski pogled na vse strani do krajnih vrhov in gorá kranjske dežele.« — Križno goro nad Ložem sta povečala Danski (menda Jurij Kosmač-Danecki) v članku »Ložka dolina« (1857, 5) in Vicko Dragan (Anton Trstenjak) v svojem VIII. pismu (1859, 8), kjer ves vzníčen opisuje pogled s te notranjske božjepotne gore. — In celó Ljubljana je našla v Novicah svojega krajinjskega esteta v osebi dvornega kaplana Greg. Rajčeviča, ki se je v juniju 1855 mudil kot škofov gost več dni v Ljubljani in je svoje ugodne vtiske o mestu in okolici zapisal v italijanskem jeziku. Noviški dopisnik (1855, 63) omenja, kako pohvalnico je tujec napisal o našem mestu: »Kmalu boš ogledal, kar ima v sebi, ne boš se pa mogel nagedati, kar ima okoli sebe.« Pogled od Radeckijevega (sed. tivoljskega) gradu, z Rožnika ali z Grada po zelenih livadah ljubljanske okolice tja do mogočnih snežnikov je opisal s tako gorečo besedo, »da človeku, ki je svojih krajev navajen, šele oči odpre, da se zave domačih naravnih krasot in lepotij, ki jih ni cenil po vrednosti... Narava je tu razlila vse svoje najlepše zaklade. Če bi ti malar podal v podobi krasno okolico, to z veličanskimi snežniki opasano, pri Bogu, da bi mislil, da podoba ta je le izmislek umetnika.« Tak hvalospev nam v današnji dobi zveni žal le z elegičnim prizvokom.

Našteli bi lahko še pisano vrsto daljših potopisov, ki so jih prinašale Novice zlasti od l. 1860. dalje izpod peresa znanih pisateljev, kakor so bili Jakob Alešovec, Jož. Levičnik, Sim. Robič, dr. Pavel Turner, Mih. Verne, dr. Val. Zarnik, Jos. Žvegelj (poznejši politik Schwegel) i. dr.

Če bi marljiv kompilator zbral vse zadevne zapiske in članke, ki so jih Novice v dobi prvih štirideset let objavile, bi lahko sestavil obširno študijo o početkih našega planinskega spisja in potopisja. A že po navedenem nabirku moremo povzeti, da so Novice izdatno in uspešno širile poznavanje domače zemlje. Njih planinski članki so prvi prikazi našega gorskega sveta in so nedvomno budili zanimanje za planinstvo v onem času, ko naš človek vobče še ni imel smisla za gorsko turistiko. Pozneje, ko je pričelo izhajati več drugih časnikov, zlasti pa leposlovni mesečniki (Glasnik, Stritarjev in Ljubljanski Zvon in Dom in svet) in dnevnika Slovenski narod in Slovenec, so le-ti spise te vrste pogosto objavljali. Zato ni čuda, da so Novice po Bleiweisovi smrti izgubile svoj prvotni namen in pomen, tako da v zadnjih dvajsetih letnikih (do 1902) niso več prinašale pomembnih člankov planinske stroke. Po ustanovitvi Slov. plan. društva se je naše planinsko udejstvovanje strnilo v njega okrilju in Planinski vestnik je kot društveno glasilo prevzel smotrno nalogo, da širi in vzdržuje to panogo našega kulturnega življenja. Novicam pa gre ob njih stoletnici zaslužen priznanje, da so prav one prve v domačem jeziku širile poznavanje slovenske zemlje in netile zanimanje za naš planinski svet.

Zemeljske piramide na Renonu

Bolj severno kot vzhodno nad Bolzanom med dolinama rek Isarce in Taverre, ki po sredini reže v podkev ukrivljeno in z mnogimi sklopi prekrizano gorsko vrsto Sarentinskih gorá, se razprostira na višini okoli 1200 m visoka planota Renón; temu gorskemu predelu z vsemi naselji vred daje ime najvišje se dvigajoča vzpetina Corno di Renón (2260 m).

Zanimiva je ta gorska pokrajina po svoji zunanji obliki; zaradi geološke sestave spada namreč k Osrednjim Alpam in tvori njihovo predgorje. Tu ni ostro odsekanih sten, ne izrazitih, pečevnatih vrhov, nego le stopnjevito se dvigajoča pobočja z globoko zasekanimi soteskami, v vinorodne holmce se upira vroče sonce, ki jača že itak rujno vince in zori obilno sadje, na položnejših predelih pobočja se raztezajo plodna polja in zeleni travniki, više so temni smrekovi in jelkini gozdovi in končno planinski pašniki, iznad katerih se v pečevnatih, skrotastih, zaobljenih vrhovih zaključuje renonski svet.

Zanimiv je Renón zgodovinarju, kajti tu so nad sto let stare stavbe in vsaka kmetija sega v davno preteklost; tu je najbrž bilo tudi najstarejše evropsko letovišče.

Bolj kot kdaj prej je danes Renón pripravljen za sprejem velikega števila gostov, željnih miru in zimskega razvedrila, ko lahko smučaš od ene gorske vasi k drugi in se mimogrede pomudiš pri posebno pomembni naravni zanimivosti, pri čudovitem gozdu zemeljskih piramid in stebričev.

Od izhodiščne postaje 12 km dolge električne železnice z zobčastim tirom do Collalba (1155 m) se v pičli uri dvigneš tisoč metrov visoko. Ko voz brzi po planoti, oproščen svojega vlačilca na zobčastem tiru, ti splava pogled mimo visokih, vitkih smrek na bližnje orjaške špike in stolpe Dolomitov. Najučinkovitejša med njimi je široka, mizasta gmota Sciliarja, ki ji drugujeta ob straneh orjaška zoba Punta Santner in Punta Euringer. Že med vožnjo opaziš na pobočju grape pod Soprabolzanom skupino rjavkastordečih stolpičev. Ko pa pešačiš od Collalba skozi vas Longomoso mimo majhnega jezera in preko sedla, te privede sprehajalna pot na pobočje globoke debri Finsterbacha, nad katero kraljuje slikovita vasica s starodavno cerkvico Monte di Mezzo (1150 m); tu obstaneš pred trumo okamenelih upornikov, ki so se hoteli po globoki debri umakniti v temen gozd, pa jim je tu zastal korak.

Ledena doba je poklonila Južni Tirolski to čudovito mojstrovino narave; nikjer drugje ni tako lepa in tako množestvena kot tu na Renónu.

Ko so se veliki ledeniki umaknili v visoke predele Alp, so zapustili gmoto skal, grušča, peska in blata. Svoje delo je nato začela voda, eden izmed najvplivnejših činiteljev, ki oblikuje, preoblikuje in spreminja lice narave. Gorski potok Finsterbach si je tako s silo svoje vode zarezal pot v mehko, nevezano gmoto groblje in stekel po temni debri v Isarco.

S strmih pobočij, tvorečih deber, je voda ob nalivih, pa tudi voda s snežišč odplakovala, odnašala in izpirala jalovo zemljo in pesek ter onemogočila razrast rastlinstva, ki bo moglo preprečiti rušilno in razdiralno delo vode. Toda naklonina pobočij debri je tolikšna, da je moč vode, ki pada po njih, večja od odpornosti gmote.

V preostali izprani trdni gmoti, ki ob močnem deževju na površini popušča, pa so istočasno nastali žlebiči in brazde; čim večja je bila količina vode in njena razdiralna moč, tem globlje in širše so postajale brazde in žlebiči, ki so ali zase ali pa se stekajo v večje in ti v glavno strugo hudourniške grape oziroma gorskega potoka. Nastal je relief žlebičev, brazd in razorov ter vmesnih reber.

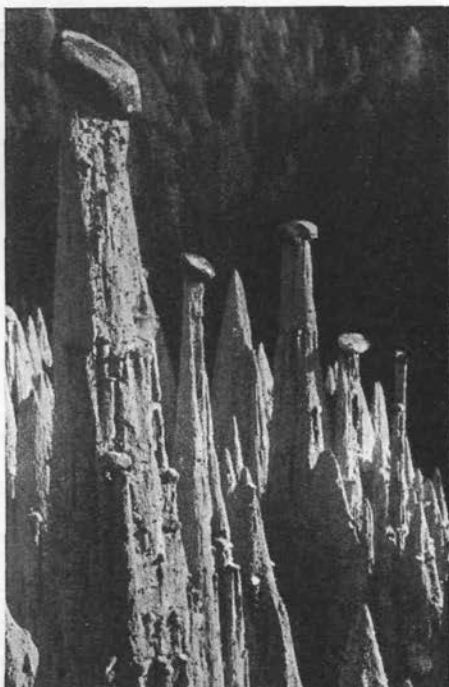
Padajoča, bijoča sila dežja se običajno ne izkaže v zadostni meri. Toda tu in v stari ledeniški groblji z udarci padajočih kapljic in curkov voda kruši, drobi in rahlja stisnjeni drobiri, ki ga nato nevezanega odnaša s pobočij pritekajoča voda. Velikih in manjših skalnih odkruškov, ki se nahajajo med drobirjem razne debelosti, pomešani med grobljino gmoto, pa niti dež ne razbija niti voda ne more odnesti. Ko voda odplavi vso zmes nad njimi, tedaj leže oni kot ščit na površini groblje in varujejo gmoto pod sabo pred razdiralno silo navpično padajoče in bijoče vode. Okoli teh skal pa se

razdiralno delo nadaljuje. V razorih oziroma rebrih nastajajo škrbine, ki so vedno globlje, ostajajo pa s pečevnato klado ali skalo pokriti stolpiči.

Po dvojnem delovanju vode, ki odteka po strmih pobočjih debri in izpod neba tolče ob zemljo, postajajo vedno bolj izraziti vitki stolpiči, bodisi še povezani med sabo, bodisi osamljeni, kar je pač odvisno od sestave groblje, predvsem pa od lege in velikosti debelih skalnatih odkruškov v njej. Ti peščeni stolpiči, rdečkaste konice visokih, vitkih likov, pokritih s skalnato glavo — pokrovnikom — so ponekod tudi do 20 m visoki, sicer dosegajo povprečno višino po 12 do 15 m. Ti so običajno s pokrovnikom, to je s ploščato porfirno skalo na vrhu. Dosti pa jih je brez pokrovnika, ki so ga sicer imeli pri nastanku, pa so ga pozneje izgubili zaradi kakršnegakoli dogodka. Ker so tako popolnoma izpostavljeni vplivu padavin, so tudi manjši od pokritih.

Pretežna množica piramid stoji na obeh pobočjih debri in je gola, neporasla. Vendar pa je ob njihovi strani rastlinstvo pognalo svoje korenine, ki so se trdno oprijele zemlje in jih ni mogla voda odtrgati. Na položnejših pobočjih debri ob gozdnem robu pa se je rastlinstvo pod okriljem gozda vrinilo med piramide. Tako stoji posamezniki, vzravnani in visoki, s klobukom na glavi sredi zelenja in teknujejo z visokimi debli smrek, ki jih obdajajo.

Čudovito lepa, skladna in umljiva je ta mojstrovina narave, ki zaradi svoje slikovitosti ne vzbuja pozornosti samo pri znanstvenikih, temveč vzradosti tudi lepote žejno oko sprehajalca, letoviščarja in planincea.

Zemeljske piramide na Benonu

Obzor in društvene vesti

† Župnik Jožef Lavtižar. Omahnil je sredi dela. Upokojen po 64 letnem dušnem pastirstvu, je po kratkem mirovanju l. 1941. zopet prijel za delo in kljub visoki starosti oskrboval tri župnije. Ko so ga nekaj dni pred smrtjo prosili sorodniki, naj si vendar privoščič kaj počitka, jim je odvrnil: »Delal bom, dokler se ne zrušim!« Zrušil se je 20. novembra 1943 po kratki bolezni. Tri tedne pozneje bi bil dopolnil 93. leto (roj. v Kranjski gori 12. decembra 1851).

Naš narod ga bo ohranil v spominu predvsem kot popotnika. Prepotoval je vso Evropo od Skandinavije do Malte in od Španije do ruskih planjav, obiskal Sirijo in Palestino, Egipt in Tunezijo, v Ameriki pa je prispel do niagarskih slapov. Ko je bil zopet doma, je vsakokrat prijel za pero in poročal rojakom v številnih člankih, a tudi v knjigah, o vsem, kar je bil videl (»Med romanskimi narodi« 1901, »Pri Jugoslovanih« 1903, »Pri severnih Slovanih« 1906, »V petih letih okrog sveta« 1924, »V Kartago« 1930, »Spomini« 1926). Njegovo pripovedovanje je preprosto, dobro preudarjeno in mirno, njegovo čustvovanje toplo slovensko in slovansko. Velike so tudi njegove zasluge na drugih poljih, n. pr. v glasbi in v proučevanju naše cerkvene zgodovine. SPD se ga seveda spominja predvsem kot vnetega pospeševalca planinstva v rateškem kotu. Kakor smo Aljažu nadeli ime »triglavskega župnika«, bi mogli Lavtižarja imenovati »planiškega gospoda«. Planico je poznal do zadnjega kotička in širil njeno slavo z besedo in peresom. Ko še ni bila »moderna«, je skrbel zanjo sam. Že l. 1899. je radovljiška podružnica SPD postavila po njegovem prizadevanju poleg Tamarja kočo, ki jo je žal kmalu odnesel plaz. Poslej je trajno skrbel za pot v Planico, postavljal ob njej klopce in čestokrat markiral planinske steze. Omogočil pa je tudi moderno Planico s tem, da je Ratečam prav ob njenem vhodu oskrbel železniško postajo. Ko se je pred sedanjo vojno promet v tej dolini razvil v nesluteni meri, je zgradil l. 1936. pri Tamarju še planinsko kapelo. Podobno se je tudi zavzemal za karavanško stran rateške doline, za Peč in Petelinjek. V »Planinskem vestniku« se je oglasil trikrat, in sicer s članki »Planica« (1899), »Kranjska Sibirija« (1906), in »O planine, rožnate planine ve...« (1933). Razočaran po pustošenjih narave, ki jih je doživljal v svojih gorah, je v tem poslednjem članku slovenskim planincem sporočil svojo oporoko: varujte planinske cvetlice in planinsko živalstvo, da ne pride čas, ko bodo naše planine popolnoma onemele! V tem smislu se je trudil tudi kot organizator planinstva v svojem kraju. Bil je prvi predsednik rateške podružnice SPD (1933—36) in nato njen častni član. Mnogo je tudi pripomogel k preureditvi Tamarja v planinsko kočo.

Ko stojimo ob grobu tega znamenitega moža, mu velja z zahvalo za vse, kar je dal svojemu narodu, tudi zahvala za njegovo delo v planinah. »Planinski vestnik« bo o pokojniku, ki je bil tudi kot človek med najboljšimi, kar smo jih kdaj imeli, ob priložnosti povedal kaj več. Zemlja, ki ga krije pri sv. Tomažu, naj mu bo lahka!

V. Bohinec.

Popravek. V naslovu članka o Simonu Robiču (PV 1943, str. 96) se glasi pravilno pobudnik, ne: pobornik slovenske planinske organizacije. — Slika »Kadice« na strani 91 je natisnjena narobe.

»Planinski vestnik« bo tudi v letu 1944. izhajal. Uredništvo bo storilo vse, kar je v njegovi moči, da bo list, zvest svoji preteklosti in dosedanjim smernicam, vzdrževal duhovno vez med Slovenci in slovenskimi planinami še nadalje. Cenjene naročnike pa prosimo, da ostanejo listu zvesti, mu pridobe med znanci in prijatelji še novih naročnikov in nam nakažejo naročnino potom priloženih položnic.

Uprava »Planinskega vestnika«.

Kavarna in slaščičarna

PETRIČEK

Centrala: Ulica 3. maja št. 6

Filiala: Bleiweisova cesta 11

S E P R I P O R O Č A

Svojim cenjenim
odjemalcem se
priporoča trdka

S. JURČIČ

špecerija — koloniale

LJUBLJANA — »SLAVIJA«

*P*reden kupite nove zavese,
ogledajte si izložbe

trdke

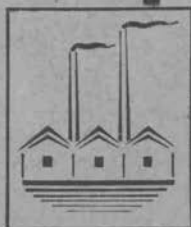
A. & E. Skaberne
Ljubljana

V. LESJAK

DAMSKA IN MOŠKA MODA
LJUBLJANA · ŠELENBURGOVA IN HOTEL SLOH

HROVAT & KOMP.

TOVARNA OLJA LJUBLJANA

Gostilna

PRI LOVCU

LJUBLJANA - RIMSKA C. 24

vhod Viktorja Emanuela III. št. 2 — Telefon 46-95

Se priporoča

VLOGE na knjižice in tekoče račune sprejema in obrestuje najugodneje. — POSOJILA daje proti zadostnemu kritju. — VREDNOSTNE PAPIRJE kupuje, prodaja, lombardira in posoja. — KLIRINŠKA NAKAZILA izvršuje in VSE BANČNE POSLE SPLOH opravlja — —

HRANILNICA LJUBLJANSKE POKRAJINE

LJUBLJANA Z EKSPOZITURO KOČEVJE